

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Pedagogická fakulta

Ústav pedagogiky a sociálních studií

Magdalena Šuhajová

VI. ročník – kombinované studium

obor: pedagogika – sociální práce

**HOSTITELSKÁ PÉČE V DĚTSKÝCH DOMOVECH
MORAVSKOSLEZSKÉHO KRAJE**

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Vedoucí práce: Mgr. Dagmar Pitnerová, Ph.D.

OLOMOUC 2011

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně a použila jen prameny uvedené v seznamu odborné a použité literatury.

V Ostravě, dne 27. června 2011

.....

Děkuji Mgr. Dagmar Pitnerové, Ph.D. za vstřícnost, ochotu a odborné vedení mé diplomové práce. Rovněž děkuji sociálním pracovníkům dětských domovů Moravskoslezského kraje za spolupráci při vyplnění dotazníků a za přístup ke spisové dokumentaci svěřenců dětských domovů navštěvující hostitelské rodiny.

V Ostravě, dne 27. června 2011

OBSAH

ÚVOD	5
TEORETICKÁ ČÁST	7
1 DĚTSKÉ DOMOVY	8
1.1 Legislativa	10
1.2 Odborný tým.....	13
1.3 Speciálně pedagogická činnost.....	15
2 DÍTĚ V DĚTSKÉM DOMOVĚ	18
2.1 Příčiny umístění.....	18
2.2 Fyzický vývoj	21
2.3 Psychický vývoj	22
2.4 Sociální vývoj.....	24
2.5 Individuální plánování.....	29
3 HOSTITELSKÁ PÉČE	35
3.1 Vymezení hostitelské péče	38
3.2 Motivace k hostitelské péči.....	41
3.3 Formy hostitelské péče.....	43
3.4 Úskalí hostitelské péče.....	44
4 SPOLUPRÁCE DĚTSKÉHO DOMOVA S HOSTITELSKOU RODINOU ..	46
EMPIRICKÁ ČÁST	52
5 VÝZKUMNÉ ŠETŘENÍ	53
5.1 Demografie Moravskoslezského kraje.....	53
5.2 Stanovení výzkumných cílů a výzkumných předpokladů.....	54
5.3 Metodologie, organizace výzkumného šetření a cílové skupiny	55
5.4 Vlastní výzkum	56
5.5 Interpretace výsledků	75
5.6 Závěr výzkumného šetření	76
ZÁVĚR	79
SEZNAM ODBORNÉ A POUŽITÉ LITERATURY	
SEZNAM PŘÍLOH	

ÚVOD

Děti vyrůstající v ústavní výchově mohou být během této doby ochuzeny o běžné společenské kontakty s jinými dětmi a dospělými mimo dětský domov, což může prohlubovat jejich citovou deprivaci. Zájemci o hostitelství pak mohou těmto dětem nabídnout dočasně své rodinné zázemí, společně strávený čas a zajímavé aktivity. Je proto důležité, je v jejich úsilí a ochotě podpořit, zároveň ale dát tomuto záslužnému jednání řádnou formu, aby se zabránilo případným negativním dopadům na děti, ale i na ně samotné. Hostitelská péče tvoří přirozenou součást systému náhradní rodinné péče, která se cíleně snaží o minimalizaci dopadů ústavní výchovy.

Téma hostitelské péče jsem si zvolila, protože pracuji jako sociální pracovnice v dětském domově, kde hostitelskou péči realizujeme. Domnívám se, že problematika poskytování hostitelství je velice aktuální, objevuje se stále více zájemců o výkon hostitelství, ale tento institut není zákonem přesně definován a v této oblasti existuje mnoho nejasností. Mojí motivací k výběru tématu byla i možnost zjistit, jaké jsou poznatky a zkušenosti ostatních sociálních pracovníků v dětských domovech Moravskoslezského kraje. Zajímá mě, jak se u nich hostitelství osvědčilo.

Jako hlavní cíl mé diplomové práce jsem si stanovila poukázat na význam hostitelské péče v životě dítěte z dětského domova. Záměrem práce je vymezit dětské domovy, seznámit s jejich svěřenci a popsat specifika hostitelské péče. Dále bude mým cílem dozvědět se podrobnosti o využívání hostitelské péče, za pomoci kasuistik charakterizovat úspěšnou a neúspěšnou hostitelskou péči a poukázat na pozitivní vliv hostitelské rodiny ve vývoji dítěte z dětského domova. Dalším dílčím cílem je zjistit postoje, stanoviska a názory sociálních pracovníků dětských domovů Moravskoslezského kraje na hostitelskou péči. Dalším předmětem zkoumání bude zjistit, jak jednotlivé dětské domovy Moravskoslezského kraje využívají hostitelskou péči.

Diplomová práce je rozdělena na teoretickou a empirickou část, strukturu tvoří několik kapitol a podkapitol. V první kapitole budou charakterizovány dětské domovy, jejich historie, poslání, používaná legislativa, složení odborného týmu a význam speciálně pedagogické činnosti vykonávané v dětském domově. Ve druhé kapitole se budu zabývat dítětem žijícím v dětském domově, příčinami umístění, jeho

fyzickým, psychickým a sociálním vývojem v průběhu pobytu v dětském domově a důležitostí individuálního plánování. Třetí kapitola bude věnována stručnému vymezení typů náhradní rodinné péče, dále podrobnému vymezení hostitelské péče, jejich forem, motivace k hostitelství, ale i možných úskalí. V rámci čtvrté kapitoly se zaměřím na spolupráci dětského domova s hostitelskou rodinou a průběh realizace hostitelství.

V empirické části budu vycházet při zkoumání hostitelské péče z kvalitativně orientovaného výzkumu, který uskutečním prostřednictvím vypracování kasuistik svěřenců navštěvujících hostitelské rodiny. A dále jsem zvolila metodu kvantitativně orientovaného výzkumu formou dotazníkového šetření, které bude zaměřeno na sociální pracovníky ze všech dětských domovů Moravskoslezského kraje.

Přínosem této diplomové práce by mělo být zmapování oblasti poskytování hostitelské péče v dětských domovech Moravskoslezského kraje a výsledky výzkumného šetření mohou být použity pro další zkvalitnění práce při realizaci hostitelství v dětských domovech.

TEORETICKÁ ČÁST

1 DĚTSKÉ DOMOVY

Dětské domovy tvoří nezastupitelnou součást systému péče o ohrožené děti. Pracovníci se dětem snaží zkvalitnit pobyt v těchto ústavních zařízeních, poskytnout jim pocit bezpečí, co nejvíce kompenzovat, že nemohou vyrůstat ve vlastní rodině a připravit je na samostatný život ve společnosti. V této kapitole se budeme touto záslušnou a náročnou činností zabývat.

Historie dětských domovů, respektive péče o opuštěné děti se začala více rozvíjet až ve středověku a byla zabezpečována církevními institucemi či umístováním do rodin. Síť zařízení poté tvořily sirotčince, nalezince a dětské ústavy a péče o děti náležela obcím a dobročinným aktivitám. Významný rozvoj péče se uskutečnil v západní Evropě už v 16. století. S příchodem humanismu byl pak stále více zdůrazňován význam výchovy v přirozeném rodinném prostředí, avšak naproti tomu začaly vznikat četné ústavy. Na našem území se před 1. Světovou válkou začala po vzoru ostatních evropských zemí a vlivem industrializace provádět opatření k zabezpečování péče a výchovy mládeže a vydávání zákonů. Ústavní zařízení byly převážně založeny na dobročinnosti a nebyly jednotně řízeny. V polovině 19. století se začíná ovšem zdůrazňovat řešení problémů ve výchovných zařízeních a péče o propuštěné svěřence. Teprve na počátku 20. století došlo k účelnější úpravě péče, vznikají úřední orgány péče o mládež, opuštěným dětem byla poskytována péče v okresních dětských domovech, ale i soukromých a církevních zařízeních, což ale s sebou přinášelo nejednotnost v kvalitě péče. Po 1. Světové válce narostl počet dětí, které potřebovaly veřejnou péči formou adopce, pěstounské péče, pobytu v dětském domově nebo nápravně-výchovných ústavech. Po roce 1948 dochází k centralizaci péče, která je řízena státními institucemi. Nově se budovaly velké dětské domovy diferencované dle věku dětí, které přispívaly k rozvoji psychické deprivace. Změna nastala až v roce 1964 přijetím nového zákona o rodině, kde je rodina postavena na ústřední pozici ve výchově dítěte, bylo možné opět zavést náhradní rodinnou péči a došlo ke zlepšení životních podmínek v dětských domovech, i když převažovaly dětské domovy internátního typu. S účinností od 1. 7. 2002 dochází k transformaci dětských domovů na zařízení rodinného typu.¹

¹ VOCILKA, M. *Dětské domovy v České republice I*. Praha: MŠMT, 1999, s. 19-25

Náhradní institucionální péče, navzdory některým radikálním názorům, že je překonaná, se ukazuje pro některé skupiny dětí jako optimální. Mnozí odborníci zastávají názor, že varianta výchovy dětí v náhradní institucionální péči je potřebná. Někdy se jeví jako užitečné, oddělit na nějakou dobu děti od jejich rodičů, poskytnout jim prostor na úpravu poměrů, aby pak společně mohli v budoucnu žít ve stabilizovaném prostředí.²

I v naší společnosti stále žijí děti, které z rozličných příčin nemohou zůstat ve své původní rodině. Jestliže biologická rodina selhává v naplňování základních funkcí, je nutné, aby bylo dítě odejmuto z tohoto prostředí a péči pak přejímá stát. Místo plnohodnotné rodinné výchovy se uplatňuje náhradní rodinná výchova, která se uskutečňuje několika způsoby. Ideálním řešením je osvojení nebo pěstounská péče, jelikož dítě je vychováváno v přirozeném rodinném zázemí. Pokud však nelze z různých důvodů dítě svěřit do péče náhradních rodin, musí být vychováváno v dětském domově. Prostředí ústavních zařízení je, i přes intenzivní snahu o podobnost, odlišné od běžného rodinného života. Děti umístěné v dětských domovech jsou většinou negativně ovlivněny životními zkušenostmi z původní rodiny, což spolu s vlivy institucionální výchovy pak tvoří jejich specifické projevy citění, myšlení i chování, které se často liší od projevů dětí, které vyrůstají ve vlastní rodině.³

V České republice je 116 dětských domovů, z toho 3 soukromé a 2 církevní.⁴

Do dětských domovů, tedy do školských zařízení pro výkon ústavní výchovy jsou umístěovány děti a mládež, na základě soudního rozhodnutí formou nařízení předběžného opatření nebo nařízení ústavní výchovy, pokud je jejich psychomotorický rozvoj a mravní výchova ohrožena nebo vážně narušena. Do dětského domova může být umístěno dítě bez závažných poruch chování či vážného zdravotního postižení prostřednictvím rozhodnutí příslušného diagnostického ústavu dle územní působnosti. Dětské domovy jsou již převážně rodinného typu s členěním na rodinné skupiny. Při příjmu dětí do zařízení se předkládají povinné dokumenty, zejména rozhodnutí soudu, zpráva o dítěti z oddělení sociálně právní ochrany dětí (OSPOD), poslední školní vysvědčení, osobní list, potvrzení o bezinfekčnosti, průkaz pojištěnce, rodný list. Sourozenci jsou

² ŠKOVIERA, A. *Dilemata náhradní rodinné výchovy*. Praha: Portál, 2007, s. 34

³ VOCILKA, M. *Dětské domovy v České republice I*. Praha: MŠMT, 1999, s. 7

⁴ *Seznam dětských domovů v ČR*. Dostupné na <http://www.fddcr.cz/node/120> [on-line] [cit. 2011-03-26]

zpravidla umístování společně na stejnou rodinnou skupinu. Děti mohou příslušný stupeň školy navštěvovat přímo v zařízení, je-li škola jeho součástí nebo mohou docházet do běžných škol v okolí dětského domova. Personální obsazení tvoří ředitel, sociální pracovník, vychovatelé, administrativní a správní zaměstnanci.⁵

1.1 Legislativa

Činnost a postupy práce v dětském domově jsou ve všech oblastech podřízeny dodržování platných právních předpisů. V této podkapitole je uveden výčet nejdůležitějších zákonů a vyhlášek a stručné nastínění jejich oblastí, které se týkají činnosti dětských domovů. Orientace v legislativě, znalost a dodržování právních norem na poli ústavní výchovy jsou velice důležité pro všechny pracovníky dětského domova a odborníky, kteří v této oblasti působí.

Ústava České republiky č. 1/1993 Sb. a zejména pak její součást – Listina základních práv a svobod č.2/1993 Sb., upravuje lidská práva ohrožených dětí, kdy je jim zaručena zvláštní ochrana. Děti mohou být od rodičů odloučeny proti jejich vůli jen na základě rozhodnutí soudu. Stát má povinnost pomáhat rodinám, aby byly schopny pečovat o děti. Velmi významný je zákon č. 104/1991 Sb., Úmluva o právech dítěte, která zavazuje stát zajistit blaho dítěte a činit všechna potřebná opatření k ochraně dětí v oblasti zákonodárné, správní, sociální i výchovné, vedoucí k zabránění zneužívání, zanedbávání a vykořisťování. Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů, upravuje vztahy v rodině a vyživovací povinnost, soud může omezit výkon rodičovských práv, vyžaduje-li to zájem na řádné výchově dítěte. Jedná se o výchovná opatření, napomenutí a dohled. V případě, že je výchova dítěte ohrožena nebo pokud rodiče nemohou péči o dítě zajistit, může soud svěřit dítě do péče jiné fyzické osoby, do pěstounské péče, do ústavní či ochranné výchovy. Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, se soustřeďuje na zajištění práva dítěte na příznivý vývoj a působení na obnovu narušených funkcí rodiny. Zaměřuje se na děti, jejichž rodiče zemřeli, neplní povinnosti vyplývající z rodičovské zodpovědnosti, děti, které vedou zahálčivý a nemravný život, dopouštějí se útěků, děti, na nichž byl spáchán trestný čin. Zákon dále upravuje podrobnosti náhradní rodinné péče a povinnosti a postup orgánu sociálně právní ochrany dětí, je-li dítě

⁵ VOCILKA, M. *Dětské domovy v České republice I*. Praha: MŠMT, 1999, s. 9-12

umístěno v zařízení pro výkon ústavní výchovy, zejména povinnost návštěv dítěte, spolupráce se zařízením.⁶

Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, je stěžejní právní normou, která upravuje výkon ústavní výchovy ve školských zařízeních a podrobnosti poskytování plného přímého zaopatření v dětských domovech, definuje dětský domov, vymezuje práva a povinnosti umístěných dětí, ředitele zařízení a osob odpovědných za výchovu, pracovníky v zařízení. Jsou zde upraveny opatření ve výchově, vedení povinné dokumentace, oblast úhrady za péči. Součástí je také dozor státního zastupitelství, které dohlíží na dodržování právních předpisů. V úvodních ustanoveních je zdůrazněno základní právo dítěte na výchovu a harmonický rozvoj jeho osobnosti, na účast na společenském životě. Dětský domov pečuje o svěřence dle jejich individuálních potřeb. Ve vztahu k nim plní zejména úkoly výchovné, vzdělávací a sociální. Účelem dětského domova je zabezpečovat nezletilé osobě, ve věku od 3 do 18 let, případně zletilé osobě do 19 let, popřípadě zletilé nezaopatřené osobě připravující se na budoucí povolání do 26 let, náhradní výchovnou péči v jeho zájmu, kterou jinak poskytují zejména rodiče. Děti mají zajištěno stravování, ubytování a ošacení, náklady na vzdělávání, zdravotní péči, náleží jim kapesné, osobní dary a věcná pomoc při odchodu z dětského domova z důvodu zletilosti. Dále jim mohou být hrazeny náklady na volný čas, rekreaci, kulturní a sportovní činnost. Do zařízení mohou být umísťovány děti, které nemají závažné poruchy chování nebo pokud stupeň jejich zdravotního postižení nevyžaduje umístění do ústavu sociální péče. Základní organizační jednotkou dětského domova je rodinná skupina, kterou tvoří nejméně 6 a nejvíce 8 dětí, různého věku a pohlaví, přičemž sourozenci se umísťují zpravidla společně. Zařízení si podrobnosti výkonu povinností dle tohoto zákona upravují ve svém vnitřním řádu.⁷

Vyhláška č. 438/2006 Sb., kterou se upravují podrobnosti výkonu ústavní výchovy a ochranné výchovy ve školských zařízeních. Tato vyhláška upravuje podrobnosti o obsahu a rozsahu činnosti, organizaci a podmínkách provozu

⁶ BECHYŇOVÁ, V., KONVIČKOVÁ, M. *Sanace rodiny*. Praha: Portál, 2008, s. 44-47

⁷ ZÁKON č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů

školských zařízení pro výkon ústavní výchovy a ochranné výchovy, kritéria pro zařazování nebo umístování dětí, podrobnosti o zajišťování pořádku a bezpečnosti v zařízeních, podrobnosti o organizačním postupu zařízení při přijímání, umístování, přemístování a propouštění dětí a obsahuje vzorový vnitřní řád zařízení.⁸

Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), definuje školské zařízení pro výkon ústavní výchovy, upravuje vedení povinné dokumentace, bezpečnost a ochranu zdraví dětí.⁹

Zákon č. 563/2004 o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů. Tento zákon upravuje předpoklady pro výkon činnosti pedagogických pracovníků, definuje, kdo může vykonávat pozici vychovatele a ředitele v dětském domově, jejich pracovní dobu, další vzdělávání a kariérní systém.¹⁰

Vyhláška č. 60/2006 Sb., o postupu při zjišťování psychické způsobilosti pedagogických pracovníků školských zařízení pro výkon ústavní výchovy nebo ochranné výchovy a školských zařízení pro preventivně výchovnou péči a o podrobnostech o školení osob žádajících o akreditaci k oprávnění zjišťovat psychickou způsobilost (vyhláška o psychické způsobilosti pedagogických pracovníků). Tato vyhláška upravuje postup při zjišťování psychické způsobilosti a náležitosti psychologického posudku.¹¹

Vyhláška č. 317/2005 Sb. ve znění vyhlášky č. 412/2006 Sb., o dalším vzdělávání pedagogických pracovníků, akreditační komisi a kariérním systému pedagogických pracovníků, vymezuje druhy dalšího vzdělávání pro ředitele dětského domova a pedagogické pracovníky.¹²

Zákon č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů a o změně některých zákonů. Tento předpis směřuje k naplnění práva každého na ochranu před neoprávněným zasahováním do soukromí, upravuje práva a povinnosti při zpracování osobních údajů, definuje citlivé údaje, jejich shromažďování a likvidaci.¹³

⁸ Vyhláška č. 438/2006 Sb., kterou se upravují podrobnosti výkonu ústavní výchovy a ochranné výchovy ve školských zařízeních

⁹ Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání

¹⁰ Zákon č. 563/2004 o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů

¹¹ Vyhláška č. 60/2006 Sb., o psychické způsobilosti pedagogických pracovníků

¹² Vyhláška č. 317/2005 Sb. ve znění vyhlášky č. 412/2006 Sb., o dalším vzdělávání pedagogických pracovníků, akreditační komisi a kariérním systému pedagogických pracovníků

¹³ Zákon č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů a o změně některých zákonů

1.2 Odborný tým

K naplnění předpokladu, aby se dítě cítilo v dětském domově bezpečně, je nutné postavit práci odborného týmu pracovníků na koncepci vzájemného respektu, partnerství, otevřené komunikaci, jasně definovaných pravidlech a hranicích. Dětský domov musí dokázat toto vše vytvořit a k tomu respektovat osobní historii dítěte a jeho rodiny, jeho osobnost, soukromí, odlišnosti a nedostatky. K pracovníkům, kteří nejvíce participují na naplnění potřeb dítěte v dětském domově, patří vedoucí vychovatel a řadový vychovatel, jako člověk, který je osobnostně vyzrálý, vzdělaný, autentický, kreativní, pro děti pochopitelný, sebejistý ale i pokorný, člověk, který by měl o své práci neustále přemýšlet, a to vždy v souvislostech ve vztahu k svěřencům dětského domova. Obsadit tyto pozice muži bývá obtížné, jelikož tato práce vyžaduje obrovské nasazení, které je nedoceněno jak společensky tak finančně.¹⁴

Pracovníci v dětském domově, kteří vykonávají přímou výchovnou činnost u dětí, jsou definováni zákonem: „ (1) *Pedagogickým pracovníkem zařízení nebo střediska se rozumí zaměstnanec, který vykonává vyučovací, výchovnou, pedagogicko-psychologickou činnost nebo speciálně pedagogickou činnost. Pedagogickým pracovníkem může být ten, kdo má odbornou a pedagogickou způsobilost a nebyl pravomocně odsouzen za úmyslný trestný čin. Bezúhonnost se prokazuje výpisem z evidence Rejstříku trestů ne starším než 3 měsíce, který musí být zařízení nebo středisku předložen před vznikem pracovněprávního vztahu.*

(2) *U každého pedagogického pracovníka musí být před vznikem pracovněprávního vztahu zjištěna psychická způsobilost psychologickým vyšetřením. Způsob provádění psychologického vyšetření stanoví ministerstvo vyhláškou.*

(3) *Pedagogičtí pracovníci vzdělávají a vychovávají děti v souladu s cíli výchovy a vzdělávání stanovenými tímto zákonem a dalšími předpisy.*“¹⁵

V rodinné skupině koncipuje ředitel dětského domova denní přímou péči o děti způsobem obdobným jako v běžné rodině, a to zpravidla třemi pedagogickými pracovníky ve směnném provozu. Noční služba v zařízeních je zajišťována nočními

¹⁴ BOŤOVÁ, A., JANDOVÁ, T. Současné možnosti péče o děti v dětských domovech. In *Náhradní rodinná péče a transformace systému péče o ohrožené děti v České republice*. Brno: Triada, 2008, s. 53-55

¹⁵ Ustanovení § 18 zákona č.109/2002 Sb., o výkonu ústavní nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů

vychovateli, kteří dbají o bezpečnost svěřenců v nočních hodinách zpravidla od 21 do 8 hodin.¹⁶

V prostředí dětského domova působí na vychovatele kromě jeho vlastní vize kvalitní práce i vnější očekávání. Z pohledu vedení zařízení, tedy ředitele a zástupce ředitele je očekáváno, že vychovatel bude plnit jejich záměry a že děti se budou vzorně chovat. Zřizovatel a ekonom zařízení požaduje, aby byl vychovatel výkonný a zároveň nenákladnou pracovní silou. Svěřenci chtějí vychovatele, který je zaujme a nebude náročný. Ostatní provozní personál vnímá často vychovatele jako univerzálně použitelného pracovníka, který zastane práci ve všech oblastech chodu dětského domova. Rodiče dítěte pak vidí vychovatele rozdílně, dle důvodu umístění dítěte do zařízení. K problematice podílu mužů a žen je nutno uvést, že je důležité zastoupení obou pohlaví, ženy nabízejí mateřský výchovný model a muži vykazují mužský vzor chování. Ideální je stav, kdy se na jedné rodinné skupině střídá muž a žena, což je vzhledem k feminizaci tohoto povolání velice náročné. K naplňování poslání svého povolání musí vychovatel disponovat mnohými kompetencemi. Jedná se zejména o psychickou odolnost a fyzickou zdatnost, empatii, toleranci, poradenské, diagnostické, edukační, organizační a komunikační dovednosti.¹⁷

Ředitel, respektive i zástupce ředitele vykonávají funkci statutárního zástupce dětského domova. Plní stěžejní koncepční a manažerské činnosti v dětském domově, má zásadní práva ale i povinnosti, rozhoduje o povolení či zamítnutí pobytu dítěte u příbuzných, podává návrhy k soudu v záležitostech dítěte, zastupuje dítě v běžných záležitostech.¹⁸

Do úzkého odborného týmu dětského domova patří i sociální pracovník, který je nepedagogickým pracovníkem a vykonává činnosti spojené s přijetím, přemístění a propouštěním svěřenců, zakládá a vede kompletní dokumentaci dětí, zajišťuje osobní doklady dětí, zabezpečuje spolupráci se soudy, Policií ČR, orgány sociálně právní ochrany dětí, diagnostickým ústavem a se školami. Řeší záležitosti spojené se zdravotním stavem a sociální situací dítěte. Zabezpečuje veškeré činnosti v oblasti úhrady za péči, a to jak stanovení její výše a evidence, tak i případného vymáhání

¹⁶ KŘEPSKÝ, D. *Sociální práce v dětském domově*. In VAŠTÁTKOVÁ, J., VYHNÁLKOVÁ, P. *Rodina a náhradní rodinná péče*. Olomouc: Hanex, 2008. s. 36

¹⁷ SEKERA, O. *Identifikace profesních aktivit vychovatelů výchovných ústavů a dětských domovů*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2009. s. 46–48, 58–60

¹⁸ ZÁKON č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů

dluhů a dále ostatních finančních prostředků svěřenců. Spolupracuje se státním zastupitelstvím a poskytuje součinnost při výkonu dozoru nad dodržováním právních předpisů. Je klíčovým pracovníkem dětského domova pro kontakt a spolupráci s rodiči dítěte. Vyřizuje žádosti o pobyt dítěte v péči příbuzných. V oblasti náhradní rodinné péče zpracovává sociální pracovník podklady a dokumentaci vhodných dětí a v dětském domově vykonává funkci koordinátora celého procesu kontaktů vybraných zájemců o svěřeni dítěte do budoucí péče.¹⁹

Postavení sociálního pracovníka v dětském domově a výkon jeho profese jsou specifické tím, že jeho pravomoci jsou dány institucionálně přidělenou mocí, což vede k přebírání pravomocí za klienta - svěřence. Jeho přístup by proto měl být laskavý a co nejméně manipulující. Stává se totiž, že čím větší je pravomoc sociálního pracovníka, tím větší je tendence jeho klienta k odstupu a nedůvěře. Nicméně sociální pracovník musí povinnosti vyplývající z jeho pozice plnit, neměl by však propojovat situaci výkonu pravomocí a situaci pomáhání, sdílení a naslouchání, klient musí vědět, která forma přístupu právě probíhá.²⁰

Součástí odborného týmu dětského domova je dále metodik sociálně patologických jevů, který realizuje aktivity zařízení zaměřené na prevenci záškoláctví, závislostí, násilí, vandalismu, sexuálního zneužívání, prekriminálního a kriminálního chování, rizikových projevů sebepoškozování a dalších sociálně patologických jevů. Vyhledává problémové projevy chování a provádí preventivní práce v kolektivu dětí.²¹

1.3 Speciálně pedagogická činnost

K hlavním činnostem výchovných pracovníků v dětském domově patří výchova, vzdělávání, diagnostika a terapie, reedukace a resocializace svěřenců, kteří jsou zpravidla sociálně handicapovaní a někdy obtížně vychovatelní. Dále vychovatelé vykonávají aktivity spojené s běžným denním režimem, jako jsou péče a dohled.²²

¹⁹ KŘEPSKÝ, D. *Sociální práce v dětském domově*. In VAŠTÁTKOVÁ, J., VYHNÁLKOVÁ, P. *Rodina a náhradní rodinná péče*. Olomouc: Hanex, 2008. s. 39-43

²⁰ KOPŘIVA, K. *Lidský vztah jako součást profese*. Praha: Portál, 2006. s. 40-42

²¹ Vyhláška č. 72/2005 Sb. o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních

²² SEKERA, O. *Identifikace profesních aktivit vychovatelů výchovných ústavů a dětských domovů*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2009. s. 38

Vychovatelé v dětských domovech ve své pedagogické činnosti používají spíše neformální organizační a výchovné metody, které podporují mravní, citový a sociální rozvoj jejich svěřenců. Velice důležité je dodržovat zásadu přiměřenosti požadavků, s přihlédnutím k možnostem svěřenců, odpovídající jejich potřebám a zájmům, respektující zkušenosti z jejich minulosti. Děti často přicházejí z dysfunkčního a málo podnětného prostředí a je potřeba očekávat výskyt negativních projevů chování a nevhodných návyků. U dětí se může vyskytovat deprese z prožitých zátěžových situací, neúspěch ve škole, pocity samoty, citová deprivace, nezáměr rodiny, smutek, změny nálad, zpomalené myšlení, letargie a nezáměr o činnosti, snížená výkonnost a vyšší unavitelnost, uzavřenost, pocity vlastní nicotnosti, poruchy chování, agresivita, neklid, psychosomatické obtíže, bolesti, poruchy spánku, úzkost a strach. S těmito specifickými projevy musejí výchovní pracovníci dokázat pracovat, snažit se o zlepšování situace a hledat řešení v navázání užšího kontaktu v dlouhodobém individuálním přístupu ke konkrétnímu svěřenci. V období po umístění dítěte do dětského domova může dojít k problémům s adaptací. Pokud se u dětí projevuje nedostatek samostatnosti a vytrvalosti, neochota zapojit se do činností, problémy v oblasti sebeobsluhy a řádného plnění školních povinností, je nutné zjistit příčiny a podle toho stanovit, zda postačí náprava běžnými výchovnými postupy nebo bude potřeba spolupráce s odborníky, např. pedagogicko-psychologickou poradnou, speciálně-pedagogickým centrem apod. Roli hraje odloučení od blízkých, můžou se vyskytnout nepřiměřené reakce na změnu výchovných požadavků, nedůvěra a bezohlednost k okolí. Objevuje se citová nevyrovnanost, lítostivost, plačtivost, neklid, úzkost nebo vzdorovitost a agresivita. Děti vnímají často své umístění do dětského domova jako nespravedlivé odloučení od svých rodičů, trest a konec své dosavadní volnosti. Vychovatelé proto musí v dítěti vzbudit důvěru a ukázat, že v novém prostředí se jim dostane jistoty a porozumění. Zároveň pracovníci dětského domova iniciují spolupráci a kontakt s původní rodinou, aby byl případný návrat domů, pokud se podmínky zlepší, co nejplynulejší. Určitou zvláštností práce vychovatelů v dětském domově je to, že zároveň přistupují k dítěti důsledně výchovně a snaží se podněcovat změny v chování, ale také nahrazují dítěti milujícího rodiče.²³

²³ VOCILKA, M. *Dětské domovy v České republice I*. Praha: MŠMT, 1999, s. 11-12

Zvolit vhodný typ přístupu k dítěti, buď demokratický, nebo autoritativní, je na vychovateli, který přihlédně ke specifickým daného svěřence. Vychovatel také ovlivňuje do jisté míry svým vlastním zájmovým zaměřením děti na rodinné skupině. Aby byl vytvořen fungující vztah vychovatel – dítě, musí být k výše uvedeným faktorům přihlédnuto již při rozhodování o umístění do konkrétní rodinné skupiny se zohledněním zvláštností dítěte, ale i osobnosti vychovatele.²⁴

SHRNUTÍ

Pokud selhávají dosavadní opatření na zlepšení situace dítěte v rodině, je nutno přistoupit k umístění do dětského domova. V současné době je prostředí dětského domova vytvořeno tak, aby se co nejvíce podobalo životu v běžné rodině, výchova je ovšem zaměřena na korekci nevhodných projevů chování, které si děti často z původní rodiny přinášejí. Veškerá práce v dětském domově vychází z právních předpisů, zejména ze zákona č. 109/2002 Sb. o výkonu ústavní nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů. Odborný tým pracovníků zařízení tvoří ředitel, zástupce ředitele, vedoucí vychovatel, sociální pracovník, metodik prevence sociálně patologických jevů a zejména vychovatelé, kteří musí splňovat náročné předpoklady pro výkon své profese, je důležité, aby byli schopni zvolit vhodný výchovný postup s přihlédnutím ke specifickým potřebám svěřenců dětského domova.

²⁴PAŠEK, V. *Práce s dítětem po umístění do dětského domova*. In VAŠTÁTKOVÁ, J., VYHNÁLKOVÁ, P. *Rodina a náhradní rodinná péče*. Olomouc: Hanex, 2008, s. 53-54

2 DÍTĚ V DĚTSKÉM DOMOVĚ

Osobnost dítěte se utváří především v raném vývojovém období, velký vliv na jejich pozdější život mají jejich první zážitky. Pokud v tomto důležitém období neprobíhá vše v pořádku, je pak ohroženo další sebezpřijetí dítěte v pozdějším věku. Absence citové vazby v dětství a prožité trauma mají velice negativní vliv na vytvoření vědomí sama sebe, schopnosti důvěřovat okolí a vybudovat si citové vazby na blízké osoby. Rovněž hrozí nerozvinutí rozumové oblasti, což způsobí neschopnost dítěte, aby hlouběji pochopilo dění a vztahy ve svém životě.²⁵

2.1 Příčiny umístění

Nelze-li pracovat s biologickou rodinou dítěte v jeho přirozeném prostředí a nastanou-li výrazné problémy v jeho výchově, kdy se rodiče neumí starat o své děti, přichází na řadu jeho odejmutí z jejich péče. Dělení problémových rodin ve vztahu k péči o děti lze provést na ty, co se nechtějí starat, ty, co se starat nemohou a ty, co to neumí. Někdy je ponechán do poslední chvíle až příliš velký prostor rodičům, kteří se nechtějí o své děti starat. Děti pak budou mít nedůstojné dětství, nebudou mít vzdělání a nebudou mít sociální zázemí v dospělosti. Děti z těchto rodin často nechodí řádně do školy, nemohou se pak následně věnovat studiu, nemají možnost rozvíjet svůj talent, jsou nezdánlivě vyčleňovány z kolektivů vrstevníků.²⁶

Sanace rodiny, tedy postupy a podpora odborníků směřující ke správnému fungování rodiny nejsou v některých situacích vhodným řešením pro dítě. Jedná se především o případy krutého zacházení s dítětem, pokud je prokázáno, že rodiče nemají k dítěti citovou vazbu, jsou-li rodiče závislí na návykových látkách a odmítají se léčit, dále jestliže trpí rodiče psychiatrickým onemocněním a nespolupracují na léčbě a v neposlední řadě, jsou-li zbaveni či omezeni ve způsobilosti k právním úkonům a nesouhlasí s postupy opatrovníka dítěte.²⁷

K nejčastěji umístovaným dětem do dětského domova patří tedy zejména děti ze sociálně slabého a neuspořádaného rodinného prostředí ohrožené sociálně-

²⁵ ARCHEROVÁ, C. *Dítě v náhradní rodině*. Praha: Portál, 2001, s. 39-40

²⁶ KŘEPSKÝ, D. Kde má končit práce s biologickou rodinou? *In Bulletin č. 68 Federace dětských domovů České republiky*. s. 24-25. Dostupné na <http://www.fddcr.cz/node/30> [on-line] [cit. 2011-06-04]

²⁷ BECHYŇOVÁ, V., KONVIČKOVÁ, M. *Sanace rodiny*. Praha: Portál, 2008, s.20-21

patologickými jevy, děti s výchovnými problémy např. neplnění školní docházky, experimenty s drogami, výchovné problémy v rodině a děti osamělé a sirotci. Příčiny umístění od sebe nejde oddělit, často se ovlivňují navzájem. Zdravotní znevýhodnění dítěte, které nevyžaduje umístění do specializovaného zařízení, bývá jedním z důvodů umístění do dětského domova. Pokud se u dítěte vyskytuje postižení tělesné či smyslové nebo chronické onemocnění, které vyžaduje dodržování léčebného režimu a pravidelné lékařské sledování a rodiče nejsou schopni tuto péči zabezpečit a dochází tak k poškozování zdraví dítěte, je potřeba dítě umístit v dětském domově. Zde jsou podmínky pro postupné zlepšování zdravotního stavu dítěte. U dětí, které jejich rodiče nejsou schopni z různých důvodů výchovně zvládnout, se stále častěji přistupuje k umístění do dětského domova. Tyto děti jsou sice v odborné péči psychiatrů či pracovníků pedagogicko-psychologických poraden, absolvovaly pobyt v psychiatrické léčebně, ale učiněná opatření nevedly k nápravě chování. V takových případech jsou nezdědka rodiče sami žadateli o nařízení ústavní výchovy. Osobnost dítěte formuje velice výrazně styl výchovy v rodině, která do jisté míry ovlivňuje jeho vlastnosti osobnosti, návyky, charakter, životní zaměřenost a schopnost účastnit se sociálních kontaktů. Mezi typy nezvládnuté výchovy patří zavrhujeví výchova, s prvky nezájmu o dítě, udržování odstupu od dítěte. Dále se může vyskytnout výchova zanedbávající, kdy rodiče v různé míře nedostatečně uspokojují potřeby dítěte, hrozí psychická deprivace nebo děti dostávají nepřiměřenou svobodu, nemají žádné povinnosti. Naproti tomu se objevuje výchova rozmazlujeví, dítěti je vše dovoleno, brzy tak rodiče ztrácí autoritu. K dalším formám zahrnujeme výchovu úzkostnou a protektivní, která ze strachu zabraňuje dítěti ve vlastní iniciativě, rodiče vše dítěti usnadní, dítě pak může reagovat útlumem, pasivitou nebo agresivním chováním. Velice přetěžující výchova je s prvky perfekcionismu a snahou o dokonalost dítěte, v takovém případě si rodiče často kompenzují vlastní neúspěch tím, že své ambice vkládají nepřiměřeně na své dítě. Tento postup pak může vyvolat v dítěti obranné postoje. Pokud spočívá příčina umístění do dětského domova v psychickém stavu dítěte, pak většinou nezáleží na sociální úrovni rodiny, vyskytují se však také případy v rodinách s dobrým ekonomickým zázemím, rodiče jsou pracovně vytíženi a nezbývá jim čas se kvalitně

výchovně věnovat svému dítěti. Situaci začínají řešit, až dojde k výraznějším problémům a automaticky očekávají pomoc odborných institucí.²⁸

V dysfunkční rodině jeden nebo více členů vykazují maladaptivní a nezdravé chování a je charakteristické popírání a neřešení problémů, vzájemné obviňování, chybí intimita, je potlačována osobní identita na úkor rodinné identity a individuální potřeby členů rodiny jsou obětovány dysfunkčnímu rodinnému prostředí, komunikace, pravidla a kompetence jsou nejasné, chybí jasné hranice mezi členy rodiny. Dysfunkční rodinný systém pak může být příčinou individuální psychopatologie a asociálního chování jeho členů.²⁹

Neplní-li rodina dítěte své funkce a ohrožuje tak příznivý vývoj dítěte, pak přichází na řadu odejmutí dítěte. Příčiny selhání rodiny a důvody pro odebrání dítěte jsou často úzce propojené, je ale možné je rozdělit do několika oblastí. Častou příčinou umístění do dětského domova tvoří nízká sociální úroveň rodiny, vzniklá rozpadem rodiny, dysfunkčností rodiny, dlouhodobou nezaměstnaností rodičů. Je však potřeba posoudit míru negativního vlivu těchto skutečností na vývoj dítěte, jelikož špatné sociální podmínky samy o sobě nemusí být závažné, pokud má dítě v rodině citovou oporu a výchovně podnětné prostředí. Jedním z dalších možných důvodů k umístění dítěte do dětského domova je opakovaná trestná činnost rodičů a jejich pobyt ve výkonu trestu odnětí svobody, což snižuje hmotné zabezpečení rodiny. Je také ohrožen, kromě příznivého vývoje dítěte, i jeho morální status vinou špatného výchovného příkladu a nezřídka se dítě stává také spolupachatelem trestné činnosti rodiče. Objeví-li se v rodině problém s alkoholismem či zneužívání jiných návykových látek, pak se rodič stává pro dítě ohrožujícím, dítě psychicky i fyzicky strádá, rodič směřuje svou pozornost na konzumaci drogy, o dítě ztrácí opravdový zájem, je mu špatným vzorem, může dojít k rozpadu rodiny. Neřešená situace může přerůst v jinou formu zanedbávání a týrání dítěte. K dalším příčinám nutnosti umístění dítěte mimo rodinu patří prostituce či vysoká promiskuita ženy, která dítě vychovává, zejména matka. Na vzniku prostituce se podílí špatná sociální situace rodiny, chudoba, ale i nízká morální úroveň a nezdrženlivost ženy. Rizikovým se pak stává ponechávání dětí dlouhou dobu bez dozoru a vystavování dětí sledování sexuálního chování. Nebezpečí zneužívání a týrání dětí v rodině, tedy chování

²⁸ VOCILKA, M. *Dětské domovy v České republice I*. Praha: MŠMT, 1999, s. 29-30

²⁹ SOBOTKOVÁ, I. *Psychologie rodiny*. Praha: Portál, 2007, s. 35

odpovědných osob poškozující duševně nebo tělesně dítě, je velice vážným důvodem k okamžitému odejmutí dítěte. Formy, ve kterých se týrání a zneužívání vyskytují, jsou fyzické – tělesné tresty, hrubé zacházení, pálení; psychické – ponižování, zesměšňování, vyvolávání strachu, kritizování, citové vydírání; sexuální – sexuální styk a nepřiměřené dotýkání pod hrozbou násilí či na základě podvodu nebo donucení; zanedbávání – neuspokojování základních potřeb dítěte, nepodávání stavy, nedostatečné ošacení atd. Důležité je včasné odhalení a účinný zásah do situace, jinak jsou následky velice negativní a těžko se napravují.³⁰

Nebezpečnost incestního zneužívání v rodině spočívá v jeho opakovaném a dlouhodobém působení, kdy je dítěti vlivem vydírání a zastrašování, často i hrozbami umístění do dětského domova, zabraňováno ve vyzrazení zneužívání. Diagnóza sexuálního zneužití dítěte je velmi komplikovaný proces, na jehož začátku je nutné dítě umístit do péče dětské odborné instituce, kde je provedeno důkladné vyšetření. Poté je možno dítě umístit v dětském domově.³¹

2.2 Fyzický vývoj

Dítě v předškolním věku, tedy od 3 do 6 let, respektive do nástupu do školy, se již dokáže pohybovat jako dospělý, zvládá chůzi po schodech, zlepšuje se pohybová koordinace a obratnost, své pohybové schopnosti poměřuje s vrstevníky. Celkově se motorický vývoj zdokonaluje, což se projevuje v soběstačnosti v oblékání, stolování, hygieně. Svou manuální zručnost dítě rozvíjí ve hře i v kresbě, která se stává realističtější. Řeč se na konci tohoto období stává srozumitelnou.³²

V období mladšího školního věku, od 6 do 9 let věku dítěte dochází k proměně tělesné stavby. Co se týče tělesné proporce, postava se protahuje, končetiny se prodlužují a tím se relativně zmenšuje velikost hlavy, trup se zužuje, vystupuje svalstvo. S tím úzce souvisí změny v ovládnutí těla, dítě je schopno i přesnějších pohybů, které využívá při psaní, zlepšuje se celková koordinace a mimika. Tělesná zralost pak umožňuje dítěti zvládnout fyzicky nároky školní docházky. Starší školní věk dítěte trávající od 9 do 12 let věku je obdobím, kdy nedochází k výraznějším tělesným změnám.³³

³⁰ VOCILKA, M. *Dětské domovy v České republice I*. Praha: MŠMT, 1999, s. 26-32

³¹ WEISS, P. *Sexuální zneužívání dětí*. Praha: Grada, 2005, s. 47, 161

³² LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*. Praha: Grada, 2006, s. 88

³³ SKORUNKOVÁ, R. *Úvod do vývojové psychologie*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2007, s. 43, 46

Ve fázi dospívání a puberty mezi 12 a 15 rokem života dítěte má tělesná proměna důležitý význam. K nástupu změn dochází u dívek většinou dříve než u chlapců. Postava roste, mění se její proporce, končetiny se prodlužují a tím dochází k tělesné nevyváženosti a pohybové neobratnosti. Vyvíjejí se sekundární pohlavní znaky, mění se hormonální produkce. Dívkám se postava zaobljuje. Chlapci disponují větší fyzickou silou a výškou postavy se již často vyrovnají dospělým. Všechny tyto změny mají pro dospívající dítě subjektivní význam, pociťované důsledky tělesných změn mohou být obtížně přijímané a zvládané, dítě se může střídavě za svůj vzhled stydět či být pyšné.³⁴

Adolescence trvá od 15 do 20 let a je charakteristická pohlavním dozráváním. Je dokončován tělesný růst, ovšem již pomalejším tempem a není rovnoměrný. Chlapecká postava získává mužné proporce, dívčí postava se stává výrazněji ženskou. Hormonální produkce se značně zvyšuje a způsobuje tak zájem o sexuální aktivity.³⁵

2.3 Psychický vývoj

Předškolní období provází vývoj poznávacích procesů, představivosti, fantazie a hledání vlastní pozice ve světě. Dítě je egocentrické a vše posuzuje ze svého pohledu. Myšlení je názorné a intuitivní, výběr informací podléhá tomu, aby byly pro dítě srozumitelné a přijatelné. Kombinuje vzpomínky s fantazií, skutečnost si přizpůsobuje svým přáním, což má harmonizující význam. Paměť se začíná vyvíjet a dítě začíná mít první trvalejší vzpomínky, které nejsou ještě příliš přesné a objevují se zkrácení vlastním pojetím událostí. Řeč a verbální schopnosti se zdokonalují ve formě i v obsahu. Vliv na vývoj řeči má komunikace s dospělými, staršími dětmi, ale i vrstevníky. Časté jsou otázky typu „Proč? a Jak?“ a opakování neznámých slov. Dítě je schopno užívat minulý a budoucí čas. Rozvoj hry v tomto období je významný pro nácvič budoucích rolí, dítě vyjadřuje postoje ke světu, k sobě samému. Dalším důležitým prvkem pro předškolní děti je pohádka, která uspokojuje jejich potřebu po naději v dobrý konec. Rovněž dětská kresba poskytuje informaci, jak dítě chápe realitu kolem sebe, zdůrazňuje v ní znaky subjektivně důležité pro jeho osobu. V oblasti emočního vývoje se projevuje větší stabilita, ubývá

³⁴ VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie pro obor speciální pedagogika-vychovatelství*. Liberec: Technická Univerzita, 2008, s. 101-103

³⁵ LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*. Praha: Grada, 2006, s. 143-144

záporných reakcí, vzteku a zlosti. Objevují se ale projevy strachu a bázlivosti, způsobené rozvojem představivosti, což je spojené s odmítáním samoty a fixací na určitou osobu. Pozitivním stavem je dětská veselost, dochází k rozvoji smyslu pro humor, dítě se dokáže těšit na očekávanou událost. Rozvíjí se emoční inteligence, děti jsou schopny lépe chápat a regulovat svoje pocity. Dítě se zaměřuje i na emoce ostatních lidí, přejímá aktuální náladu osob ve svém okolí.³⁶

Školní dítě začíná svět chápat realističtěji, souvisí to s rozvojem poznávacích procesů, dítě začíná logicky myslet, ale jen při konkrétních činnostech. Rozvíjí se schopnost analyticko-syntetické činnosti, schopnost členěného vnímání, což se projevuje i v kresbě, dokáže lépe vyjádřit proporce objektu. Dítě je plně zaměřeno na realitu, chce pochopit svět kolem sebe, zaměřuje se na získávání informací, upřednostňuje realisticky pojaté knihy, kresby, hru, aby co nejvěrněji odpovídaly skutečnosti. Později umí i kriticky posoudit realitu, kterou prozkoumává záměrně a po částech do detailu. Zpřesňuje se vnímání času a prostoru, výrazně se rozvíjí představivost. Zdokonaluje se hrubá a jemná motorika, vyvíjí se řeč a roste slovní zásoba, paměť je záměrná, stabilnější, a to dlouhodobá i krátkodobá. Dítě je snaživé, rozvíjí se vůle, je zaměřeno na výkon a vytváří si emocionální vazbu na učitele. Emoce jsou stabilnější, rozvíjí se emoční inteligence, sebehodnotící emoce a vnitřní regulace citů. V oblasti morálního vývoje umí dítě rozlišit správné a nesprávné.³⁷

V dospívání je charakteristická změna myšlení, nastává období formálního logického myšlení. Rozvíjí se abstraktní myšlení, dítě se již neváže pouze na konkrétní realitu, ale je schopno i hypotetických úvah. Zpřesňuje se paměť, slovní zásoba je pestrá, pozornost je systematická a záměrná. Puberta s sebou přináší změnu v nazírání na svět, dospívající jedinec přemýšlí, jak by svět mohl nebo měl vypadat. Kriticky a v opozici k názorům dospělých jsou pubescenti schopni vyjádřit svůj názor v diskuzích, přičemž zapojují emoce a nejsou ochotni ke kompromisu. Typickým pro toto stádium je uvažování o budoucnosti, rozvíjí se sebepoznávání. Důsledkem hormonálních výkyvů kolísá emoční rozpoložení a objevuje se napětí, nepřiměřené reakce, impulzivita, přecitlivělost, změny nálad a vztahovačnost.

³⁶ VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie pro obor speciální pedagogika-vychovatelství*. Liberec: Technická Univerzita, 2008, s. 59-67

³⁷ LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*. Praha: Grada, 2006, s. 113-125

Projevuje se citová uzavřenost, může se vyskytovat unik do fantazie a mění se dosavadní identita dítěte, které je nyní více zaměřeno na sebe.³⁸

Toto období je typické rozvojem identity jednice, jde o fázi hledání a utváření vlastní identity, kdy během aktivního procesu se dítě pokouší realizovat představy o sobě, jaké by mělo, či chtělo být. Aby mohl tento proces probíhat, musí se o sobě co nejvíce dozvědět, proto se ve zvýšené míře zabývá samo sebou. Toto sebepoznání vede i ke srovnávání s jinými lidmi. Postupně si vytváří komplex sebeúcty a sebedůvěry, která je ještě velice zranitelná a labilní, posiluje ji ovšem získávání pozitivních informací a ohlasů o vlastní osobě, o svém výkonu.³⁹

Vstup do adolescence s sebou přináší komplexnější změnu osobnosti, jedinec se zaměřuje na rozvoj vlastní identity a snahou o lepší sebepoznání. Ustupuje představitost, ale rozumové schopnosti jsou na výrazném vzestupu, zdokonaluje se myšlení, je systematictější, flexibilní, kreativní, adolescent experimentuje s vlastními úsudky a dovede odhadnout vlastní schopnosti. Objevují se úvahy o smyslu života a kritické posuzování okolního světa. Adolescent pocítuje mnohem více svobody, ale často minimální zodpovědnost. V emočním prožívání dochází k postupné stabilizaci emočního prožívání, ustupuje náladovost a labilita, díky hormonální stabilizaci i předchozím zkušenostem a seberegulaci. Vývoj lze zaznamenat i v oblasti volných vlastností. Vytrvalost u plnění cílů a zodpovědnost za vlastní výkon stále narůstá.⁴⁰

2.4 Sociální vývoj

Rodina je pro předškolní dítě nejvýznamnějším prostředím, kde probíhá primární proces socializace, tedy začleňování do společnosti. Rodiče jsou pro dítě vzor. Proces socializace zahrnuje vývoj sociální reaktivity, tedy rozvoj pestře diferencovaných emočních vztahů dítěte k blízkému i vzdálenějšímu okolí. Další složku socializace tvoří vývoj sociálních kontrol a hodnotových orientací, dítě si postupně osvojuje normy, které mu dospělí předkládají v systému příkazů a zákazů. Dítě se pak podle toho chová a vystupuje v sociálních vztazích. Selhání vývoje sociálních kontrol může mít za následek delikventní chování dítěte v pozdějším věku. V průběhu rané socializace dochází také k osvojení sociálních rolí, tedy vzorců

³⁸ SKORUNKOVÁ, R. *Úvod do vývojové psychologie*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2007, s. 49-50

³⁹ VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie*. Praha: Karolinum, 1999, s. 253-261

⁴⁰ VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie pro obor speciální pedagogika-vychovatelství*. Liberec: Technická Univerzita, 2008, s. 100-109

chování a postoje, které od dítěte očekává jeho okolí s přihlédnutím k jeho věku, pohlaví, sociálního postavení. Dítě si uvědomuje a přijímá roli dle svého pohlaví, umí rozlišit, jak se má chovat chlapec a jak dívka. S tím souvisí i preferování odpovídajících hraček, her, oblečení. I sociální role dítěte mimo rodinu, v mateřské škole a ve vrstevnické skupině tvoří důležitou součást jeho identity. Předškolák se tak naučí komunikovat a prosazovat ve vztazích na stejné úrovni, jelikož dospělí pro něj nepředstavují dostatečnou konkurenci pro nutnost naučit se ovládat, spolupracovat či soupeřit. Vlivem sociálních tlaků je dítě schopno lépe ovládat vnější reakce a projevy svého chování. Výhodou může být pro dítě interakce se sourozenci, musí se naučit vyjednávat i soupeřit, chápat jejich potřeby a rozdělit se o hračky. Kontakt s vrstevníky je tak velmi významný činitel v rozvoji sociálních dovedností dítěte. K tomu slouží nejvíce dětská hra, v tomto období si děti hrají společně, sdílejí hračky a navzájem si je půjčují. Rozvíjí se také hra kooperativní, která je organizovaná, děti spolupracují, mají rozděleny role. Začínají se projevovat vůdčí sklony některých dětí, ukazuje se oblíbenost určitých dětí oproti ostatním. Rozvíjí se soupeřivost i porozumění mezi dětmi. I přes narůstající význam vrstevnických vztahů zůstávají pro dítě klíčovým činitelem jeho rodič, který usměrňuje vztahy dítěte s okolím.⁴¹

Školní věk lze nazvat oficiálním obdobím vstupu dítěte do společnosti prostřednictvím školy. Dítě vstupem do školy získává novou sociální roli – formální roli školáka. S tím úzce souvisí úroveň školní připravenosti dítěte, která tvoří souhrn sociálních dovedností, schopnost respektovat normy chování, přijmout požadavky plynoucí z role školáka, pracovat a plnit úkoly, dovednost komunikace a spolupráce s ostatními. V tomto období dochází k odklonu výhradního vlivu rodiny a nastupuje nutnost podřízení se instituci školy, kde dochází k rozhodující fázi přípravy na život ve společnosti a profesní roli. Dítě se učí konformitě, zaměřuje se na výkon a hledá si pozici ve třídě, což ovlivňuje jeho dětské sebehodnocení a sebeúctu. Školní prospěch představuje pro dítě důležitou sociální hodnotu, dítě chce být dobře hodnoceno, záleží ovšem na tom, jak úroveň známek hodnotí jeho rodiče, dítě pak tyto názory přejímá a to ovlivňuje jeho další snažení. Prostředí školy přináší do života dítěte změnu dosavadního životního stylu, zátěž představuje cizí, neosobní instituce, ve které musí být, je nuceno se osamostatnit, vzdát se egocentrismu, přijmout

⁴¹ LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*. Praha: Grada, 2006, s. 93-100

zodpovědnost za vlastní chování a podřídit se autoritě učitele. Mladší školák vnímá učitele velice významně, vztah má osobní charakter a učitel představuje pro dítě pocit jistoty, jakou mu poskytuje rodina. V starším školním věku dítě mění svůj pohled na školu i na učitele, vlivem rozvoje rozumových schopností a kritičnosti. Učitel je stále autorita, ale osobní vztah se vytrácí, dítě neočekává od vyučujícího žádná osobní privilegia a zvýhodnění. I přes výrazný vliv školy zůstává v životě školáka důležitou součástí rodina, která mu poskytuje oporu, sdílení zážitků, pomoc při přípravě do školy a uspokojení potřeb. Dítě ještě v tomto věku bez výhrad přijímá autoritu rodičů. Matka většinou plní roli v každodenní interakci s dítětem, poskytuje jistotu a bezpečí a dohlíží na plnění povinností. Otec doplňuje působení matky a často představuje výraznější autoritu. Důležitý je společný a nerozdílný přístup rodičů k dítěti. Vzájemný vztah mezi otcem a matkou poskytuje dítěti vzor mužské a ženské role, který děti vnímají jako univerzální a představuje pro ně normu chování. Dojde-li k rozpadu rodiny, ztrácejí děti jistotu rodinného zázemí a znamená to pro ně v tomto období velkou zátěž a dezorientaci ve vztazích. Co se týče sourozeneckých interakcí, začínají se stabilizovat, objevuje se zdravé soupeření, spolupráce i vzájemná podpora. Školní úspěšnost staršího sourozence, kterou rodiče předkládají mladšímu dítěti, může tvořit pozitivní motivační prvek, ale i nedosažitelnou konkurenci nebo odstrašující příklad. Ve vrstevnické skupině uspokojuje dítě potřebu kontaktu s věkově blízkými dětmi. Socializační působení vrstevníků je neformální, i když se dítě musí také podřídit určitým pravidlům, sdílet normy a hodnoty, učí se solidaritě, sebeovládání, komunikaci, konformitě a loajalitě. Stěžejním prvkem v životě dítěte je zažít úspěch mezi vrstevníky, kteří se postupně stávají v jeho životě velice důležitými. V mladším školním věku, tj. mezi 6 až 9 lety, se přátelství zakládá na principu podobných očekávání, prostorové blízkosti a častého kontaktu. Později, ve starším školním věku, dostává kamarádství jiné kvality, založené na společných aktivitách a vzájemné pomoci a porozumění. Školní třída je zvláštní vrstevnickou skupinou, kde dítě plní roli spolužáka a členství je formálně určeno, postavení dětí je rovnocenné. Postupně však dochází k diferenciaci pozic dle míry sympatií a oblíbenosti dítěte, založené na jeho schopnosti prosociálního chování, otevřenosti, empatie i smyslu pro humor. Míra vlivu, kterou dítě ve třídě získá, bude záviset

na jeho odvaze a sebedůvěře, školní úspěšnosti, fyzické síle a obratnosti, vzhledové atraktivitě i imponujícím vlastnictvím určitého předmětu.⁴²

Sociální vývoj v období dospívání souvisí s hledáním vlastní identity pubescenta. Součástí tohoto období je i volba budoucího povolání, s přihlédnutím k reálným schopnostem, zájmům a představám o různých povoláních. Dospívající je často ve svých záměrech nevyhraněný, odmítá definitivní a limitující rozhodnutí a své budoucí povolání vidí spíše v negativním vymezení, tím kde rozhodně pracovat nechce. V kontaktu s dospělými bývají pubescenti radikální, odmítají podřízenou roli a neradi přijímají formální nadřazenost autority. Jsou zvýšeně kritičtí vůči učitelům, nepřijímají jejich názory bezvýhradně, ale diskutují o nich a přemýšlejí. Váží si učitele, který je vyslechne a snaží se je pochopit. Proměnu lze zaznamenat i ve vztahu k rodičům. Dítě dochází k poznání, že otec ani matka nejsou tak neomylní a všemocní, jak vnímalo dříve, všimá si negativních vlastností rodičů, může zažívat zklamání z tohoto zjištění. Pozvolna se snaží pubescent omezit svou podřízenost a závislost na rodičích, získat tak větší svobodu. Vyskytují se projevy pubescentního negativismu, prosazování právě odlišného názoru než zastávají rodiče a ostatní dospělí. Touha po osamostatnění se projevuje i ve výrazné orientaci na jiné sociální skupiny než je rodina. Stále většího významu nabývá skupina vrstevníků s podobnými problémy a zkušenostmi. S tím úzce souvisí znaky konformity se skupinou, úprava zevnějšku, styl chování, postoje, uznávané hodnoty. Dospívající dítě se tak může dostat pod dvojí tlak, jestliže jsou nároky vrstevníků v rozporu s požadavky rodičů. Často převáží silná potřeba přátelství, důvěrný kamarádský vztah poskytuje emoční uspokojení a jistotu, možnost sdílet pocity, zkušenosti i tajemství. V této vývojové fázi se vyskytuje první zamilovanost, zpravidla platonická. Zvědavostí a zvýšeným zájmem o teoretické informace z oblasti sexuality kompenzuje pubescent svou nezkušenost. Objevují se přirozené autosexuální projevy a první experimenty v sexuálních vztazích.⁴³

Adolescence, jako přechod k dospělosti, vyvíjí na jednice v tomto směru vyšší nároky na zodpovědnost v chování. Adolescent poznává nové sociální role, připravuje se na profesní roli, což ovlivní jeho budoucí společenské postavení. Vztah k rodičům se v procesu osamostatňování stále více mění. Adolescent se odpoutává

⁴² VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie pro obor speciální pedagogika-vychovatelství*. Liberec: Technická Univerzita, 2008, s. 79, 87-95

⁴³ SKORUNKOVÁ, R. *Úvod do vývojové psychologie*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2007, s. 50-51

čím dál více z vlivu rodiny, což je náročné pro obě strany. Proměna se projevuje i v citové vazbě na rodiče, infantilní závislost je nahrazena zralejším postojem, závislost na rodičích se přesouvá do symbolické roviny. Rodiče už značně ztratili výsadní postavení v životě svého dítěte, které si nyní začíná vážit jejich skutečných kvalit a shody v chování a verbálních proklamacích. Ve vztahu k matce je odmítán její přetrvávající nadměrně pečovatelský přístup. V jednání s otcem se mohou, zejména u chlapců, projevovat tendence k upoutávání pozornosti, vyprovokováním k reakcím. Vztah otce a syna je v tomto období charakteristický důrazem na mužskou identitu. Postupně dochází ke stabilizaci vztahů, dospělý syn či dcera jsou rodiči přijímáni se všemi právy a minimem povinností, díky tomu ubývá konfliktů. Adolescent se již s rodiči tolik nehádá, dokáže případné rozdíly v názorech přejít. V rámci proměny hodnotového systému se jedinec snaží hodnoty uznávané rodiči podrobit vlastní analýze a na základě vlastních zkušeností uznat jejich smysl. V této fázi se naučí brát ohled na ostatní, ale stále přetrvává adolescentní egocentrismus, zabývají se jen tím, co je pro ně zvláštní a zajímavé, využívají pohodlí domova často bez toho, aby si připustili, že nejde o samozřejmost. Ve vztazích k sourozencům závisí na poměru věku, pohlaví. Jsou-li mezi sourozenci větší věkové rozdíly, stává se, že jejich kontakty se značně omezí a projevují se tendence k odpoutání od sourozence. Ve školní prostředí se snaží adolescent vyhnout potížím, cílem je ukončit školu, umí ale i vytrvale pracovat, nadchnout se pro činnost, která představuje osobní zájem. Adolescent je při svém studiu již více ochoten ke kompromisům a konformitě, přejímá na sebe roli studenta nebo učně a může mít k instituci školy pozitivní, lhostejný nebo odmítavý postoj. Ve skupině vrstevníků se mladý dospělý snaží, aby byl pozitivně přijímán, pokud není úspěšný, hledá změnu a přijímá kohokoli, kdo mu poskytne adekvátní odezvu na jeho intenzivní potřebu být oceňován. Může se tak ocitnout v závadové partě, kde je ochoten se vzdát dosavadních hodnot a přijímá nové, aby získal vytožené zázemí. Rodiče pak nejsou schopni své dítě z vlivu party vymanit, protože mu nemohou vrstevnické vztahy nahradit. Na konci období adolescence dochází k postupnému odpoutávání od vrstevnické skupiny, starší adolescenti jsou zkušenější, zaměřují se více na individuální vztahy a dokážou být kritičtí i k vrstevníkům. Zralost se projeví v úbytku konfliktů a napětí. Zaměřenost se přesune na první partnerské vztahy, které vycházejí ze skutečné potřeby. S tím souvisí přijetí role muže a ženy, adolescenti dozrávají k naplnění partnerského vztahu, což zahrnuje i sexuální kontakt. Vztahy

mají zatím spíše experimentální charakter a netrvají dlouho, stále jde především o získávání zkušeností.⁴⁴

2.5 Individuální plánování

S přihlédnutím k posouzení dítěte v dětském domově, které je provedeno v součinnosti s odborným pracovníkem příslušného diagnostického ústavu nejméně jedenkrát v kalendářním roce, kde jsou zjišťovány specifické výchovné a vzdělávací potřeby v odstupňovaném rozsahu pro děti samostatné přiměřeně věku, samostatné vyžadující občasnou kontrolu, vyžadující občasně vedení a stálou kontrolu, vyžadující soustavnou intenzivní individuální péči, je prováděno individuální plánování. Zákon stanoví také povinnou dokumentaci, kterou zařízení vedou, obsahuje zejména roční plán výchovně vzdělávací činnosti, týdenní programy výchovně vzdělávací činnosti, osobní dokumentaci dětí včetně záznamů o stavu dětí vedených odbornými pracovníky zařízení a programu rozvoje osobnosti. Pedagogický pracovník určený ředitelem zařízení zpracuje program rozvoje osobnosti dítěte na základě komplexní diagnostické zprávy. Zpráva je zpracována ve spolupráci s odborným zaměstnancem diagnostického ústavu, který nejméně dvakrát ročně ověřuje účelnost a výsledky výchovně vzdělávací činnosti v zařízení. Současně ředitel zařízení zajistí, aby se s programem seznámili všichni pedagogičtí pracovníci zařízení.⁴⁵

Program rozvoje osobnosti dítěte má písemnou podobu, obsahuje také záznamy o plnění a podléhá kontrole ředitele zařízení, státního zástupce, školské inspekce. Při tvorbě se vychází z psychologického, etopedického, speciálně pedagogického vyšetření a z pozorování dítěte. Obsahuje oblast rodinných vztahů a rodinnou anamnézu, popis osobnosti dítěte, vztahy dítěte k okolí, vzdělávací oblast, úroveň zdraví a péče o sebe, dovednosti a zájmy, plán rozvoje osobnosti a oblasti, na které je potřeba se zaměřit. Cíl a význam programu osobnosti spočívá v podrobném

⁴⁴ VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie pro obor speciální pedagogika-vychovatelství*. Liberec: Technická Univerzita, 2008, s. 110-120

⁴⁵ Ustanovení § 2 odst. 10 a 11, ustanovení § 34 odst. 1 písm. b), c), e) zákona č.109/2002 Sb., o výkonu ústavní nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů
Ustanovení § 5 odst. 2 Vyhlášky č. 438/2006 Sb., kterou se upravují podrobnosti výkonu ústavní výchovy a ochranné výchovy ve školských zařízeních

zhodnocení životní situace klienta, navržení individuálního plánu svěřence do budoucna a usnadnění rozhodování svěřence o své budoucnosti.⁴⁶

Program rozvoje osobnosti, jež vyhotovuje a vyhodnocuje kmenový vychovatel, obsahuje na úvodní straně jméno, datum narození a datum přijetí do dětského domova, školu a třídu, stručnou celkovou anamnézu a popis zvládaných činností vzhledem k věkové kategorii. Dále zahrnuje plán činností a vyhodnocení plánu programu rozvoje osobnosti za školní rok, kde jsou uvedeny konkrétní činnosti, které se podařilo i nepodařilo splnit oproti plánu, důvody jejich splnění a nesplnění.⁴⁷

Pro přiblížení konkrétní podoby programu rozvoje osobnosti jsou uvedeny 2 ukázky zpracované vychovateli v Dětském domově a Školní jídelna, Ostrava – Slezská Ostrava, Na Vizině 28. První se týká dítěte, které je vhodné do náhradní rodinné péče, z důvodu nezájmu rodiny a druhá popisuje dítě, jehož umístění není do náhradní rodinné péče vhodné, jelikož je v intenzivním kontaktu s biologickou rodinou s výhledem na návrat do původního prostředí.

Program rozvoje osobnosti č. 1:

Jméno svěřence: „Vendula X“

Nar: x. x. 1996 v xxxxxx

ZŠ xxxxxx Ostrava

Třída: 9.

Rok PŠD: devátý

Třídní učitel: Mgr. xxxxxxxxxxxx

Trvalé bydliště: xxxxxxxxxxxxxxxx

Důvod umístění v DD: Sociální situace v rodině sester je dlouhodobě neutěšená a krizová, poručnice a zároveň sestra nezletilé Venduly X. paní XY, se nezajímá o její výchovu, výživu, zdraví a v neposlední řadě i vzdělání. Finanční prostředky hrazené státem nevyužívá ve prospěch nezl. Venduly, ale používá je pro svou potřebu,

⁴⁶ KUČEROVÁ, M. *Individuální plánování v zařízeních pro výkon ústavní výchovy*. Dostupné na <http://www.sos-vesnicky.cz/novinky/mezinarodni-konference-venovana-tematu-nasledne-pece/> [online] [cit. 2011-04-03]

⁴⁷ PAŠEK, V. *Práce s dítětem po umístění do dětského domova*. In VAŠTÁTKOVÁ, J., VYHNÁLKOVÁ, P. *Rodina a náhradní rodinná péče*. Olomouc: Hanex, 2008, s. 54-56

pro nezletilou není její poručnice dostatečnou autoritou a příkladem.

Umístěna v DD: dne xx.xx.xxxx – uloženo předběžné opatření Okresním soudem v xxxxxxx. Od smrti matky byla za výchovu, až do doby předběžného opatření zodpovědná sestra paní XY, která byla nezl. Vendule Rozsudkem Okresního soudu v xxxxxxx, č.j. xxxxxxxxxxxx ze dne xxxxxxxxxxx s nabytím právní moci (PM) dnem xxxxxxx, ustanovena poručníkem.

Matka nezl. dítěte: XY, rozená xxxx, nar. xxxxx v xxxxxx, zemřela po dlouhé těžké nemoci dne xxxx v Městské nemocnici v Ostravě.

Otec nezl. dítěte: XY, nar. xxxxxxx v xxxxxx, rozsudkem Okresního soudu (OS) v xxxxx, č.j. xxxxxxxxxxxx ze dne xxxxxxxxxxx, který nabyl právní moci dnem xxxxx, byl zbaven k nezletilé Vendule rodičovské zodpovědnosti.

Sourozenci: xxxxxxx, nar. xxxxx, svobodná, bytem xxxxxxxxxxx

Zdravotní stav: zdravotní stav dítěte je pravidelně kontrolován při návštěvách dětské lékařky. Měla psychické problémy spojené s adaptací v prostředí dětského domova, které byly odborně řešeny dětskou psycholožkou, tyto problémy v současnosti odeznívají, stále však v péči lékařky zůstává.

Rodina: Vendula se snažila kontaktovat svou sestru, ale ta o ni nejeví žádný zájem, což Vendula velice těžce snáší, ale zdá se, že se s touto situací pomalu vyrovnává. Před Vánoci 2010 se její sestře narodilo dítě, které je nyní v kojeneckém ústavu v xxxx. Vendula měla zájem o návštěvu dítěte. Její sestra však tuto návštěvu nedovolila, což Vendula nesla dosti těžce. Velkou oporou jí je její nevlastní otec druhý manžel zesnulé matky, který Vendulu navštěvuje na DD v rámci svých možností, ale jen sporadicky 1 x měsíčně, jelikož je pracovně vytížen.

Škola: Vendula navštěvuje devátou třídu základní školy. Její výsledky jsou průměrné. Pravidelná příprava na vyučování musí být pod dozorem vychovatele a neustálou kontrolou. Sama Vendula se přípravě vyhýbá, ale pokud jí vychovatel vyzve, tak se snaží a připraví se bez potíží. Zatím ještě není zcela rozhodnutá, jaký učební obor si vybere. Snažíme se Vendulu motivovat, ale zatím ji brzdí její nerozhodnost. V žádném případě nechceme na ni naléhat, aby se už rozhodla a poskytnout jí tak dost času na své vlastní rozhodnutí. Celé pololetí školního roku bylo zaměřeno na její přípravu na školní vyučování a doplňování zameškaného učiva. Plně jsme se věnovali rozšíření její slovní zásoby a vhodně motivovaly k dobrým školním výsledkům.

a sportovní akce, převážně stolní tenis. Aktivně se podílel na přípravě vystoupení skupiny chlapců na vánoční besídce. Pravidelně během víkendů a prázdnin tráví Štěpán dovolenky v péči matky, z těchto pobytů se vrací včas a v pořádku. Výhledově je možný podmíněný zkušební pobyt mimo DD v péči matky a podání návrhu na zrušení ústavní výchovy.

Vzdělávací program: Štěpán do školy chodí rád, učitelé jej chválí za dobré chování a prospěch.

Výchovný program:

Osobní hygiena – zvládá samostatně

Oblékání, obouvání, péče o oděv a obuv – obléká se samostatně.

Úklid, údržba domácnosti, domácí práce - je manuálně zručný.

Provoz domácnosti – hodnotu peněz pozná.

Doprava, cestování, poštovní zásilky, telekomunikace - je schopen zvládnout samostatně dopravu, cestování.

Základy vaření, zdravá výživa – rád pomáhá při přípravě pokrmů, sám je ještě uvařit neumí.

Nemoc, ošetřování nemocného, zdravý životní styl – schopný vzhledem k věku.

Rodinná a sexuální výchova – o rodině mluví rád, těší se na kontakt s matkou

Společenské chování – má vhodné společenské chování.

Prevence sociálně – patologických jevů – má drobné kázeňské přestupky.

Plán rozvoje charakteru dítěte: Pro svůj další pozitivní vývoj i nadále potřebuje Štěpán stabilní a klidné prostředí s daným denním režimem, vhodnou motivací a kontrolou. Je třeba vést chlapce k samostatnosti a odpovědnosti, posilovat jeho sebevědomí. Při osobních pohovorech s ním hovořit o budoucnosti a hodnotové hierarchii. Formou pohovorů ho upozorňovat na důsledky kázeňských přestupků. Vzhledem k jeho dospívání se zaměřit na sexuální a rodinnou výchovu. Podporovat jeho zájem o sportovní aktivity moderní tanec a beatbox.

Zpracovali: xxxxxxxx. xxxxxxxx

SHRNUTÍ

Dítě je ve svém raném vývoji neintenzivněji ovlivněno rodinou, ve které vyrůstá. Proto je velice důležité, aby případné negativní účinky rodinné výchovy byly včas odhaleny a řešeny. Jestliže jsou vyčerpány všechny jiné možnosti k úpravě rodinných poměrů, přistupuje se k umístění dítěte v dětském domově. Příčiny spolu úzce souvisí a dají se rozčlenit na fyzické, psychické a sociokulturní. Nejčastější důvody k umístění jsou nízká sociální úroveň rodiny a nezvládnutá výchova.

Dítě během svého života prochází intenzivním rozvojem. V oblasti fyzického vývoje se dítě v předškolním věku stále více zdokonaluje v pohybu, rozvíjí se kresba a řeč. V období školního věku se tělesná stavba protahuje, dítě musí být připraveno i po fyzické stránce na nároky školní docházky. Puberta je charakteristická změnou v hormonálním systému a vývojem sekundárních pohlavních znaků. Tělesný vývoj se zakončuje v období adolescence. Oblast psychického vývoje je v předškolním věku podřízena egocentrismu a zvědavosti dítěte, ve školním věku pak dochází k rozvoji poznávacích procesů a motoriky, posuzuje se školní zralost. Období dospívání s sebou přináší kritický postoj ke světu, emoční labilitu, zaujetí sebou a hledání vlastní identity. Až v období adolescence se postupně stabilizuje emoční rozpoložení, názor na okolí a sebepojetí. V oblasti sociálního vývoje je předškolní dítě nejvíce ovlivněno rodinou, ve které vyrůstá a odkud přebírá vzory chování. Ve fázi školního věku dítěte se přidává vliv školního prostředí a vrstevníků. Dítě se učí plnit povinnosti, podřizovat se autoritě a spolupracovat ve skupině vrstevníků. Během puberty je typická radikalizace vztahů pubescenta k rodičům a odklonu zájmu od rodičů na vrstevníky. Objevuje se zájem o opačné pohlaví a první pokusy o intimní sblížení. V adolescenci dochází k orientaci na profesní životní dráhu, vyhledávání partnerského vztahu a stabilizace vztahů k rodičům.

S přihlédnutím ke specifickým vývojovým zvláštnostem dětí a za pomoci individuálního plánování a vypracování programu rozvoje osobnosti vychovatelé naplňují dílčí cíle k zajištění všestranného a plnohodnotného rozvoje dítěte umístěného v dětském domově.

3 HOSTITELSKÁ PÉČE

Nejdříve se seznámíme se systémem náhradní rodinné péče, do kterého patří osvojení, pěstounská péče, poručenství, opatrovnictví a hostitelská péče. Náhradní rodinnou péčí upravuje Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů a postup při zprostředkování je zakotven v zákoně č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů. Jedná se o formu péče o děti, které z nejrůznějších důvodů nemohou vyrůstat ve vlastní rodině.

Osvojením vzniká mezi osvojitelem a osvojencem stejný poměr, jako mezi rodiči a dětmi, mají tedy stejná práva a povinnosti jako rodiče a děti vlastní. Dalším používaným termínem pro osvojení je adopce. Jedná se o nejčastěji používanou formu náhradní rodinné péče, jelikož vazby dítěte na původní rodinu zpravidla zanikají a přecházejí v plném rozsahu na osvojitele. O osvojení rozhoduje soud. Zákon o rodině rozlišuje dvě základní formy osvojení, a to osvojení zrušitelné, které soud může v budoucnu zrušit z vážných důvodů na návrh osvojitele nebo osvojence. Další formou je osvojení nezrušitelné, kdy po pravomocném rozhodnutí soudu již nelze zrušit a je trvalé. Takto lze osvojit pouze dítě starší jednoho roku. Dochází také k zapsání osvojitelů jako rodičů do rodného listu dítěte. Příbuzenský vztah vzniklý osvojením je podpořen i získáním příjmení osvojitelů, jimiž mohou být manželé, jeden z manželů se souhlasem druhého a také manžel či manželka rodiče dítěte. Výjimečně může dítě osvojit samožadatel. Mezi osvojitelem a osvojencem musí být přiměřený věkový rozdíl. Osvojit lze pouze nezletilé, právně volné dítě. K osvojení je potřeba písemného souhlasu zákonného zástupce před soudem nebo orgánem sociálně právní ochrany dětí, nejdříve však šest týdnů po narození dítěte. Tento souhlas je možno učinit vůči neurčitým žadatelům nebo vůči konkrétním žadatelům.⁴⁸

Jsou-li zákonnými zástupci dítěte jeho rodiče, není potřeba jejich souhlasu z důvodu tzv. kvalifikovaného nezájmu o dítě. Ten spočívá především v tom, že po dobu nejméně šesti měsíců dítě pravidelně nenavštěvovali, neplnili vyživovací povinnost, nesnažili se upravit si rodinné poměry a ujmout se dítěte. Dále není třeba souhlasu rodičů z důvodu, že o dítě po dobu nejméně dvou měsíců neprojeví žádný

⁴⁸GABRIEL, Z. *Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči*. Praha: Grada, 2008, s. 42-43

zájem, ačkoliv jim v tom nebránila žádná překážka. O splnění těchto podmínek rozhoduje soud.⁴⁹

Zprostředkování osvojení provádí krajský úřad, který vede evidenci dětí a žadatelů vhodných stát se osvojiteli. Evidence obsahuje mimo jiné spisovou dokumentaci o dětech a žadatelích, kterou vyhotovil obecní úřad obce s rozšířenou působností. Dále obsahuje odborné posouzení dětí a žadatelů a další potřebné doklady. Není-li ve stanovené době provedeno zprostředkování osvojení, je evidence postoupena na ministerstvo.⁵⁰

Před rozhodnutím soudu o svěřením dítěte pečuje zájemce o osvojení po dobu nejméně tří měsíců o dítě na své náklady, tomuto pobytu dítěte se říká předadopční péče. Smyslem této péče je vzájemně se poznat a ověřit schopnosti vychovávat dítě. K tomuto slouží i institut přípravy budoucích osvojitelů. Možným řešením pokud se nedaří dítěti najít náhradní rodinu v zemi původu je osvojení do ciziny, tedy mezinárodní osvojení. Tento způsob upravuje Úmluva o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení, která v České republice vstoupila v platnost 1. 6. 2000 a funkci zprostředkovatele má Úřad pro mezinárodní ochranu dětí v Brně.⁵¹

Další formou je pěstounská péče. Pokud trvá zájem rodičů o dítě a také když rodiče například nesouhlasí s osvojením, pak je pěstounství vhodnou formou řešení, aby děti nemusely zůstat v ústavní péči. Rozdíl oproti osvojení je v tom, že pěstounská péče zaniká zletilostí dítěte, nevzniká příbuzenský vztah a pěstoun zastupuje dítě jen v běžných záležitostech a v závažných záležitostech potřebuje souhlas zákonného zástupce. Pěstouni pobírají dávky pěstounské péče z prostředků státní sociální podpory, což umožňuje jejich hmotné zajištění i zajištění potřeb dítěte. Zvláštní forma náhradní výchovy, která je realizována především prarodiči, je tzv. příbuzenská pěstounská péče.⁵²

Dítě může být na základě soudního rozhodnutí svěřeno do péče fyzické osoby nebo do společné péče manželů a základním kritériem je zájem dítěte. O zrušení pěstounské péče ze závažných důvodů rozhoduje opět soud. V běžném rodinném prostředí s pěstounem a pěstounkou, kteří mají většinou vlastní děti, se uplatňuje

⁴⁹ NOVOTNÁ, V. *K vybraným otázkám osvojování dětí*. Praha: Linde, 2004, s. 56–57

⁵⁰ Tamtéž s. 85–97

⁵¹ MATĚJČEK, Z. *Osvojení a pěstounská péče*. Praha: Portál, 2002, s. 14–15

⁵² GABRIEL, Z. *Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči*. Praha: Grada, 2008, s. 46–52

individuální pěstounská péče. Naopak skupinová pěstounská péče je poskytována v zařízeních pro výkon pěstounské péče, kde žijí velké pěstounské rodiny.⁵³

Cílem pěstounské péče je především nahradit rodičovskou péčí po dobu, kdy vlastní rodiče nejsou schopni ze závažných důvodů dostatečnou péči zajistit. Podporuje se, aby byl umožněn kontakt a zachování vazeb a vztahů s vlastními rodiči, sourozenci ale i širší rodinou. Je důležité zmínit zde i problém selhávající pěstounské péče, kdy je dítě vráceno zpět do ústavního zařízení nebo pokud pěstounská péče nedostatečně naplňuje psychické potřeby dítěte. Ne všechny děti jsou vhodné k umístění do pěstounské péče a u některých se tyto skutečnosti projeví až v průběhu života v pěstounské rodině. I přes veškerou snahu odborníků o pomoc v takové situaci k tomuto jevu dochází.⁵⁴

K možnosti poručenství nebo opatrovnictví se přistupuje, jestliže rodiče dítěte zemřeli nebo byli zbaveni rodičovské zodpovědnosti, popřípadě nemají způsobilost k právním úkonům, pak soud ustanoví dítěti poručníka. Ten se pak stává zákonným zástupcem dítěte, a pokud péči o dítě vykonává osobně, náleží mu také hmotné zabezpečení jako pěstounům. Soud stanoví poručíkovi rozsah práv a povinností vůči dítěti v oblasti výchovy, zastupování a správě majetku dítěte a schvaluje také rozhodnutí poručníka v podstatných záležitostech. O výkonu této funkce podává poručník soudu zprávu. Opatrovnictví se využívá, pokud je potřeba v omezeném rozsahu, dílčím způsobem vykonat některá práva a povinnosti rodičů. Soud rozhodne o rozsahu práv a povinností opatrovníka vůči dítěti s ohledem na důvod, pro který byl dítěti ustanoven a nestává se zákonným zástupcem dítěte a zpravidla nemá dítě v osobní péči.⁵⁵

K dalším formám náhradní rodinné péče patří tzv. hostitelská péče, kterou se budeme v této kapitole podrobně zabývat.

⁵³ MATĚJČEK, Z. *Osvojení a pěstounská péče*. Praha: Portál, 2002, s. 16

⁵⁴ ROTREKLOVÁ, E. Aktuální otázky náhradní rodinné péče. In *Sborník ze VII. Celostátního semináře NRP*. Brno: Triada, 2007, s. 6–8

⁵⁵ MATĚJČEK, Z. *Osvojení a pěstounská péče*. Praha: Portál, 2002, s. 17–18

3.1 Vymezení hostitelské péče

Termín hostitelská péče není v naší legislativě nikde podrobně vysvětlen, toto označení se používá, neboť nezletilé dítě pobývá na návštěvě v rodině zájemců o hostitelskou péči, jako host. Tato forma náhradní rodinné péče umožňuje dětem trávit víkendy, prázdniny a další volné dny mimo ústavní zařízení, což přispívá ke zmírnění jejich citové deprivace.⁵⁶

Pojem psychické deprivace je definován jako: „*Psychický stav vzniklý následkem takových životních situací, kdy subjektu není dána příležitost uspokojovat některé základní psychické potřeby v dostačující míře pro dosti dlouhou dobu.*“⁵⁷

MATĚJČEK uvádí, že: „*Hostitelská péče je optimálním řešením pro opuštěné děti, které není možno z nejrůznějších důvodů umístit do náhradní rodiny natrvalo a které jsou již rozumově i citově schopny tuto situaci zvládnout (zejména střídání prostředí a blízkých lidí). Je však velmi citlivá především pro děti, které se po dvou, třech dnech v nové rodině vracejí znovu do dětského domova. Mnohdy je pro ně velmi složité tuto situaci zvládnout, a právě proto je zapotřebí si vše dobře rozmyslet, uvážit, poradit se s příslušnými odborníky a projít procesem prověření.*“⁵⁸

Hostitelská péče je realizována dle zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, kde se v § 30 – Pobyť dítěte mimo ústav uvádí, že ředitel dětského domova je oprávněn povolit dítěti pobyt u rodičů nebo jiných fyzických osob, pouze po předchozím písemném souhlasu obecního úřadu obce s rozšířenou působností, kdy první pobyt dítěte u těchto osob může trvat nejvýše 14 kalendářních dnů, poté může být tato doba prodloužena, opět na základě písemného souhlasu obecního úřadu obce s rozšířenou působností. Písemný souhlas obecního úřadu obce s rozšířenou působností obsahuje určení osob, u nichž bude dítě pobývat, délku a místo pobytu dítěte. U vydávání písemného souhlasu s pobytem dítěte se přihlíží k rodinnému a sociálnímu prostředí, v němž má dítě pobývat. Pokud má dítě pobývat u jiných fyzických osob než rodičů, prarodičů či sourozenců, jsou požádáni o předložení výpisu z evidence Rejstříku trestů a posuzuje se jejich bezúhonnost. Obecní úřad obce s rozšířenou působností může také požádat krajský úřad o odborné posouzení jiné fyzické osoby než rodiče, u níž má dítě pobývat a

⁵⁶ GABRIEL, Z. *Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči*. Praha: Grada, 2008, s. 65

⁵⁷ MATĚJČEK, Z., BUBLEOVÁ, V., KOVAŘÍK J.: *Pozdní následky psychické deprivace a subdeprivace*. Praha: Psychiatrické centrum Praha, 1997, s. 8

⁵⁸ MATĚJČEK, Z. *Osvojení a pěstounská péče*. Praha: Portál, 2002, s. 41

krajský úřad je povinen odborné posouzení provést, pro toto posouzení se použije přiměřeně § 27 tohoto zákona – Odborné posuzování pro účely zprostředkování osvojení a pěstounské péče.⁵⁹

Rozdíl v udělování souhlasu s pobytem mimo ústav, oproti dětí s nařízenou ústavní výchovou či předběžným opatřením, je u dětí s uloženou ochrannou výchovou a to v délce pobytu, kdy lze sice povolit pobyt opakovaně, ale nejvíce na 14 dní při jednom pobytu, s přihlédnutím na prostředí a důvod uložení ochranné výchovy, tedy spáchání provinění. Při opakovaném povolování pobytu se posuzuje chování dítěte na předchozí návštěvě a zvládnutí péče hostiteli.⁶⁰

Z výše uvedeného vyplývá, že o návštěvách dítěte v hostitelské rodině, respektive jiných fyzických osob, rozhoduje ředitel ústavního zařízení, kde se dítě nachází, a to pouze na základě předchozího souhlasu orgánu sociálně právní ochrany dětí příslušné obce s rozšířenou působností dle místa trvalého pobytu dítěte.⁶¹

Řediteli školského zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy stanoví tuto povinnost také § 23 odst. 1 písm. a) zákona č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů. Hostitelská péče je dále zákonně upravena v ustanovení § 42 odst. 4 písm. b) zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí ve znění pozdějších předpisů, kde obdobná, výše zmiňovaná kritéria platí i pro ředitele zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Rovněž v § 48 odst. 4 písm. b) zákona č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů, jsou obsaženy tyto povinnosti pro ředitele v domovech pro osoby se zdravotním postižením, které vykonávají ústavní výchovu nebo předběžné opatření. Další úprava pobytů se týká zařízení pro děti do tří let v § 38 zákona č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu, ve znění pozdějších předpisů. Před účinností současné právní úpravy se pobyt dětí mimo zařízení uskutečňoval podle vyhlášky č. 64/1981 Sb., o školských zařízeních pro výkon ústavní výchovy a ochranné výchovy, dle § 15 odst. 1 písm. b), což umožňovalo řediteli povolit dítěti dočasně pobývat u zákonného zástupce nebo osoby blízké, osoby v příbuzenském poměru, nebo u zájemců stát se opatrovníky či pěstouny, a to na doporučení orgánu péče o dítě. Pobyt byl dovolen na dobu

⁵⁹ ZÁKON č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

⁶⁰ NOVOTNÁ, V. Co je hostitelská péče a kde je upravena? *In Právo a rodina* 3/2010, s. 3-4

⁶¹ GABRIEL, Z. *Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči*. Praha: Grada, 2008, s. 65

pracovního volna žadatele a jen na základě předchozího písemného souhlasu orgánu péče o dítě dle místa trvalého bydliště žadatelů. I přes právní úpravu docházelo k nekontrolovaným pobytům dětí na dlouhou dobu nezřídka v nevhodném prostředí. Byly řešeny případy, kdy se dítě vyskytlo v ohrožení, samo se vrátilo do zařízení nebo se přihlásilo na policii či orgán péče o dítě a chtělo zpět do ústavního zařízení. Vyskytovaly se i situace, kdy přes svou nechuť dítě na pobyt jít muselo. Následky takového přístupu se pak obtížně napravovaly. Zamezení těmto nedostatkům a definování podmínek pro pobyt a vytvoření kontroly přišlo s přijetím zákona o sociálně právní ochraně dětí.⁶²

Po novelizaci zákona o sociálně právní ochraně dětí od 1. 6. 2006 mohou sociální pracovníci z příslušných obecních úřadů pro účely zhodnocení vhodnosti krátkodobého pobytu dítěte u neproověřených žadatelů požádat o jejich odborné posouzení krajský úřad. Tím mají psychologové krajských úřadů pro náhradní rodinnou péči možnost se na základě odborného vyšetření zájemců o realizaci a výkon hostitelství, vyjádřit k jejich vhodnosti a předpokladům. Žadatelé o hostitelství ale standardní žádost o zprostředkování náhradní rodinné péče nepodávají a krajský úřad nevydává správní rozhodnutí.⁶³

Hostitelskou péči lze povolit také žadatelům, kteří pobývají mimo území České republiky. Tento postup je obdobný a řídí se stejnými povinnostmi. Doklady prokazující splnění podmínek jsou úředně přeloženy a ověřeny. Žadatel si potřebné dokumenty obstarává sám nebo se orgán sociálně právní ochrany dětí obrátí na příslušný úřad v zahraničí. V této oblasti je možné se při potížích s postupem obrátit na Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí, což je ale časově náročnější. Je na místě obezřetnost při posuzování vhodnosti vycestování dítěte za hostitelem do zahraničí, zejména je potřeba přihlídnout k sociálním poměrům, vzdálenosti, délce a místě pobytu a riziku zdržení řádného návratu pramenící z odlišného právního řádu dané země.⁶⁴

V současné době je v oblasti hostitelství mnoho nejasností, což souvisí s faktem, že nejsou pevně stanoveny pravidla, praxe je často spíše živelná, založená na osobní zkušenosti a iniciativě zúčastněných. Vyskytují se nesrovnalosti v pojmech a nejistota v interpretaci již výše uváděného § 30 zákona o sociálně právní ochraně dětí. Někdy

⁶² NOVOTNÁ, V. Co je hostitelská péče a kde je upravena? *In Právo a rodina* 3/2010, s. 1

⁶³ GABRIEL, Z. *Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči*. Praha: Grada, 2008, s. 65-66

⁶⁴ NOVOTNÁ, V. Co je hostitelská péče a kde je upravena? *In Právo a rodina* 3/2010, s. 3

je hostitelská péče používána jako prostředek k rychlejšímu získání dítěte do pěstounské péče. Je tedy důležité, aby platily zásady a metodika pro postup při realizaci hostitelské péče a stanovení podmínek výběru vhodných žadatelů a dětí, tedy jakýsi profil typického hostitele i dítěte. Při tom lze vycházet jak z objektivních skutečností, např. sociální situace žadatele a dítěte, tak ze subjektivních, např. motivace, osobnostní charakteristiky. Dále se jeví jako potřebné stanovit podmínky při vzájemném seznámení žadatelů s dětmi, doprovázení a vyhodnocování průběžně během hostitelské péče. K úskalím zprostředkování patří i skutečnost, že není kladen důraz na prověřování a přípravu žadatelů před přijetím dítěte a návštěvy nejsou systematicky vyhodnocovány. Při vyhledávání hostitelů jsou aktivní často jen zařízení, ve kterých jsou děti umístěny. Z výše uvedených důvodů a okolností, které situaci v oblasti hostitelské péče ovlivňují, volá stále více odborníků a zainteresovaných osob po zpracování závazné metodiky.⁶⁵

3.2 Motivace k hostitelské péči

Hostitelská péče může dětem, které jsou dlouhodobě umístěny v zařízeních pro výkon ústavní výchovy poskytnout podněty i zážitky, aby mohly sledovat běžný život v rodině, přirozené vztahy a vazby mezi rodiči a dětmi. Nejvhodnější se jeví vztah hostitelů k dítěti jako vztah strýce či tety. Záleží pak na míře kontaktu dítěte s vlastními rodiči, zda vnímá vztah s hostitelskou rodinou jako doplňkový nebo, pokud je kontakt s vlastní rodinou minimální, pak vnímá často vztah jako náhradní. V takovém případě může být velice složité a zrádné splnit očekávání dítěte. Občasný pobyt v hostitelské rodině, i přesto, že jsou hostitelé velmi kvalitní, nemůže dítěti nahradit ani plnohodnotně poskytnout uspokojení potřeby mateřské a otcovské osoby a rodinného zázemí. Není v silách klasických hostitelů poskytnout dostatečný prostor k nahrazení rodiče. V hostitelství se tedy jako adekvátní posuzuje taková motivace, kdy budoucí hostitelé vystupují ve vztahu k dítěti jako strýc a teta, nikoli jako zdánliví rodiče, aby tak například urychlili svěřeni dítěte do pěstounské péče. U některých zájemců o hostitelství je možné se s touto specifickou a často neskrývanou pěstounskou motivací setkat. Vede je k tomu skutečnost, kdy nemohou nebo nechtějí dosáhnout obvyklým postupem svěřeni vysněného dítěte do náhradní

⁶⁵ KOTEK, M., KOTALOVÁ K. Hostitelská péče - dnes a zítra. In *Aktuální otázky náhradní rodinné péče. Sborník ze VII. Celostátního semináře NRP*. Brno: Triada, 2007, s. 22- 23

rodinné péče a prostřednictvím hostitelské péče se snaží tento způsob obejít. Toto řešení bez předchozího zprostředkování příslušnými orgány je přípustné, není však zřejmé, jak se hostitelé o takovém dítěti dozvěděli, jak tyto citlivé informace zjistili. Rozdílem od jiných typů náhradní rodinné péče je ta skutečnost, že v případě hostitelství si hostitel podává žádost ke konkrétnímu dítěti a výběr je zcela na něm. V této souvislosti je žádoucí sjednotit postup, kdy by žadatelé byli vyšetřeni a poté by orgány sociálně právní ochrany dětí ve spolupráci s příslušnými zařízeními vybraly vhodným žadatelům konkrétní dítě. Takový proces ovšem není dosud v zákoně upraven. Může tak docházet k situacím, kdy po intenzivní hostitelské péči požádají hostitelé o svěřeni dítěte do pěstounské péče a psycholog při posuzování stojí před složitým úkolem a musí zohlednit vazby dítěte a hostitelů a ostatní hlediska ustupují do pozadí.⁶⁶

Další problematickou oblastí motivace bývá tendence hostitelů vyhovět vlastním, často dospívajícím potomkům, kteří se seznámili s dítětem v ústavní výchově a chtějí se s ním stýkat co nejvíce. Jejich často naivní a nereálný pohled, že pomáhají svému dítěti i dítěti z ústavní péče a nekritická idealizace přijímaného dítěte přináší do celého procesu problémy. V takovém případě se opravdový zájem dá ověřit ponecháním delšího času na rozmyšlení, než bude vydáno stanovisko k pobytu a někteří po uvážení svou žádost vezmou zpět. Takoví problematičtí žadatelé se označují jako zástupní, jelikož o samotné dítě často skutečný zájem nemají, ale zastupují v žádosti osoby, kterým by děti z různých důvodů svěřeny nebyly. Může se jednat o už zmíněné vrstevníky žádaného dítěte nebo o vlastní biologické rodiče, kteří pak své dítě prostřednictvím hostitelů kontaktují a navštěvují. Je-li dítě svěřeno do péče zástupných hostitelů, tráví pak pobyt často s jinými lidmi, což po návratu do zařízení vyjde najevo. Takovým nežádoucím situacím je nutné předcházet, zejména důkladným sociálním šetřením a posouzením hostitelů. Hostitelé často v takovém případě nejsou schopni uvést konkrétní plány a zamýšlené aktivity realizované během péče, jejich motivace je neprůhledná, nemají dostatečné představy o potřebách dítěte nebo nekriticky hodnotí patologické vlivy rodičů a obviňují zainteresované odborníky ze zaujatosti. K dalším úskalím hostitelství patří fakt, že dítě na návštěvách v rodině často nemá žádné povinnosti a výchovné působení je nesystematické a krátkodobé, tohoto může začít dítě zneužívat a vzniká

⁶⁶ GABRIEL, Z. *Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči*. Praha: Grada, 2008, s. 66-68

nepoměr a riziko, že hostitelství se stane jen pouhým poskytováním příjemných zážitků.⁶⁷

3.3 Formy hostitelské péče

KLIMEŠ pojímá hostitelství jako kontrolovaný kontakt a pobyt dítěte z ústavního zařízení s osobami, kteří nejsou jeho zaměstnanci a nemají vůči dítěti právní vztah a vymezuje dvě formy hostitelské péče. První formu vymezuje jako dlouhodobou hostitelskou péči, při které dochází k vytváření dyadické vazby hostitele na dítě. Tento druh hostitelské péče je vhodné použít, pokud hostitel z různých důvodů nemůže navázat vyšší formou náhradní rodinné péče, ať už pěstounstvím, nebo osvojením, ale má zájem a možnosti si dítě pravidelně brát na pobyty a umožnit mu tak kontakt s přirozeným prostředím. Tuto formu lze demonstrovat na příkladu, kdy starší paní umožňuje svěřenci dětského domova, aby k ní chodil na návštěvy ve volném čase. I takové kontakty musí probíhat kontrolovaně, aby dospívající chlapec neuplatňoval vůči hostitelce citové vydírání, prosby o peníze nebo dárky, čemuž by paní nemusela být schopna odolat. Je proto vhodné, aby stále zůstávala v kontaktu s pracovníky dětského domova a konzultovala a koordinovala styk s dítětem a výchovná rozhodnutí. Jako druhou formu hostitelství definuje krátkodobou a povrchnější hostitelskou péči, bez vytváření hlubší citové vazby k dítěti. Pokud zájemci nemůžou zaručit stabilitu svého vztahu k dítěti, z příčin sociálních, vývojových, osobnostních nebo citových. Může jít o osoby, které nemají trvalé bytové podmínky, například nesezdané páry a studenti, a proto nemohou převzít dítě do náhradní rodinné péče, ale jsou schopni mu umožnit získat nejrůznější životní zkušenosti. Může jít o táborové vedoucí nebo dobrovolníky, kteří nabízejí, že by vzali dítě na výlet či do přírody, na vánoční pobyt, přičemž se nepředpokládá navázání dlouhodobějšího citového vztahu, jejich iniciativa ovšem může dítěti pomoci. Tito hostitelé se tak ale mohou připravovat na budoucí vyšší formy náhradní rodinné péče nebo vlastní rodičovství. Dále zde patří případy, kdy stejně jako děti z běžných rodin někdy přespávají u svých kamarádů po dohodě mezi rodiči, můžou i děti z dětského domova, přespát u svého kamaráda. Neformální

⁶⁷ GABRIEL, Z. *Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči*. Praha: Grada, 2008, s. 69-70

dohodu mezi rodiči ale musí v tomto případě nahradit formální žádost o hostitelskou péči s dodržением všech podmínek.⁶⁸

3.4 Úskalí hostitelské péče

V souvislosti se vznikem citové vazby dítěte ke krátkodobým hostitelům, což je přirozeným projevem, je nutný citlivý přístup ze strany ústavního zařízení i hostitelů. Můžou se objevit i výkyvy v chování, přechodná neukázněnost a neklid. Je velice důležité, aby dítě nepodlehlo dojmu silné citové vazby a tak při nenaplnění slibů pravidelného kontaktu nebo při svolení k blízkému oslovování hostitelů mamí, tati nezažilo poté zklamání. K zabránění vzniku podobného rizika je vhodné informovat dítě nepřetržitě a srozumitelně o skutečné podobě jejich vztahu k hostitelům, že jsou jen známí, tedy vztahu kamarádství a nikoli rodičovství. Dále je možno nevzbudit v dítěti pocit výlučné citové vazby projevením přízně střídavě i jiným dětem. V opačném případě, pokud se zmíněné zásady nedodržují, může hostitelství selhávat, poškozovat dítě a vést k nedůvěře vůči dalším případným zájemcům. Hostitelství proto musí vznikat řízeně a formálně nikoli živelně a amatérsky. Hostitelé musí být řádně poučeni o zvláštlostech a individuálních rysech dětí a také je žádoucí, aby byli seznámeni se specifickými důsledky ústavní péče. Zejména se jedná o sklon dětí nahradit nepřítomnost rodičovské lásky upoutáním se emocionálně na hostitele, kteří mnohdy nejsou schopni tomuto zabránit a prohlubují tak nereálná očekávání dětí. Pokud by hostitelé uvažovali o přijetí dítěte do trvalé péče, pak toto své rozhodnutí je nutné dítěti oznámit, až jsou si zcela jistí. Je zde na místě i předložení negativních důsledků v případech z praxe. Okamžikem převzetí dítěte ze zařízení přebírají za něj hostitelé právní odpovědnost, což souvisí s přirozeným rizikem, které vyplývá z běžných životních situací, a to po celou dobu, kdy je jim dítě svěřeno. Proto je důležité předcházet zbytečným rizikům a neuváženým krokům, zejména podrobným seznámením se specifickými rysy svěřeného dítěte a možností konzultací

⁶⁸ KLIMEŠ, J. *Koncept instituce hostitelství v NRP*. Dostupné na <http://klimes.mysteria.cz/nrp/hostitelstvi.htm> [on-line] [cit. 2010-11-21]

s pracovníky zařízení. V opačném případě jsou hostitelé odpovědní za následky neuváženého rozhodnutí, zanedbání péče či zneužití.⁶⁹

SHRNUTÍ

Celý proces zprostředkování a poskytování náhradní rodinné péče je potřeba podřídit zájmu dítěte. Důležitá je kvalitní odborná příprava budoucích náhradních rodičů, aby se mimo jiné omezily nereálné představy a požadavky na přijímané dítě. V našem státě je stále za nejvyšší formu považováno osvojení, jehož výhodou je podobnost s životem ve vlastní rodině. Brání-li osvojení právní či jiné překážky, pak je vhodnou variantou pěstounská péče, která poskytuje státem garantované hmotné zajištění. Právní systém umožňuje také využít k péči o dítě poručenství nebo opatrovnictví. Další formou je hostitelská péče. Hostitelství je šancí pro děti, které z různých důvodů nejsou vhodné pro jinou formu náhradní rodinné péče. I přesto, že pojem hostitelská péče není přesně zákonem vymezen, je tato forma často využívána. Je nutné zohlednit motivaci hostitelů. Přes mnoho výhod, jakými je především zmírnění ústavní deprivace, možnost získání pozitivních zážitků a sociálních vztahů, má také i úskalí. Při neodborném přístupu hrozí emocionální zátěž dítěte. Těmto rizikům je potřeba předcházet vytvořením závazné metodiky pro poskytování hostitelské péče.

⁶⁹KLIMEŠ, J. *Koncept instituce hostitelství v NRP*. Dostupné na <http://klimes.mysteria.cz/nrp/hostitelstvi.htm> [on-line] [cit. 2010-11-21]

4 SPOLUPRÁCE DĚTSKÉHO DOMOVA S HOSTITELSKOU RODINOU

Úspěšnost hostitelské péče do značné míry závisí na plnohodnotné spolupráci pracovníků dětského domova a hostitelů. Všechna rizika a nedostatky není sice možno plně minimalizovat, ale musí být patrné, že všichni zúčastnění vyvinuli přiměřenou snahu o co největší přínos pro dítě.⁷⁰

V rámci poradenství dětského domova poskytované hostitelům je vhodné jim vysvětlit nevhodnost situace, kdy dítě nazývá hostitele svými rodiči, což u něj může vyvolat zidealizovaná a nerealistická očekávání. Z podstaty hostitelství je nemožné uspokojivě tyto očekávání naplnit. Jestliže se tedy zamýšlí do budoucna zůstat pouze u návštěv dítěte, je z hlediska psychohygieny hostitelů takové omezení v oslovování žádoucí. Pokud však žadatelé i přesto trvají na tom, aby jim dítě říkalo tati a mami, je na místě se začít zabývat o jejich opravdovou motivaci k hostitelské péči. Zjistíme-li, že i přes vědomí žadatelů o značném omezení možnosti trvalého přisvojení dítěte v rámci hostitelské péče, iniciují nebo povolují dítěti blízké oslovování, pak je nutno se obávat jejich nezpůsobilosti pro výkon hostitelství.⁷¹

S pomocí psychologického vyšetření žadatelů, které provede krajský úřad nebo pověřený pracovník z jiné instituce, lze ještě před prvním kontaktem dítěte s hostiteli, posoudit skutečné motivy a při odhalení tendencí k pěstounství s nimi tento stav probrat. Je potřeba žadatele s takovými záměry upozornit na okolnosti, pro něž žádané dítě nebylo z rizikových příčin do pěstounské péče umístěno již dávno. Popřípadě osvětlit příčiny vrácení dítěte z předchozí péče zpět do dětského domova a průběh vyrovnávání se s tím. Na základě předchozího šetření v hostitelské rodině a závěrů vyšetření u psychologa se jeví jako žádoucí prodiskutovat variantu případného přijetí takového svěřence výhledově do pěstounské péče. Záleží na finančních a bytových poměrech rodiny, pracovního vytížení žadatelů, počtu dětí a jejich připravenosti a názoru na přijetí nového dítěte do jejich rodiny.⁷²

Při prvním kontaktu pracovníků dětského domova se zájemci o hostitelství je podstatné jim zdůraznit, zda jejich důvody vycházejí z jejich vnitřního pocitu a

⁷⁰ KLIMEŠ, J. *Koncept instituce hostitelství v NRP*. Dostupné na <http://klimes.mysteria.cz/nrp/hostitelstvi.htm> [on-line] [cit. 2010-11-21]

⁷¹ GABRIEL, Z. *Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči*. Praha: Grada, 2008, s. 66

⁷² Tamtéž, s. 68-69

přesvědčení. Dále zohlednění finančních nároků, pracovní vytíženost, s tím spojený dostatek času a bytová situace jsou kritéria, která je třeba dopředu promyslet a prodiskutovat. Duševní a citové schopnosti, věk a vztahy v rodině a mezi manžely navzájem jsou dalším důležitým prvkem pro posouzení vhodnosti žadatelů. Předpokladem je také bezúhonnost, což se pokazuje výpisem z Rejstříku trestů. Při rozhovoru se žadateli je jim potřeba zdůraznit, aby přijímali dítě se všemi jeho specifickými rysy, aby byli tolerantní, snažili se vžít do jeho pocitů a přistupovali k němu laskavě a otevřeně. Rovněž se vyžaduje ochota přijímat zkušenosti a rady odborníků, aby byla zajištěna kvalitní péče o dítě. Komunikace a intenzivní spolupráce se všemi zainteresovanými je samozřejmým předpokladem úspěšné hostitelské péče.⁷³

Zájemce o hostitelství je důležité upozornit, že hostitelská péče není vhodná u dětí mladšího věku přibližně do osmi let věku, z důvodu hrozící rychlé nereálné citové vazby, jelikož rozumově nejsou schopny se smířit s návraty zpět do dětského domova, což je velmi traumatizuje. Dále nejsou příliš vhodné jednorázové návštěvy bez výhledu příštího kontaktu dítěte s hostiteli.⁷⁴

Ještě před seznámením se s dítětem musí být žadatel poučen o minulosti dítěte, jaké faktory formovaly jeho dosavadní vývoj, co dítě prožilo. Žadatelé musí být srozuměni s tím, že dítě má své vzpomínky a zážitky, které jsou mnohdy negativní. Také co se týče nežádoucích návyků je potřeba je očekávat a přiměřeně umět reagovat.⁷⁵

KLIMEŠ popisuje typický postup při procesu podání žádosti, vyšetření a vydání souhlasu s hostitelstvím a jeho další průběh, kdy v běžném případě podává žádost o hostitelský pobyt žadatel na krajském úřadě. Poté následuje vyšetření obvyklé pro účely náhradní rodinné péče, které zahrnuje psychologické vyšetření, aby se vyloučilo riziko nezdravé motivace žadatele nebo dokonce zneužívání dítěte. Na základě výsledků vyšetření a po zvážení psychosociální situace zájemce, je mu doporučena forma hostitelství, a to buď s cíleně budovanou citovou vazbou či s citovou vazbou cíleně nebudovanou, a následně se s žadatelem projedná jeho projekt a realističnost jeho záměrů. Po provedeném sociálním šetření, kde jsou

⁷³ MATĚJČEK, Z. *Osvojení a pěstounská péče*. Praha: Portál, 2002, s. 21-22

⁷⁴ Hostitelská péče. Dostupné na http://www.fod.cz/stranky/adopce/nrp/host_pece.htm [on-line] [cit. 2010-11-27]

⁷⁵ MATĚJČEK, Z. *Osvojení a pěstounská péče*. Praha: Portál, 2002, s. 114

zjištěny podmínky a poměry žadatele, je posouzena také jeho komunikační schopnost se zařízením, kde dítě pobývá. Ve spolupráci zájemce a ústavního zařízení by měl vzniknout projekt hostitelství, zahrnující určení typu hostitelství, počet žádaných dětí, frekvenci pobytů, typ aktivit během návštěv a způsob komunikace se zařízením, zejména zpětná vazba o průběhu pobytu, harmonogram konzultací s pracovníky zařízení, možnost supervize. Vhodným nástrojem pro seznámení žadatelů se specifickými problémy dětí ze zařízení ústavní výchovy je kurz pro žadatele o náhradní rodinnou péči, na základě kterého lze ověřit získané znalosti formou rozhovoru či testu. Po kladném závěru vyšetření krajským úřadem a souhlasu oddělení sociálně právní ochrany dětí rozhoduje vedení zařízení o stanovisku k hostitelskému pobytu. Vyskytnou-li se obtíže, může zařízení vyzvat krajský úřad k reviznímu vyšetření. Konkrétní průběh hostitelské péče sleduje především ústavní zařízení, zaměstnanci by měli dostávat od hostitelů informace o jejím průběhu, popřípadě o nastalých problémech. Zároveň zařízení společně s pracovníkem oddělení sociálně právní ochrany dětí musí monitorovat, jestli hostitelské pobyty dítěti prospívají, nebo zda nejeví známky traumatizování. Výše zmiňované rozhodování o schválení nebo odmítnutí žádosti o hostitelskou péči by mělo být výsledkem jednání všech odborníků, kteří se do procesu zapojují, tedy nejen ředitele zařízení, ale i psychologa, sociálních pracovníků a vychovatelů. Nedílnou součástí přípravy hostitelů by měly být i testy a kurzy zvyšující vzdělanost zájemců o náhradní rodinnou péči. Hostitelé by také měli s předstihem oznámit a projednat s dětským domovem plánované aktivity během pobytu dítěte v jejich rodině a poté seznámit pracovníky zařízení s průběhem návštěvy a chováním dítěte.⁷⁶

Podporovat dočasný pobyt dítěte mimo zařízení se musí řídit zásadou individualizace každého jednotlivého případu. Důležité je také vyjádření názoru a přání samotných dětí k pobytu, s přihlédnutím k věku a rozumovým schopnostem, jelikož ne všechny děti jsou s návštěvami spokojeny. Návštěvy u jiných fyzických osob by měly využívat především děti, u kterých je návrat do původní rodiny nebo svěření do jiné formy náhradní rodinné péče nepravděpodobné nebo nevhodné. Vhodné jsou také starší děti nebo děti, pro které by trvalé začlenění do nové rodiny bylo s obtížemi. U těchto dětí je předpoklad, že v zařízení zůstanou do své zletilosti,

⁷⁶ KLIMEŠ, J. *Koncept instituce hostitelství v NRP*. Dostupné na <http://klimes.mysteria.cz/nrp/hostitelstvi.htm> [on-line] [cit. 2010-11-21]

a proto bude pro ně přínosem, aby poznaly i jiné prostředí. Mohou se ale vyskytnout i situace, kdy děti i přesto, že jezdí na návštěvy do svých původních rodin, mají také zájem a je pro ně vhodné využít hostitelské péče. Individualizace v posuzování je důležitá i pro zabránění rizika, aby se dítě při pobytu nedostalo zpět do prostředí, ze kterého bylo dříve odebráno a které ho ohrožovalo. Dále je individualizace nutná pro prevenci zklamání dítěte, kdy se mu dávala naděje na pravidelné opakované návštěvy, ale žadatel selhal, protože neměl potřebné předpoklady. Velice zásadním kritériem je kontrola pobytu, jak se dítěti daří a jak prospívá a nadřazení zájmu dítěte nad zájem žadatele.⁷⁷

První setkání hostitelů s dítětem je po úzké kooperaci s dětským domovem potřeba provést v atmosféře důvěry, tolik důležité pro vzájemné sblížení. Není na místě žádné předstírání, spěch, plané sliby nebo strohé hodnocení dítěte. Chování by mělo být vlídné a klidné, vyjadřující pozitivní očekávání. Je možno konkrétně naplánovat procházku či výlet. Po příjezdu na návštěvu by měly být vytvořeny přirozené a autentické podmínky, které odpovídají běžným zvyklostem hostitelské rodiny. Není vhodné při prvním pobytu dítěte hned seznamovat s širším příbuzenstvem, aby si dítě mohlo zažít všechny nové dojmy postupně.⁷⁸

Oproti výše uvedenému postupu, kdy zájemce o hostitelskou péči podává žádost na krajském úřadě, se také uvádí častější postup, kdy se žadatel obrátí přímo na ředitele dětského domova a ten si pak vyžádá souhlas příslušného obecního úřadu. První návštěva může trvat nejvýše 14 dní, ale po písemném povolení může být prodloužena na další období. Ke každému dalšímu pravidelnému či nepravidelnému pobytu je potřeba vždy nového souhlasu. I přesto, že nejsou přesně vymezeny podmínky pro udělení souhlasu, vychází sociální pracovníci při rozhodování z určitých hledisek. Jedná se především o zajištění regulérní péče o dítě, trestní bezúhonnost, občanská pověst, kritéria bytové a finanční, jelikož náklady kryjí hostitelé z vlastních finančních prostředků. Pouze pokud pobyt dítěte trvá po dobu celého kalendářního měsíce, mají nárok na přídavek na dítě z prostředků státní

⁷⁷ NOVOTNÁ, V. Co je hostitelská péče a kde je upravena? *In Právo a rodina* 3/2010, s. 4-5

⁷⁸ MATĚJČEK, Z. *Osvojení a pěstounská péče*. Praha: Portál, 2002, s. 112-113

sociální podpory. Ke zjištění těchto skutečností je provedeno sociální šetření, psychologické posouzení a žadatel předloží výpis z trestního rejstříku.⁷⁹

Konkrétní postup při uskutečňování hostitelské péče, který se uplatňuje v Dětském domově Na Vizině 28, Ostrava-Slezská Ostrava probíhá, s dodržováním výše zmíněných pravidel a doporučení, následujícím způsobem. V první etapě zpravidla zájemci o hostitelství sami osloví dětský domov, popřípadě jsou hostitelé ke konkrétnímu dítěti vyhledáni z iniciativy dětského domova. Při úvodním kontaktu jsou pomocí rozhovoru, který vede sociální pracovnice dětského domova, objasněny představy budoucích hostitelů o dítěti a jsou seznámeni s podmínkami a podrobnostmi průběhu hostitelské péče. O vhodnosti konkrétních žadatelů, ke konkrétnímu dítěti je vedena diskuse mezi zainteresovanými pracovníky dětského domova, kterými jsou ředitel, zástupce ředitele, sociální pracovnice a kmenoví vychovatelé. Je-li nalezena shoda v názoru na vhodnost uskutečnění hostitelské péče, oznámí tuto skutečnost sociální pracovnice dětského domova příslušnému pracovníkovi oddělení sociálně právní ochrany dětí, dle trvalého místa bydliště dítěte, který začne s prověřováním žadatelů. Poté následuje druhá etapa spolupráce, po podání a schválení žádosti o hostitelskou péči, a důkladnému přiblížení specifických rysů dítěte hostitelům, dochází k osobnímu seznámení žadatelů s dítětem, jehož průběh koordinuje sociální pracovnice dětského domova. Jedná se obvykle o seznamovací rozhovor žadatelů s dítětem v areálu dětského domova, popřípadě je umožněna krátká vycházka v okolí zařízení. Jestliže jsou zájemci i dítě přístupní dalšímu kontaktu, domluví si následující návštěvu, která se často uskutečňuje formou delší vycházky mimo dětský domov. Sociální pracovnice i vychovatelé se v této fázi velice pečlivě zajímají o zpětnou reflexi průběhu vycházek. Ve třetí etapě, souhlasí-li dítě i zájemci, se uskuteční první návštěva dítěte v domácnosti hostitelů, pokud se jedná o pobyt dítěte i přes noc, je již nutný písemný souhlas příslušného oddělení sociálně právní ochrany dětí. Po návratu dítěte do dětského domova je velice důležité poskytnutí zpětné vazby o průběhu pobytu, a to jak od hostitelů, tak od dítěte. Pokud vše proběhlo v pořádku, je přistoupeno k dohodnutí dalších návštěv. Podpora a provázení je poskytována účastníkům hostitelství po celou dobu, zpočátku velice intenzivně, postupně už podle potřeby.

⁷⁹ Hostitelská péče. Dostupné na http://www.fod.cz/stranky/adopce/nrp/host_pece.htm [on-line] [cit. 2010-11-27]

SHRNUTÍ

Kvalitní spolupráce hostitelů a pracovníků dětského domova tvoří důležitý předpoklad k úspěšnosti hostitelské péče. Aktivní přístup k celému procesu a dostatečné získání všech informací je projevem profesionálního přístupu k této problematice. Celý průběh hostitelské péče provázejí různé formální postupy, kdy cílem není žadatele odradit, ale zajistit její příznivý průběh a pozitivní vliv jak na dítě, tak na hostitele. Seznámení se se všemi specifickými rysy dítěte je důležité s dostatečným předstihem, stejně tak je podstatná i vlastní sebereflexe žadatelů a ozřejnění jejich opravdové motivace. Hostitelská péče je vhodná pro děti staršího věku, kdy v ideálním případě, pokud dítě nemá možnost kontaktu se svou biologickou rodinou, mu může pomoci při počátcích jeho samostatného života v rané dospělosti.

EMPIRICKÁ ČÁST

5 VÝZKUMNÉ ŠETŘENÍ

V rámci výzkumného šetření jsme se zaměřili na využívání hostitelské péče v dětských domovech Moravskoslezského kraje. Zajímalo nás, jak může hostitelská péče ovlivnit život dítěte z dětského domova.

5.1 Demografie Moravskoslezského kraje

Moravskoslezský kraj vznikl současně s ostatními 13 českými kraji 1. ledna 2001. Region má rozlohu 5 427 km² a skládá se z celkem 6 dřívějších okresů (Bruntál, Opava, Nový Jičín, Ostrava-město, Karviná a Frýdek-Místek) a území 22 obcí s rozšířenou působností. V kraji se nachází celkem 5 statutárních měst, 35 měst, 3 městyse a 300 obcí. Stav obyvatelstva regionu dne 31. 3. 2010 byl 1 247 373 obyvatel, což je nejvíce mezi kraji v České republice. Největší město Ostrava mělo k 1. 1. 2011 310 464 obyvatel. Dalšími významnými sídly jsou podle počtu obyvatel Havířov, Karviná, Frýdek-Místek, Opava nebo Třinec. V Moravskoslezském kraji žije 1 243 220 obyvatel. Nejvíce obyvatel žije v okrese Ostrava-město (310 464) a v okrese Karviná (211 482), nejméně v okrese Bruntál (97 633). Průměrná míra registrované nezaměstnanosti činí 11,44 %, průměrná hrubá měsíční mzda je 22 043 Kč. V regionu se nachází celkem 468 mateřských škol s 36 808 dětmi, 455 základních škol s 98 835 žáky, 153 středních škol s 69 868 studenty, 2 konzervatoře s 476 studenty, 11 vyšších odborných škol s 2 480 studenty a 5 vysokých škol a univerzit s 45 967 studenty. Moravskoslezský kraj je působištěm 4 731 lékařů, 18 nemocnic s 6 666 lůžky, 475 ostatních zdravotnických zařízení a 294 lékáren. Kraj je sídlem 418 knihoven, (další údaje jsou k roku 2006) 55 kin, 84 muzeí, 139 galerií, 22 divadel, 130 koupališť a bazénů, 1 072 hřišť, 662 tělocvičen, 144 stadionů a 26 zimních stadionů.⁸⁰

V roce 2010 došlo k poklesu stavu obyvatel kraje, jedná se o výrazný úbytek obyvatel stěhováním. Z kraje se vystěhovalo 8 417 obyvatel převážně do jiných oblastí ČR, ale i do ciziny a do kraje se přistěhovalo jen 4 458 osob, což je relativně velmi málo. Také porodnost se v roce 2010 dostala počty narozených dětí (13 099

⁸⁰ Informace o kraji. Dostupné na http://o-kraji.kr-moravskoslezsky.cz/geograficke_informace.html [on-line] [cit. 2011-06-05]

děti) pod úroveň počtu zemřelých osob (13 293 osob). Novorozenecká úmrtnost se dostala na historické minimum. Nepříznivý dlouhodobý trend růstu počtu dětí narozených mimo manželství se nezlomil ani v roce 2010, na druhé straně se ani nezvýšil a podíl takto narozených dětí se stabilizoval na 44,2 %. Situaci pochopitelně značně ovlivňuje v posledních letech zřejmý a trvající postoj, partnerský život neformalizovat sňatkem. Počty uzavřených sňatků v posledním desetiletí se pohybují kolem cca 6 tisíc. V uplynulém roce počet sňatků opět meziročně poklesl a dostal se na dlouhodobě minimální hodnotu (jen 5 519 sňatků). Sňatečnost se tak v roce 2010 opět dostala na historicky nejnižší úroveň. Rozvodovost v roce 2010 dosáhla podprůměrné hodnoty 2,9 promile při počtu rozvodů těsně pod 3,6 tisíce. Počet vykonaných potratů v roce 2010 meziročně poklesl a vrátil se do klesajícího trendu, což se projevilo i v hodnotě relativního ukazatele potratovosti, který se opět dostal na historicky nejnižší hodnoty výrazněji pod úroveň 4 promile.⁸¹

V Moravskoslezském kraji je 18 dětských domovů zřizovaných Moravskoslezským krajem a 1 dětský domov zřizovaný církví.⁸²

5.2 Stanovení výzkumných cílů a výzkumných předpokladů

Za hlavní cíl výzkumného šetření jsme si stanovili zjistit údaje o využívání hostitelské péče v dětských domovech Moravskoslezského kraje. Zpracováním kasuistik nastínit průběh úspěšné i neúspěšné hostitelské péče.

Dílčí cíle:

1. Prostřednictvím kasuistik poukázat na pozitivní vliv hostitelské rodiny na vývoj dítěte z dětského domova.
2. Zjistit postoje, stanoviska a názory sociálních pracovníků dětských domovů Moravskoslezského kraje na hostitelskou péči.
3. Zjistit, jak jednotlivé dětské domovy Moravskoslezského kraje využívají hostitelskou péči.

⁸¹ *Charakteristika demografického vývoje Moravskoslezského kraje za rok 2010*. Dostupné na [http://www.ostrava.cz/so.cz/xi/redakce.nsf/i/charakteristika_demografickeho_vyvoje_moravskoslezskeho_kraje_za_rok_2010/\\$File/demografie2010.pdf](http://www.ostrava.cz/so.cz/xi/redakce.nsf/i/charakteristika_demografickeho_vyvoje_moravskoslezskeho_kraje_za_rok_2010/$File/demografie2010.pdf) [on-line] [cit. 2011-06-05]

⁸² *Seznam škol a školských zařízení - dětských domovů Moravskoslezského kraje*. Dostupné na http://verejna-sprava.kr-moravskoslezsky.cz/sk_seznam.html [on-line] [cit. 2011-03-26]

Výzkumné předpoklady:

VP₁: Předpokládáme, že většina respondentů považuje hostitelskou péči u dětí z dětských domovů za významnou formu náhradní rodinné péče.

VP₂: Předpokládáme, že nejčastěji respondenti preferují hostitelskou péči u dětí dlouhodobě umístěných v dětském domově, které nejsou v kontaktu s původní rodinou.

VP₃: Předpokládáme, že většina respondentů uvádí jako negativní následky hostitelské péče nevhodné chování dítěte po návratu z hostitelského pobytu.

VP₄: Předpokládáme, že většina dětských domovů využívá hostitelské péče, pokud mají zájemce o hostitelství.

5.3 Metodologie, organizace výzkumného šetření a cílové skupiny

Na základě metody studia spisové dokumentace byly vypracovány kasuistiky, jedná se o kvalitativně orientovaný výzkum, kdy jde o detailní studium jednoho nebo jen několika případů, snažící se o popis vztahů a zachycení složitostí vývoje a propojení s širším okolím. Osobní případová studie podrobně zkoumá minulost, příčiny, faktory a procesy, ale i současné události, které měly vliv na zkoumanou osobu.⁸³

Dále byl použit kvantitativně orientovaný výzkum a to formou dotazníkového šetření. Dotazník tvoří soustava předem pečlivě připravených otázek, které jsou seřazeny promyšleně a respondent na ně odpovídá písemně. Použitou metodou sběru dat byl strukturovaný dotazník, který se skládal ze 13 uzavřených a polouzavřených položek. V úvodu dotazník obsahoval představení tazatele, pokyny k vyplnění a položky zjišťující fakta a demografické údaje. Následovaly položky zjišťující mínění, zkušenosti a postoje respondentů. Vyhodnocení bylo provedeno na základě sestavení tabulek četností čárkovací metodou a grafickou metodou zobrazování dat.⁸⁴

Cílové skupiny:

První cílovou skupinu tvořily děti z dětských domovů Moravskoslezského kraje, u kterých byla, nebo stále je realizována hostitelská péče. Názvy dětských domovů,

⁸³HENDL, J. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Praha: Portál, 2008, s. 102-105

⁸⁴CHRÁSKA, M. *Metody pedagogického výzkumu Základy kvantitativního výzkumu*. Praha: Grada, 2007, s. 40, 43, 163-166, 168-170

kteře umožnily studium spisové dokumentace dětí, nebudeme z důvodu ochrany osobních údajů a zachování anonymity uvádět.

Druhou cílovou skupinu tvořili sociln pracovníci a sociln pracovnice z dětských domov Moravskoslezského kraje.

Organizace výzkumného řetřen:

V měsíci květnu 2011 byly v rámci dotazníkového řetřen rozeslány dotazníky na e-mailové adresy sociálních pracovníků dětských domov Moravskoslezského kraje. Celkem bylo rozesláno 19 dotazníků. V první etapě se jich vrtlo vyplněných 9. Proto byli sociln pracovníci po týdenním prodlení osloveni znovu s opakovanou prosbou o vyplnn dotazníku. Na výzvu zareagovalo 5 sociálních pracovníků a dotazníky dodatečně zaslali vyplnn. Celkem se tedy z 19 oslovených sociálních pracovníků zapojilo dotazníkového řetřen 14 z nich.

Sběr dat pro zpracování kasuistik proběhlo také v měsíci květnu 2011, kdy jsme se obrtli na detsk domovy, kteře uvedly, ře uskutenji hostitelskou péči, zda poskytnou přístup ke spisům svěřenců navřtevujcch hostitelsk rodiny. Bylo vypracováno 5 kasuistik, z toho 3 spšne a 2 nespšne hostitelsk péče.

5.4 Vlastní výzkum

Výzkum je rozdělen do dvou cast. První cast obsahuje kasuistiky vypracování ve vybraných dětských domovech Moravskoslezského kraje. Ve druhé casti následuje zpracování dotazníkového řetřen.

A/ Kasuistiky vypracování na základě studia spisové dokumentace svěřenců dětských domov Moravskoslezského kraje

Kasuistika . 1 DAVID

Rodinn anamnéza: Matka nar. 1981, základní vzdělání, nezamstnan, bez stálého bydliřt, střd bydlení u známých, příbuzných a na ubytovnách. Otec nar. 1981, nezamstnan, základní vzdělání, neznámého pobytu, zbaven rodičovsk zodpovědnosti. Sourozenci – 2 sestry nar. v roce 2004 a v roce 2003, ob svěřeny do náhradní rodinn péče. Děti pochází z druřskho poměru rodičů.

Osobní anamnéza: Chlapec „David“, narozen 2001, přichod na dětský domov v roce 2008 ze zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc. Důvodem umístění bylo, že matka se dožadovala umístění dítěte do ústavní výchovy s tím, že nemá kde bydlet a výchovu syna nezvládá, dítě je problematické, konfliktní, nerespektuje ji. Nařízena ústavní výchova. Matka se o syna zajímá na dětském domově jen sporadicky, chlapec i přesto velice touží po kontaktu s matkou. Otec nejeví žádný zájem. Pro zhoršení celkové psychického stavu byl chlapec umístěn na dlouhodobý pobyt v dětské psychiatrické léčebně v roce 2009. Jeho chování bylo nezvladatelné v zařízení, i ve školním vyučování se neslučovalo s výukovým procesem. Vychovatelé jsou přesvědčení, že by se umístěním do náhradní rodiny i na základě doporučení po pobytu v psychiatrické léčebně, jeho psychický stav zlepšil. Od roku 2009 veden v evidenci Krajského úřadu jako dítě vhodné pro umístění do náhradní rodinné péče.

Zdravotní anamnéza: Zdravotní stav chlapce je relativně dobrý. V dětství prodělal běžné dětské onemocnění, vážněji nestonal, na operacích nebyl, léky neužívá. David je statný, obézní chlapec se svou nadváhou má stále problémy.

Školní anamnéza: David nastoupil v roce 2008, po ročním odkladu povinné školní docházky z důvodu celkové nezralosti, do 1. třídy. Nyní aktuálně ve 3. třídě. Prospěch je průměrný. Ve výuce vyrušuje, bije děti, válí se po zemi, neúčastní se výuky. Vzhledem k diagnostikovanému syndromu ADHD v pedagogicko-psychologické poradně, mu jeho chování tolerují, i přesto, že výrazně narušuje školní výuku. Problémy s hyperaktivitou a nesoustředěností přetrvávají a je předpoklad, že i následující školní docházka bude problémová. Pro školní výuku mu by doporučen osobní asistent. Ve škole velmi často nepracuje a nosí si školní dopisování učiva na dětský domov, což je vzhledem k tomu, že má doporučenou sníženou výukovou zátěž, problematické dohánět. Některé dny je pro Davida problém i vypracování běžných domácích úkolů.

Charakteristika dítěte: David je již v dětském domově plně přizpůsobený, je velmi vstřícný, veselý, hlučný. V kolektivu se snaží připodobnit velkým chlapcům a vymáhá si jejich výhody. David musí mít stanovené pevné hranice, jinak zneužije úlev ve svůj prospěch, nápadně často lže, i ve chvílích, kdy je to naprosto nepochopitelné a neúčelné. Přebírá sice povinnosti jemu dané, ale pokud není pod dozorem, zadanou činnost okamžitě opouští. Jemu svěřené úkoly splní jen částečně, a pokud není pod dozorem, zadanou činnost naprosto odbude. Je velmi

nesoustředěný a i při dozoru nad jeho činností mu musí vychovatel podrobně říkat, co má v kterou chvíli vykonávat, jinak se okamžitě začne věnovat něčemu jinému. O své oblečení se dokáže postarat, ale jen na žádost a při dozoru vychovatele. Jakmile není pod dozorem, je David svévolný a provede si své. Obyčejné oblékání do školy se tak stává neřešitelným úkolem, kdy není schopen se samostatně připravit. David rád chodí hrát s ostatními dětmi fotbal na místní hřiště, rád se účastní společných akcí. Rád vyhledává společnost dospělejších osob, se kterými si velmi rád povídá. Davidovy hygienické návyky jsou na úrovni jeho věku, taktéž osobní úkony a úklid vykonává na své věkové úrovni. David je pomalý a ne vždy ochotný vykonávat své povinnosti, ale úkony zvládá. Dokáže se obléct samostatně, ale musí být pod dozorem, jinak se oblékne ledabyly. Při úklidu se pracím vyhýbá, hračky si dokáže uklidit samostatně po upozornění a za dozoru. Domácím pracím se učí, není trpělivý a od zadaných činností utíká, svou činnost odbude. Davidovi přidělují domácí činnosti na základě jeho momentálního psychického stavu. Snaží se, aby se David řádně a samostatně staral o své hračky, oblečení, což se stále nedaří. Domácí práce zvládá pod vlivem své momentální nálady. V noci se bojí tmy a stává se, že se budí s pláčem ze spaní. Je nutné k jeho chování přistupovat s přihlédnutím k jeho syndromu ADHD. David potřebuje přesný řád se stanovením pravidel, pochvalu i pohlázení, rodinné prostředí s přirozenými výchovnými prostředky, autoritou a mužským vzorem.

Průběh hostitelské péče: Dětský domov oslovili zájemci o hostitelskou péči v roce 2010 výslovně ve vztahu k Davidovi, jelikož dcera zájemců byla na letním táborovém pobytu s dětským domovem jako praktikantka a tam se s Davidem seznámila. Pobyty se uskutečňují zpravidla o víkendech co 14 dní, proběhl i týdenní pobyt během jarních prázdnin 2011. Z pobytů se David vrací v pořádku, jeho chování je na pobytech zvládnutelné, reaguje na domluvu, celkově mu hostitelská péče prospívá. Hostitelé ale zatím nezvažují možnost vzít si Davida do pěstounské péče, jelikož si netroufají na každodenní dohled.

Kasuistika č. 2 RADKA

Rodinná anamnéza: Matka nar. v roce 1973, bez zaměstnání, svobodná, nyní ve výkonu trestu odnětí svobody. Otec nar. v roce 1970, bez zaměstnání, rozvedený, který měl dívku v péči, taktéž nyní ve výkonu trestu odnětí svobody. V době výkonu trestu otce se od května 2009 o dívku starala otcova družka, která ji ale nepřiměřeně

trestala, bila a užívala drogy. Dívka se s tímto svěřila ve škole třídní učitelce, která záležitost oznámila na Policii ČR. Nemá sourozence ani jiné bližší příbuzné.

Osobní anamnéza: Dívka „Radka“ narozená 1998, v dětském domově je od roku 2009, odebrána z péče družky otce a nařízena ústavní výchova. Otec kontaktuje dceru prostřednictvím korespondence, matka nejeví žádný zájem. Od roku 2010 je vedena v evidenci Krajského úřadu jako dítě vhodné pro umístění do náhradní rodinné péče.

Zdravotní anamnéza: Zdravotní stav dívky je dobrý. V dětství prodělala běžné dětské onemocnění, navštěvuje alergologickou ambulanci, nosí brýle. Fyzicky odpovídá svému věku.

Školní anamnéza: Radka navštěvuje 6. třídu základní školy (6. rok povinné školní docházky). Do školy chodí ráda, denně se do školy připravuje. Na pololetní vysvědčení měla dvě dvojky a trojku z matematiky, což ji mrzelo, počítala s tím, že bude mít vyznamenání a známku si několikrát opravovala. Učení ji prozatím nečiní větší problémy. Do školy se připravuje sama, ale je vždy přezkoušena vychovatelem. Za první pololetí dostala pouze jednu poznámku - zapoměla sešit s úkolem. Ve škole je hodnocená jako hodná a snaživá, patří v chování i učení mezi nejlepší žáky. V prosinci 2010 přišla Radka s nápadem, že by ráda přestoupila na víceleté gymnázium.

Charakteristika dítěte: Dívka je veselá, energická a velmi kamarádká. Od počátku si dokázala získat ostatní děti a rychle se zapojila do kolektivu. Vypadá starší než kolik je jí let. Je snaživá, své úkoly si plní zodpovědně, nabídne pomoc i nad rámec svých povinností. Radka je také velmi impulzivní, dokáže se veselit, ale na druhou stranu i hádat nebo vážně urazit. Ráda poslouchá hudbu a čte si. Dívku je nutné motivovat k tomu, aby ve škole měla i nadále dobré výsledky. Vhodné se jí více zapojit do volnočasových a mimoškolních aktivit, které jí budou bavit a rozvíjet.

Průběh hostitelské péče: V roce 2010 se na dětský domov obrátila zájemkyně o hostitelskou péči, učitelka ze speciální školy, která má v pěstounské péči dívku ve věku 10 let „Lucii“. Hostitelská péče se uskutečňuje během víkendů a školních prázdnin. Jelikož hostitelka bydlí nedaleko dětského domova, uskutečňuje se kontakt s dívkou rovněž během týdne v odpoledních hodinách. Mezi Radkou a Lucií dochází občas ke konfliktům, z důvodu rivality o zájem hostitelky, která se ovšem snaží

situaci zvládat. Hostitelka zvažuje podání žádosti o svěřeni Radky do pěstounské péče.

Kasuistika č. 3 SIMONA

Rodinná anamnéza: Matka nar. v roce 1967, vyučena, nezaměstnaná, bydlí na ubytovně, vdaná. Otec nar. 1972, vyučen, invalidní důchodce, bydlí s matkou dítěte na ubytovně, ženatý. Sourozenci – starší bratr (1994) umístěn ve výchovném ústavu, mladší sestra (2000) v náhradní rodinné péči. Babička se strany matky bydlí v jiném kraji v domově důchodců, má zdravotní potíže.

Osobní anamnéza: Dívka „Simona“, nar. 1996, do dětského domova umístěna spolu se svým starším bratrem v roce 2001, nařízena ústavní výchova, rodiče zanedbávali výchovu dětí, děti měly vysoké neomluvené absence ve škole, rodiče nezajišťovali dětem lékařskou péči, nedostatečná strava a ošacení dětí, děti byly ponechávány bez dozoru i po několik dní, kdy rodiče popíjeli alkohol u známých, děti páchaly drobné krádeže jídla v obchodech. I přes slabý zájem rodičů se o matku a otce dítě zajímá. Poslední návštěva u rodičů o vánočních prázdninách v roce 2006 (jeden týden). Jedna jednodenní návštěva rodičů na DD v době letních prázdnin 2007.

Zdravotní anamnéza: Dívka je drobné postavy, fyzicky neodpovídá svému věku. Časté virosy horních cest dýchacích, celkově slabá imunita.

Školní anamnéza: Simona navštěvuje základní školu, 8. třídu, 9. rok povinné školní docházky, je vzdělávána podle vzdělávacího programu pro žáky s lehkou mentální retardací. Její školní výsledky jsou průměrné až podprůměrné, do školy chodí pravidelně, na její chování si vyučující nestěžují. I přes individuální přístup vychovatelů k domácím úkolům a přípravě do školy, nebylo dosaženo dobrého výsledku. Simona nemá příliš velký zájem se individuálně připravovat na vyučování, často v souvislosti se školou se snaží podvádět. Nadále je nutné klást velký důraz na pravidelnou a zodpovědnou přípravu do školy. V prvním pololetí osmé třídy se její nechuť přípravy na vyučování ještě zvýšila. Dále pak dbát na rozšiřování její slovní zásoby a neustálé kontroly správného chování ve škole ve spolupráci s třídním učitelem, aby se opět nedopouštěla porušování školního řádu, jak tomu bylo v minulosti. Snaha docílit lepších školních výsledků a tím i radosti dítěte z dosažených výsledků, se zatím v tomto školním roce příliš nedaří. Po skončení

základní školy se chce vyučit v potravinářském oboru, ale k tomuto záměru musí být ze strany vychovatelů silně vedena.

Charakteristika dítěte: Simona je stále málo snaživá, při své činnosti se někdy projevuje impulzivně. Občas odmítá spolupracovat, je značně urážlivá. Příkazy vykonává s připomínkami, při napomenutí reaguje nepřiměřeně. Zadanou práci vykonává s ohledem na její věk, ale je nutná kontrola vychovatele. Velice ráda sportuje a cvičí při hudbě. V jejím věku však nejsou zatím zájmy vyhraněné, ale již nyní převládá velký zájem o sledování televizních pořadů a hry na PC. Při domácích činnostech je již méně ochotná. Ráda pomáhá při péči o mladší děti ve své rodinné skupině. Její osobní hygiena je prováděna dobře až příkladně, pro ostatní děti stejného věku. Samostatně se obléká, obouvá a dobře pečuje o svůj oděv a obuv. Úklid svého pokoje, ale i společných prostor v rodinné skupině a jejich výzdobu provádí dle svých možností dobře. Vzhledem k jejímu věku zvládá samostatně cestovat veřejnou dopravou. Má velkou snahu pomáhat mladším v kolektivu při oblékání a při úklidu, někdy však cíleně s tím vyhnout se vlastním povinnostem, hlavně vůči škole. Ve společnosti se chová přiměřeně a bez větších problémů. Důsledně je nutné dbát na to, s kým se stýká, neboť je stále lehce manipulovatelná. Celoročně je prováděno zaměření na rozvoj rozumových schopností dítěte a na zdokonalení a zkvalitnění přípravy do školy, a to individuálním přístupem, vytříbit u Simony individuálního zájmu či koníčku se zatím nedaří.

Průběh hostitelské péče: Zájemci o hostitelskou péči kontaktovali dětský domov v roce 2011. Jedná se o bezdětné manžele v důchodu. Při prvním kontaktu zájemců s dítětem se objevily ze strany Simony výhrady. Nebyla spokojena s pokročilým věkem zájemců, obávala se, že nebudou mít nic společného. Přesto se rozhodla zkusit pobyt u hostitelů a zjistila, že jí jejich klidný a nenáročný přístup vyhovuje, pobyty tráví většinou na rekreační chatě manželů a Simona si velice oblíbila jejich psa, se kterým tráví čas v přírodě. Hostitelé občas poukazují na nepřiměřené reakce Simony na kritiku za nedokončenou nebo odbytou činnost, ale snaží se být tolerantní. Pobyty se uskutečňují během víkendů, přibližně jednou měsíčně, jelikož hostitelé bydlí poměrně daleko od dětského domova a jejich možnosti dopravy jsou omezené. Zatím se jeví hostitelská péče jako velice přínosná. Vychovatelé mohou Simonu motivovat, aby se snažila dosáhnout lepších školních výsledků a celkově byla svědomitější a mohla tak očekávat pochvalu a uznání i od hostitelů.

Kasuistika č. 4 LIBOR

Rodinná anamnéza: dítě pochází z družského poměru rodičů. Matka nar. 1973, pracovala jako prodavačka, zemřela po těžké nemoci v roce 2004, dítě svěřeno otci. Otec nar. 1969, vyučen automechanikem, bez stálého zaměstnání, příležitostné brigády ve stavebnictví. Sourozenci – jeden nevlastní bratr z minulého vztahu otce (nar. 1989) a vlastní bratr (nar. 1991), bydlí u svých partnerek. Chlapec je s nimi ve sporadickém kontaktu.

Osobní anamnéza: chlapec „Libor“ narozen 1994, v dětském domově umístěn od roku 2009, po předchozím diagnostickém pobytu v dětském diagnostickém ústavu, nařízena ústavní výchova. Otec v roce 2008 nastoupil do výkonu trestu odnětí svobody za majetkovou trestnou činnost a o Libora se starala babička, která ale v téže roce zemřela a nebyla nalezena jiná osoba, která by mohla péči o dítě zabezpečit.

Zdravotní anamnéza: Léčí se pro astma, dochází do psychologické ambulance, nosí brýle.

Školní anamnéza: Žák 9. třídy základní školy, desátý rok školní docházky. Školu navštěvuje pravidelně. Ve škole došlo k mírnému zlepšení v prospěchu a chování. Po ukončení povinné školní docházky by se chtěl vyučit zedníkem.

Charakteristika dítěte: Libor působí klidným dojmem, ví co chce a má plány do budoucna. V rodinné skupině se adaptoval rychle a bez problémů. Tvrdí, že se mu v dětském domově velice líbí. Chlapec je málomluvný, působí samotářským dojmem, ale společnosti ostatních se nevyhýbá. V chování k dospělým je slušný, zdvořilý a vstřícný. Vychovatele respektuje, má snahu vyhovět jim, je přizpůsobivý. Libor si rád povídá, při komunikaci bývá otevřený, dokáže hovořit o svých problémech, nechá si poradit. Baví ho jízda na skateboardu a vše, co je kolem něj. Při nátlaku ze strany dospělých nebo dětí bývá arogantní až agresivní. Má sklony ke krádežím. Je podezření na požívání alkoholu. Po domluvě vychovatelky se chlapec dobrovolně souhlasil s návštěvou psycholožky. Osobní hygienu oblékání, obouvání, péče o oděv a obuv zvládá samostatně. Při úklidu, údržbě domácnosti, domácích pracích je manuálně zručný. Zná hodnotu peněz, je schopen zvládnout samostatně dopravu, cestování. Pomáhá při víkendovém vaření, je schopen sám obstarat nákup v obchodě. Má vhodné společenské chování. Objevují se u něj kázeňské přestupky (nevhodné chování, pozdní návraty s vycházek, občasné požívání alkoholu, krádeže). Pro svůj další pozitivní vývoj potřebuje Libor stabilní a

klidné prostředí s daným denním režimem, vhodnou motivací a kontrolou. Formou pohovoru je neustále nutné mu vysvětlovat, co je a co není správné v jeho chování a jednání.

Průběh hostitelské péče: V roce 2009, kdy Libor docházel na fotbalové tréninky, se spřátelil s fotbalovým trenérem a projevil zájem navštěvovat jeho rodinu v rámci hostitelské péče. Pan trenér i jeho rodina (manželka, 1 chlapec 10 let) souhlasila a pobyty se uskutečňovaly zpočátku jen jako jednodenní, poté začaly i víkendové pobyty. Libor se na rodinu velice upnul a během fotbalových tréninků často překračoval ve vztahu k trenérovi hranice disciplíny, vynucoval si výhody oproti ostatním, aby nemusel plnit stejné tréninkové nároky jako ostatní. Tyto problémy byly řešeny domluvou a vysvětlováním, jak ze strany trenéra, tak ze strany vychovatelů dětského domova. Libor si své nevhodné chování uvědomil a situace se zlepšila. Přibližně po půl roce trvání hostitelských pobytů se v rodině začaly ztrácet peníze a drobné předměty. Nejprve nebyl Libor v podezření, jelikož do rodiny docházeli na návštěvy také kamarádi syna hostitelů. K občasným ztrátám však docházelo i poté, co byl na nějakou dobu přístup kamarádů syna přerušen. Libor byl ze strany hostitele vyzván, aby se vyjádřil k této záležitosti. Vše popřel a došlo také k velmi vulgárnímu chování Libora vůči hostitelům. Na dětském domově byly ale předměty z bytu hostitelů nalezeny a až poté se Libor přiznal vychovatelce, že u hostitelů kradl. Hostitelům se Libor po doporučení vychovatelkou omluvil a chtěl nadále do rodiny docházet. Hostitelé ovšem ukončili kontakt s Liborem, z důvodu ztráty důvěry, Libor rovněž přestal docházet na fotbalové tréninky. Tato neúspěšná hostitelská péče skončila v roce 2010.

Kasuistika č. 5 LENKA

Rodinná anamnéza: matka, nar. 1970, základní vzdělání, zbavena způsobilosti k právním úkonům, invalidní důchodkyně, otec neuveden v rodném listě, sourozenci 1 sestra nar. 1990, bydlí u matky, nezaměstnaná

Osobní anamnéza: dívka „Lenka“, nar. 1994, v dětském domově od roku 2010, nařízena ústavní výchova, jelikož matka byla zbavena způsobilosti k právním úkonům, dívka měla vysoké absence ve škole, trávila volný čas v závadové partě. Velmi má ráda samostatné vycházky, při kterých navštěvuje matku a sestru, ale

většinu času pobývá se svými přáteli. Je zařazena do evidence dětí vhodných do náhradní rodinné péče v registru MPSV ČR.

Zdravotní anamnéza: zdravotní stav je dobrý, mírná logopedická vada, špatný stav chrupu.

Školní anamnéza: dívka studuje na střední škole učební obor kuchařské práce, navštěvuje 2. ročník. Práce na praxi se jí líbí, do nedávna přistupovala ke školní přípravě velmi svědomitě a poctivě, ve škole i na praxi nedocházelo k žádným stížnostem. Byla oblíbena i u pedagogů školy i praxe, školní výsledky byly uspokojivé. V současné době se její přístup ke škole změnil. Má zameškané, neomluvené hodiny, místo vyučování se toulá. Kuchařské práce ji už nezajímají. Také prospěch ve škole se zhoršil.

Charakteristika dítěte: Lenka se jeví jako milá, příjemná a veselá dívka. Je pracovitá, reaguje na pokyny vychovatelů, pokud se jí však pokyn nelíbí, reaguje podrážděně a odmlouvá, občas bývá i drzá. Jinak si plní své povinnosti ochotně. Je velice hlučná a upovídaná. V kolektivu je docela oblíbená, dokáže si práci zorganizovat a zapojit k činnosti i ostatní děti. K dospělým se chová slušně. Má hodně kamarádů v dětském domově i mimo něj. Respektuje daná pravidla na rodinné skupině. Má ráda počítačové hry, ráda poslouchá hudbu a sleduje televizi. Pracuje samostatně, plní si své pracovní povinnosti na skupině. Sama zvládne nákup na sobotní vaření, a vaření pro celou skupinu zvládá pouze s menší slovní radou. Z vycházek se vrací včas, někdy i dříve. Velmi dobře se orientuje i ve vzdáleném okolí od DD. Udržuje si pořádek v osobních věcech i na pokoji a na celé rodinné skupině. Sociálně patologické jevy, kromě kouření nebyly zjištěny. V domově i na veřejnosti se chová slušně. Je nutné u ní posilovat kladný vztah ke škole a zdůrazňovat důležitost vzdělání. Omezovat toulání a ve volném čase se zabývat smysluplnou činností.

Průběh hostitelské péče: Dětský domov oslovili zájemci o hostitelskou péči v roce 2011 výslovně ve vztahu k Lence, jelikož se o ní dověděli na internetu a její charakteristika je velice zaujala a pokud by se pobyty vydařily, uvažují o podání žádosti o svěření Lenky do pěstounské péče. Jedná se o pěstounskou rodinu s 2 dětmi - chlapci ve věku 11 a 7 let. Při prvním kontaktu s hostiteli a chlapci byla Lenka velice nervózní, ale při bližším seznámení se uklidnila. Souhlasila s víkendovým pobytem. Po návratu z pobytu však nebyla s průběhem spokojena. Stěžovala si vychovatelce, že si připadala jako by měla jen vykonávat dohled nad chlapci a

pomáhat s chodem domácnosti, takové očekávání od pobytu neměla. Dále si uvědomila, že vzhledem ke vzdálenosti bydliště hostitelů od její matky, sestry a přátel, také školy, kde si již zvykla, by o tyto pravidelné kontakty, po umístění do pěstounské rodiny, přišla. Proto si nepřála dále do hostitelské rodiny docházet. Hostitelům tuto skutečnost oznámila sociální pracovnice dětského domova, ti byli situací velice zklamáni, jelikož se jim Lenka velice líbila, ale respektovali její rozhodnutí. Tato neúspěšná hostitelská péče skončila v roce 2011.

B/ Dotazníkové šetření

Popis respondentů a kapacity jednotlivých zařízení

Tabulka č. 1: Rozdělení respondentů podle pohlaví

Pohlaví	Absolutní četnost n_i	Relativní četnost f_i	Relativní četnost v (%)
Muž	3	0,21	21
Žena	11	0,79	79

Tabulka č. 2: Rozdělení respondentů podle vzdělání

Vzdělání	Absolutní četnost n_i	Relativní četnost f_i	Relativní četnost v (%)
Středoškolské	9	0,65	65
Vyšší odborné	3	0,21	21
Vysokoškolské	2	0,14	14

Tabulka č. 3: Rozdělení respondentů podle délky zaměstnání v dětském domově

Délka zaměstnání	Absolutní četnost n_i	Relativní četnost f_i	Relativní četnost v (%)
Méně než 1 rok	1	0,07	7
1 – 2 roky	1	0,07	7
2 – 5 let	3	0,21	21
5 – 8 let	2	0,15	15
Více než 8 let	7	0,5	50

Tabulka č. 4: Rozdělení dětských domovů podle kapacity

Kapacita dětského domova	Absolutní četnost n_i	Relativní četnost f_i	Relativní četnost v (%)
Do 16 svěřenců	1	0,07	7
Do 24 svěřenců	1	0,07	7
Do 32 svěřenců	5	0,35	35
Do 40 svěřenců	2	0,15	15
Do 48 svěřenců	3	0,21	21
Nad 48 svěřenců	2	0,15	15

Dotazníkového šetření se zúčastnilo 14 respondentů z dětských domovů Moravskoslezského kraje, 79 % z nich tvořily ženy a 21 % muži. Středoškolsky vzdělaných respondentů bylo 65 %, vyšší odborné vzdělání mělo 21 % respondentů a 14 % respondentů bylo vysokoškolsky vzdělaných. 50 % respondentů pracuje v dětském domově více než 8 let, 21 % v rozmezí od 2 do 5 let, 15 % od 5 do 8 let, 7 % respondentů uvedlo, že pracují v dětském domově 1 až 2 roky a 7 % je zaměstnáno v zařízení méně než 1 rok.

Výzkumný předpoklad 1:

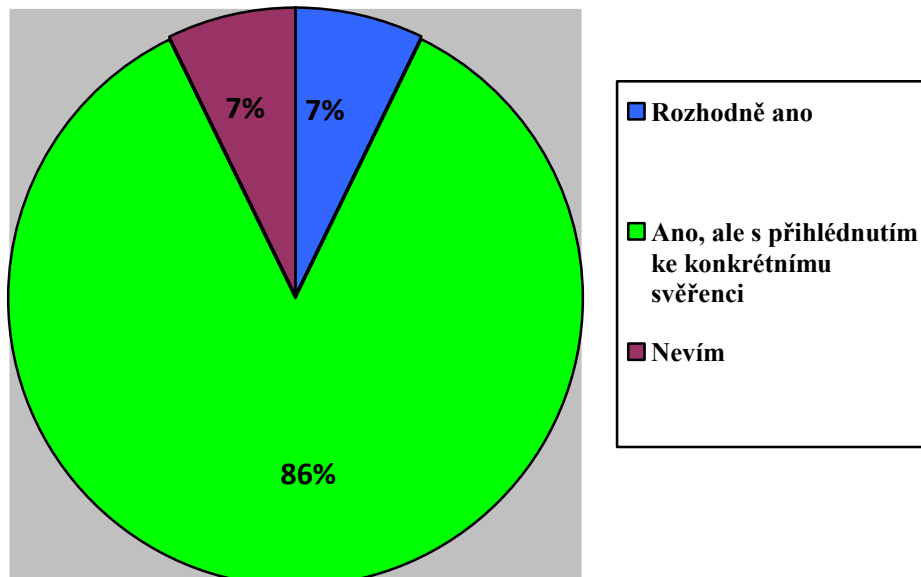
Předpokládáme, že většina respondentů považuje hostitelskou péči u dětí z dětských domovů za významnou formu náhradní rodinné péče.

Platnost tohoto výzkumného předpokladu jsme ověřovali otázkou č. 5.

Tabulka č. 5: Přehled odpovědí na otázku č. 5: „Považujete hostitelskou péči u dětí z dětských domovů za významnou formu náhradní rodinné péče?“

Odpovědi	Absolutní četnost n_i	Relativní četnost f_i	Relativní četnost v (%)
Rozhodně ano	1	0,07	7
Ano, ale s přihlédnutím ke konkrétnímu svěřenci	12	0,86	86
Spíše ne	0	0	0
Rozhodně ne	0	0	0
Nevím	1	0,07	7

Názory na význam hostitelské péče

Z odpovědí na otázku č. 5 jsme zjistili, že většina respondentů považuje hostitelskou péči za významnou formu náhradní rodinné péče a to s přihlédnutím ke konkrétnímu svěřenci. Jeden respondent uvedl, že neví odpověď na tuto otázku.

Platnost výzkumného předpokladu 1 se potvrdila.

Výzkumný předpoklad 2:

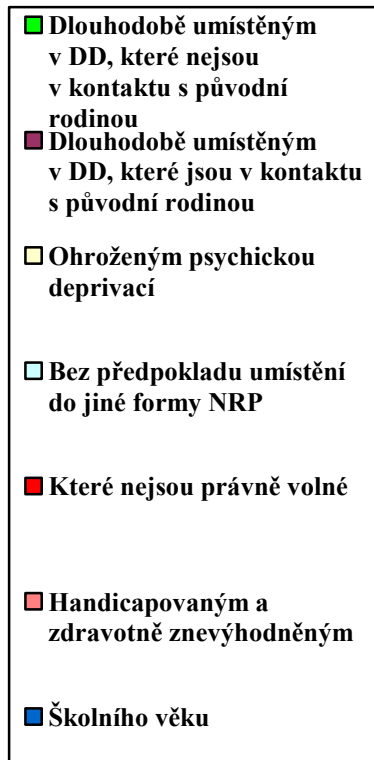
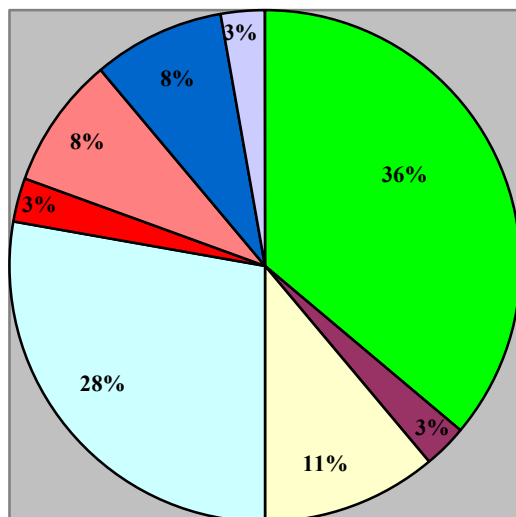
Předpokládáme, že nejčastěji respondenti preferují hostitelskou péči u dětí dlouhodobě umístěných v dětském domově, které nejsou v kontaktu s původní rodinou.

Platnost tohoto výzkumného předpokladu jsme ověřovali otázkou č. 6.

Tabulka č. 6: Přehled odpovědí na otázku č. 6: „Hostitelská péče by měla být poskytována především dětem: (můžete vybrat i více odpovědí)“

Odpovědi	Absolutní četnost n_i	Relativní četnost f_i	Relativní četnost v (%)
Dlouhodobě umístěným v DD, které nejsou v kontaktu s původní rodinou	13	0,36	36
Dlouhodobě umístěným v DD, které jsou v kontaktu s původní rodinou	1	0,03	3
Ohroženým psychickou deprivací	4	0,11	11
Bez předpokladu umístění do jiné formy NRP	10	0,28	28
Které nejsou právně volné	1	0,03	3
Handicapovaným a zdravotně znevýhodněným	3	0,08	8
Školního věku	3	0,08	8
Staršího školního věku (nad 15 let)	1	0,03	3

Poskytování hostitelské péče

Z odpovědí na otázku č. 6 jsme zjistili, že nejčastěji (ve 36%) respondenti preferují poskytování hostitelské péče dětem dlouhodobě umístěných v dětském domově, které nejsou v kontaktu s původní rodinou. Druhou nejčastější odpovědí byla ve 28 % preference hostitelské péče u dětí bez předpokladu umístění do jiné formy náhradní rodinné péče. V 11 % se vyskytla odpověď na vhodnost poskytování hostitelské péče dětem ohrožených psychickou deprivací. 8 % respondentů se vyjádřilo pro variantu poskytování hostitelské péče handicapovaným a zdravotně znevýhodněným dětem a 8 % pro děti školního věku.

Platnost výzkumného předpokladu 2 se potvrdila.

Tabulka č. 7: Přehled odpovědí na otázku č. 7: „Co považujete za výhodu hostitelské péče? (můžete vybrat i více odpovědí)“

Odpovědi	Absolutní četnost n_i	Relativní četnost f_i	Relativní četnost v (%)
Zmírnění citové deprivace, vytvoření pozitivní citové vazby na hostitele	10	0,27	27
Možnost poznání života v běžné rodině a vzor funkční rodiny, trénink na budoucí skutečný život	10	0,27	27
Šance budoucího rodinného zázemí pro děti, o které nikdo nejeví zájem	7	0,19	19
Personál dětského domova se může věnovat ostatním svěřencům	0	0	0
Možný předstupeň k pěstounské péči	8	0,22	22
Možnost pro hostitele zažít proměnu dítěte k lepšímu, pocit uspokojení pro hostitele	0	0	0
Dítě má motivaci chovat se slušně a ukázat své pozitivní stránky osobnosti	2	0,05	5
Jiná možnost	0	0	0

V otázce č. 7 v 27 % respondenti považují za výhodu hostitelské péče zmírnění citové deprivace a pozitivní vazbu na hostitele, také možnost poznání života v běžné rodině považují respondenti za výhodu hostitelské péče v 27 % odpovědí. Jako možný předstupeň k pěstounské péči vidí hostitelskou péči 22 % respondentů. V 19 % odpovědí spatřují respondenti hostitelskou péči jako šanci budoucího rodinného zázemí pro děti, o které nikdo nejeví zájem.

Výzkumný předpoklad 3:

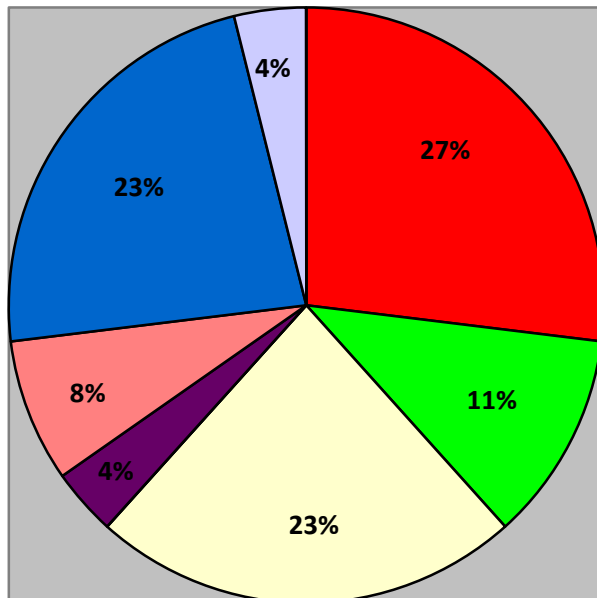
Předpokládáme, že většina respondentů uvádí jako negativní následky hostitelské péče nevhodné chování dítěte po návratu z hostitelského pobytu.

Platnost tohoto výzkumného předpokladu jsme ověřovali otázkou č. 8.

Tabulka č. 8: Přehled odpovědí na otázku č. 8: „Co považujete za nevýhodu hostitelské péče? (můžete vybrat i více odpovědí)“

Odpovědi	Absolutní četnost n_i	Relativní četnost f_i	Relativní četnost v (%)
Dítě je po návratu z pobytu smutné, nechce se od hostitele odloučit, příliš se citově upne na hostitele	7	0,27	27
Dítě je po návratu rozjívěné, neposlouchá, nechce dodržovat režim	3	0,11	11
Ostatním dětem je líto, že také nechodí do rodiny, závidí dítěti	6	0,23	23
Hostitel uplatňuje výchovné postupy odlišné od poslání DD	0	0	0
Finanční a časová náročnost pro hostitele	1	0,04	4
Aktuální průběh hostitelské péče nelze vždy prověřit	2	0,08	8
Nelze zajistit stejnou intenzitu zájmu hostitelů, hrozí zklamání dítěte	6	0,23	23
Náročnost na komunikaci, energii, trpělivost a výchovné přístupy hostitelů	1	0,04	4
Jiná možnost	0	0	0

Nevýhody hostitelské péče

- Dítě je po návratu z pobytu smutné, nechce se od hostitele odloučit, příliš se citově upne na hostitele
- Dítě je po návratu rozjívěné, neposlouchá, nechce dodržovat režim
- Ostatním dětem je líto, že také nechodí do rodiny, závidí dítěti
- Finanční a časová náročnost pro hostitele
- Aktuální průběh hostitelské péče nelze vždy prověřit
- Nelze zajistit stejnou intenzitu zájmu hostitelů, hrozí zklamání dítěte
- Náročnost na komunikaci, energii, trpělivost a výchovné přístupy hostitelů

Z odpovědí na otázku č. 8 jsme zjistili, že nejčastěji (v 27%) respondenti považují za nevýhodu hostitelské péče skutečnost, že po návratu je dítě smutné, nechce se od hostitele odloučit. 23 % respondentů zvolilo jako nevýhodu fakt, že ostatní svěřenci mohou závidět hostitelské pobyty dítěti a dalších 23 respondentů vidí nevýhodu v hrozícím zklamání dítěte, pokud se zájem ze strany hostitelů sníží. V 11 % odpovědí se vyskytl názor respondentů, že dítě se po návratu z pobytu nevhodně chová, je rozjívěné, nedodrжуje režim.

Platnost výzkumného předpokladu 3 se nepotvrdila.

Tabulka č. 9: Přehled odpovědí na otázku č. 9: „Jaká frekvence návštěv v hostitelské rodině je pro dítě přínosná a optimální?“

Odpovědi	Absolutní četnost n_i	Relativní četnost f_i	Relativní četnost v (%)
Každý den	0	0	0
Každý víkend	1	0,07	7
Co 14 dní	6	0,43	43
Jednou měsíčně	1	0,07	7
Na frekvenci návštěv nezáleží	6	0,43	43
Jiná možnost	0	0	0

V otázce č. 9 se respondenti vyslovili ve 43 % pro optimální frekvenci hostitelských pobytů co 14 dní a stejně tak ve 43 % se domnívají, že na frekvenci návštěv nezáleží. 7 % uvedlo, že je přínosné uskutečňovat návštěvy každý víkend a 7 % jednou měsíčně.

Výzkumný předpoklad 4:

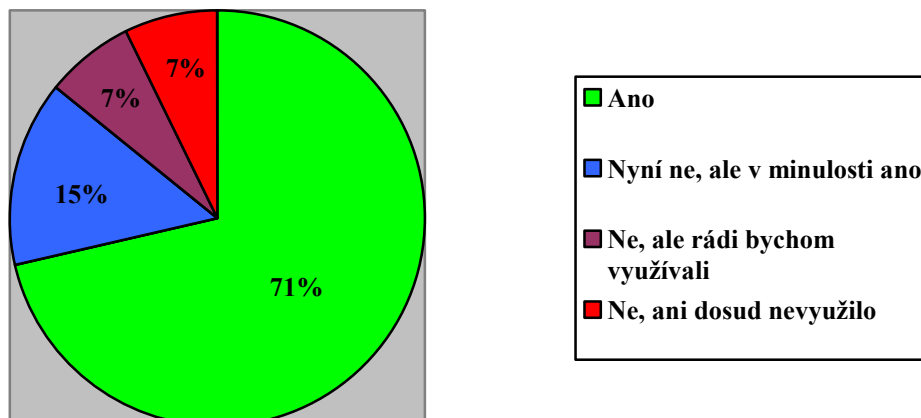
Předpokládáme, že většina dětských domovů využívá hostitelské péče, pokud mají zájemce o hostitelství.

Platnost tohoto výzkumného předpokladu jsme ověřovali otázkami č. 10, 11, 12.

Tabulka č. 10: Přehled odpovědí na otázku č. 10: „Využívá Vaše zařízení hostitelské péče?“

Odpovědi	Absolutní četnost n_i	Relativní četnost f_i	Relativní četnost v (%)
Ano	10	0,71	71
Ano, ale hostiteli jsou jen zaměstnanci zařízení	0	0	0
Nyní ne, ale v minulosti ano	2	0,15	15
Ne, ale budeme využívat	0	0	0
Ne, ale rádi bychom využívali	1	0,07	7
Ne, ani dosud nevyužilo	1	0,07	7

Využívání hostitelské péče

Z odpovědí na otázku č. 10 jsme zjistili, že většina dětských domovů využívá (71 %) nebo v minulosti využila (15 %) hostitelské péče. 2 dětské domovy dosud hostitelskou péčí nevyužilo.

Tabulka č. 11: Přehled odpovědí na otázku č. 11: „Pokud Vaše zařízení dosud nevyužilo hostitelské péče, z jakého důvodu?“

Odpovědi	Absolutní četnost n_i	Relativní četnost f_i	Relativní četnost v (%)
Hostitelská péče nemá smysl a může více ublížit než pomoci	0	0	0
Je to další starost navíc a není čas to řešit	0	0	0
Nemáme zájemce o hostitelství	2	1	100
Zatím jsme o možnosti hostitelství neuvažovali nebo neslyšeli	0	0	0
nevím	0	0	0
Jiná možnost	0	0	0

Jako důvod nevyužívání hostitelské péče uvedlo 100 % respondentů, že nemají zájemce o hostitelství.

Tabulka č. 12: Přehled odpovědí na otázku č. 12: „Pokud děti z Vašeho zařízení využívají hostitelskou péči, doplňte prosím počet dětí dle věkového rozpětí:“

Odpovědi	Absolutní četnost n_i	Relativní četnost f_i	Relativní četnost v (%)
3 – 6 let	2	0,06	6
7 – 10 let	8	0,24	24
11 – 15 let	8	0,24	24
15 a více let	15	0,46	46

Z poskytnutých údajů, které respondenti uvedli, vyplývá, že 46 % dětí, které využívají hostitelskou péči, je ve věku od 15 let výše, 24 % dětí je ve věku 7 – 10 let a stejně tak je 24 % ve věku od 11 do 15 let. 6 % dětí tvoří děti od 3 do 6 let věku.

Platnost výzkumného předpokladu 4 se potvrdila.

Tabulka č. 13: Přehled odpovědí na otázku č. 13: „Vyskytla se ve Vašem zařízení neúspěšná hostitelská péče?“

Odpovědi	Absolutní četnost n_i	Relativní četnost f_i	Relativní četnost v (%)
Ano, po první návštěvě hostitelé ztratili zájem o další kontakt s dítětem	4	0,29	29
Ano, po první návštěvě dítě odmítlo další kontakt s hostitelem	2	0,15	15
Ano, návštěvy byly ukončeny na podnět odd. sociálně právní ochrany dětí	1	0,07	7
Ano, návštěvy byly ukončeny ředitelem dětského domova	3	0,21	21
Ne, vždy se hostitelská péče úspěšně podařila	3	0,21	21
Jiná možnost: Hostitelská péče po 4 měsících ukončena ze strany hostitelů z důvodu přijetí jiného dítěte do osvojení	1	0,07	7

Z odpovědí na otázku č. 13 uvedli 3 respondenti (21 %), že se hostitelská péče úspěšně podařila. 4 respondenti (29 %) odpověděli, že byla hostitelská péče neúspěšná z důvodu ztráty zájmu ze strany hostitelů a 2 respondenti (15 %) ze strany dítěte. 3 respondenti (21%) uvedli, že návštěvy byly ukončeny ředitelem zařízení a 1 respondent (7%) uvedl ukončení z podnětu oddělení sociálně právní ochrany dětí. 1 respondent (7%) se vyjádřil, že důvodem neúspěšné hostitelské péče bylo ze strany hostitelů přijetí jiného dítě do osvojení.

5.5 Interpretace výsledků

Ze zjištěných poznatků v rámci dotazníkového šetření vyplývá, že ve zkoumaných dětských domovech pracují na pozici sociálního pracovníka převážně ženy. U stupně nejvyššího dosaženého vzdělání převládá u respondentů středoškolské vzdělání, v dotazníku ovšem nebylo zjišťováno, zda si respondenti aktuálně doplňují vzdělání. Co se týče délky zaměstnání v zařízeních, pracují zde většinou déle než 5 let, proto mohou poskytnout velice cenné zkušenosti s poskytováním hostitelské péče. Velikost zapojených dětských domovů se pohybovala nejčastěji okolo kapacity do 32 svěřenců a dále se častěji vyskytly i dětské domovy s větší kapacitou okolo 48 svěřenců.

Pokud se měli respondenti vyjádřit, co považují za výhodu hostitelské péče, volili nejčastěji zmírnění citové deprivace a vytvoření pozitivní vazby na hostitele, a dále také možnost poznání života v běžné rodině a vzor funkční rodiny, trénink na budoucí skutečný život. Z toho vyplývá, že sociální pracovníci považují za důležité, aby hostitelské péče využívali ti svěřenci dětských domovů, kterým hrozí nebezpečí psychické deprivace a dále ti, pro které je přínosné poznat fungování běžné rodiny.

K výhodám hostitelství zařadili respondenti často také možný předstupeň k pěstounské péči, kdy pobyty slouží k bližšímu poznání se navzájem. Za možnou výhodu označili sociální pracovníci několikrát šanci budoucího rodinného zázemí pro děti, o které nikdo jiný nejeví zájem. Je patrné, že respondenti připouštějí, že i po ukončení ústavní výchovy se mohou bývalí svěřenci obracet na hostitelskou rodinu, která jim může být nápomocna. Sociální pracovníci vidí pozitivní vliv hostitelských pobytů i v tom, že dítě má motivaci chovat se slušně a ukázat své pozitivní stránky osobnosti. Celkově byly názory na výhody hostitelství spatřovány

pouze ve vztahu k dítěti. Žádný z respondentů neuvedl za výhodu možnost pro hostitele zažít proměnu dítěte k lepšímu, pocit uspokojení pro hostitele ani variantu, že personál dětského domova se může věnovat ostatním svěřencům.

Za přínosnou a optimální frekvenci návštěv dítěte v hostitelské rodině považují sociální pracovníci nejčastěji interval co 14 dní a se domnívají tak, že dítě by nemělo být v příliš intenzivním kontaktu s hostiteli, aby se nevytvořila nereálná očekávání a nevhodná citová vazba. Ve stejném podílu odpovědí se ovšem ostatní respondenti vyjádřili, že na frekvenci návštěv nezáleží, z čehož vyplývá, že k návštěvám se má přistupovat individuálně s přihlédnutím ke konkrétnímu případu, aby hostitelská péče plnila svůj účel, a nejde stanovit jednotně optimální harmonogram hostitelských pobytů. Vyskytla se i odpověď, že hostitelský pobyt je přínosný každý víkend, a nebo jednou měsíčně. Nikdo z dotazovaných neuvedl jako optimální každodenní kontakt dítěte s hostiteli.

Při zjišťování, zda se vyskytla v zařízeních neúspěšná hostitelská péče, odpověděli respondenti převážně ano. Z toho ve čtyřech případech ztratili po prvním seznámení zájem hostitelé a ve dvou případech odmítlo další kontakt dítě. Ve třech případech byly pobyty ukončeny ředitelem zařízení a v jednom případě na podnět oddělení sociálně právní ochrany dětí. Jeden dotazovaný se vyjádřil, že důvodem neúspěšné hostitelské péče bylo, že hostitelé přijali jiné dítě do osvojení a v hostitelských pobytech nechtěli dále pokračovat. Z uvedených poznatků vyplývá, že poskytování hostitelské péče s sebou přináší mnohá úskalí. Je potřeba brát ohled na postoje dětí i hostitelů, své pravomoci mají ředitelé zařízení i pracovníci oddělení sociálně právní ochrany dětí. V mnohých případech není možné dopředu odhadnout průběh, hostitelská péče může být náhle ukončena, i přesto že dosud probíhala bez problémů, stačí, když se hostitelům změní rodinná situace. Jen ve třech dětských domovech se hostitelská péče vždy úspěšně podařila.

5.6 Závěr výzkumného šetření

Po celkovém shrnutí výzkumného šetření můžeme konstatovat, že přineslo zajímavé poznatky o využívání hostitelské péče v dětských domovech Moravskoslezského kraje. Na základě zpracovaných kasuistik bylo zjištěno, že hostitelské pobyty mají na děti z dětských domovů pozitivní vliv. Chlapec David, o kterého příbuzní nejeví zájem a zatím pro něj nebyli nalezeni vhodní „náhradní

rodiče“, i přes své problematické chování, hostitelskou rodinu navštěvuje, což kladně ovlivňuje jeho vývoj a chování. Dívka Radka, která byla ve své původní rodině vystavena nevhodnému zacházení, má nyní možnost u hostitelky zažít přívětivé jednání, být součástí harmonického rodinného prostředí a je zde šance na umístění do pěstounské péče. Další dívka Simona, pocházející ze sociálně slabé rodiny, může nyní u hostitelů trávit volný čas, hostitelé korigují její projevy nevhodného chování a Simona je možností dalších návštěv motivována i k lepším školním výsledkům. V rámci studia spisové dokumentace jsme se zabývali i neúspěšnou hostitelskou péčí. V případě chlapce Libora, který si hostitele vybral sám a velmi se na něj upnul, se tak varovné signály o možných problémech objevily už na začátku. Poté, co došlo k okradení hostitelů, měl Libor i nadále zájem jejich rodinu navštěvovat, ti ovšem z pochopitelných důvodů kontakt ukončili. Z anamnézy chlapce bylo patrné, že se u něj objevily projevy nevhodného chování a sklon ke krádežím, proto za jiných okolností by zřejmě do hostitelské péče nebyl zařazen. V případě dívky Lenky, která si po prvním pobytu již nepřála další kontakt s hostiteli, byl její postoj zcela respektován. Důvodem neúspěšné hostitelské péče zde byly neaktuální informace žadatelů o dítěti a odlišné očekávání zájemců a dítěte ohledně průběhu a náplně hostitelské péče. Z toho vyplývá, jak je realizace hostitelského procesu náročná na komunikaci se všemi zainteresovanými stranami, je důležité neustále vysvětlovat a objasňovat vyskytlé situace. Nároky jsou kladeny také na energii, trpělivost a výchovné přístupy, neboť mnohé děti mají problémy s chováním, neumí adekvátně reagovat na některé sociální situace nebo neumí dávat své prožitky najevo.

Prostřednictvím dotazníkového šetření byly zjišťovány postoje, stanoviska a názory sociálních pracovníků dětských domovů Moravskoslezského kraje na hostitelskou péči a údaje o využívání hostitelské péče těmito jednotlivými dětskými domovy. Zjistili jsme, že většina dotazovaných sociálních pracovníků považuje hostitelskou péči u dětí z dětských domovů za významnou formu náhradní rodinné péče. Je nutné ale přihlídnout ke konkrétnímu dítěti, jeho specifickým potřebám a přáním. Nejčastěji respondenti preferovali hostitelskou péči u dětí dlouhodobě umístěných v dětském domově, které nejsou v kontaktu s původní rodinou a dále poskytování hostitelské péče dětem bez předpokladu umístění do jiné formy náhradní rodinné péče. Za vhodné považovali také poskytování hostitelské péče dětem ohrožených psychickou deprivací. Jako nevýhodu hostitelské péče

označovali respondenti nejčastěji tu skutečnost, že po návratu je dítě smutné a nechce se od hostitele odloučit. Další dotazovaní zvolili za nevýhodu fakt, že ostatní svěřenci mohou dítěti hostitelské pobyty závidět, ostatní respondenti viděli nevýhodu v hrozícím zklamání dítěte, pokud se zájem ze strany hostitelů sníží. Nejméně se vyskytoval názor respondentů, že dítě se po návratu z pobytu nevhodně chová, je rozjívené, nedodrží režim, dále že aktuální průběh hostitelské péče nelze vždy prověřit, že je hostitelská péče náročná finančně, časově, na komunikaci, energii, trpělivost a výchovné přístupy hostitelů. Ani jednou se nevyskytl názor, že nevýhodou hostitelské péče mohou být rozdílné výchovné postupy hostitelů, odlišné od posláním dětského domova. Většina dětských domovů využívá hostitelské péče, a to buď nyní, nebo již v minulosti využívali. Věkové rozpětí dětí, které hostitelské rodiny navštěvují, se pohybuje nejčastěji od 15 let a více, také věková kategorie 7 - 10 let a 11 – 15 let je častěji zastoupena než děti mladší 7 ti let. Je zřejmé, že realizovat hostitelskou péči je vhodnější u dětí věkově starších. Ve dvou případech uvedli respondenti, že hostitelskou péči dosud nevyužili, z toho v jednom případě by se dětský domov rád do hostitelství zapojil. Nikdo z respondentů nevedl, že v dohledné době budou hostitelskou péči realizovat. Jako důvod nevyužívání hostitelské péče respondenti označili, že nemají zájemce o hostitelství. Žádný z dotazovaných pracovníků dětského domova nesdělil, jako důvod proč nerealizují hostitelství, že nikdy o této variantě neslyšeli nebo neuvažovali. Z toho vyplývá, že sociální pracovníci jsou informováni o možnosti realizace hostitelské péče v dětských domovech.

ZÁVĚR

Příznivý vývoj dítěte je podmíněn možností vyrůstat v klidném, podnětném, stabilním a před chaotickým světem chráněném rodinném prostředí. Dítě potřebuje mít jistotu nejbližší pečující osoby, a pokud taková jistota chybí, hrozí mimo jiné nebezpečí citové deprivace. Jestliže nemůže dítě vyrůstat v původní rodině a musí být umístěno do dětského domova, pak je velice důležité, aby se pracovníci snažili co nejvíce nahradit nefunkční nebo scházející rodinu, vytvořili chybějící zázemí, poskytli láskyplnou péči, která se co nejvíce podobá přirozené rodině. Dětské domovy proto plní v systému péče o tyto děti důležitou funkci.

Institut hostitelské péče, který také napomáhá během pobytu dítěte v dětském domově k naplňování výše uváděné idey, byl ústředním tématem této diplomové práce, jejímž hlavním záměrem bylo poukázat na význam hostitelské péče v průběhu pobytu dítěte v dětském domově, jako na prostor pro zmírnění citové deprivace a podporu při vytváření pozitivních vzorců chování dítěte. Poskytování hostitelství je proces velmi náročný, ať už na komunikaci zainteresovaných stran, na čas, finanční prostředky hostitelů, jejich energii a výchovné přístupy. Proto je velice důležité provázení hostitelskou péčí, podpora a pomoc při případných obtížích. Tuto činnost vykonávají zpravidla sociální pracovníci dětských domovů, na které jsou tak kladeny vysoké nároky.

Jelikož v oblasti poskytování hostitelské péče existuje stále mnoho nejasností a pojem není v legislativě definován, jeví se jako nutné, aby byla zpracována jednotná metodika pro hostitelskou péči. Tato metodika je potřebná, aby se sjednotil postup při tomto procesu, je žádoucí stanovit jak postupovat při výběru dětí, seznámení, doprovázení a vyhodnocení hostitelství. Jinak hrozí, že praxe v poskytování hostitelské péče bude živelná a bez sjednocených pravidel.

Na základě provedeného výzkumného šetření v rámci této diplomové práce byly zjištěny zajímavé údaje o využívání hostitelské péče v dětských domovech Moravskoslezského kraje. Na zpracovaných kasuistikách byly demonstrovány případy úspěšných, ale i neúspěšných hostitelských pobytů. Vliv na průběh úspěšného i neúspěšného hostitelství mají rozličné faktory, ať už ze strany hostitelů nebo dítěte, proto je důležité provázení hostitelským procesem po celou dobu jeho

trvání. Při uskutečňování hostitelství zdůraznili sociální pracovníci význam hlavně pro dítě a to v oblasti zmírnění citové deprivace. Výhodu spatřovali ve vztahu k dětem dlouhodobě umístěným v dětském domově a v možnosti poznání běžného života v přirozeném prostředí rodiny hostitele. Prezentované výsledky poukazují na fakt, že sociální pracovníci považují hostitelskou péči za významnou formu náhradní rodinné péče. Přínosným zjištěním bylo, že hostitelství je v dětských domovech využíváno. Důvodem pro případné neposkytování hostitelství je převážně skutečnost, že dětské domovy nemají zájemce o hostitelskou péči, což by mohlo být pro zainteresované odborníky podnětem k realizaci patřičných kroků v této oblasti.

SEZNAM ODBORNÉ A POUŽITÉ LITERATURY

ARCHEROVÁ, C. *Dítě v náhradní rodině*. Praha: Portál, 2001, 1. vydání. 119 s. ISBN 80-7178-578-4

BECHYŇOVÁ, V., KONVIČKOVÁ, M.: *Sanace rodiny*. Praha: Portál, 2008, 1. vydání. 152 s. ISBN 978-80-7367-392-5

BOŤOVÁ, A., JANDOVÁ, T. Současné možnosti péče o děti v dětských domovech. *In Náhradní rodinná péče a transformace systému péče o ohrožené děti v České republice*. Brno: Triada, 2008. 68 s. ISBN 978-80-254-3353-9

GABRIEL, Z. *Psychologické poradenství v náhradní péči*. Praha: Grada Publishing, 2008, 1. vydání. 144s. ISBN 978-80-247-1788-3

HENDL, J. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Praha: Portál, 2008, 2. vydání. 408 s. ISBN 978-80-7367-485-4

CHRÁSKA, M. *Metody pedagogického výzkumu Základy kvantitativního výzkumu*. Praha: Grada, 2007, 1. vydání. 272 s. ISBN 978-80-247-1369-4

KOPŘIVA, K. *Lidský vztah jako součást profese*. Praha: Portál, 2006, 5. vydání. 147 s. ISBN 80-7367-181-6

KŘEPSKÝ, D. *Sociální práce v dětském domově*. In VAŠŤÁTKOVÁ, J., VYHNÁLKOVÁ, P. *Rodina a náhradní rodinná péče*. Olomouc: Hanex, 2008, 1. vydání. 79 s. ISBN 978-80-7409-013-4

LANGMEIER, J., KREJČÍŘOVÁ, D. *Vývojová psychologie*. Praha: Grada Publishing, 2006, 4. vydání. 368 s. ISBN 80-247-1284-9

MATĚJČEK, Z. *Osvojení a pěstounská péče*. Praha: Portál, 2002, 1. vydání. 155 s. ISBN 80-7178-637-3

MATĚJČEK, Z., BUBLEOVÁ, V., KOVAŘÍK J.: *Pozdní následky psychické deprivace a subdeprivace*. Praha: Psychiatrické centrum Praha, 1997, 1. vydání. 70 s. ISBN 80-85121-89-1

NOVOTNÁ, V. *K vybraným otázkám osvojování dětí*. Praha: Linde, 2004, 1. vydání. 159 s. ISBN 80-86131-56-4

PAŠEK, V. *Práce s dítětem po umístění do dětského domova*. In VAŠTÁTKOVÁ, J., VYHNÁLKOVÁ, P. *Rodina a náhradní rodinná péče*. Olomouc: Hanex, 2008, 1. vydání. 79 s. ISBN 978-80-7409-013-4

SEKERA, O. *Identifikace profesních aktivit vychovatelů výchovných ústavů a dětských domovů*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, 2009, 1. vydání. 198 s. ISBN 978-80-7368-728-1

SKORUNKOVÁ, R. *Úvod do vývojové psychologie*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2007, 2. vydání. 69 s. ISBN 978-80-704-956-4

SOBOTKOVÁ, I.: *Psychologie rodiny*. Praha: Portál, 2007, 2. vydání. 224 s. ISBN 978-80-7367-250-8

ŠKOVIERA, A. *Dilemata náhradní rodinné výchovy*. Praha: Portál, 2007, 1. vydání. 144 s. ISBN 978-80-7367-318-5

VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie*. Praha: Karolinum, 1999, 2. vydání. 353 s. ISBN 80-7184-803-4

VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie pro obor speciální pedagogika-vychovatelství*. Liberec: Technická Univerzita, 2008, 1. vydání, 127 s. ISBN 978-80-7372-306-4

VOCILKA, M. *Dětské domovy v České republice I*. Praha: MŠMT ČR, 1999. 55 s.

WEISS, P. *Sexuální zneužívání dětí*. Praha: Grada 2005, 1. vydání. 264 s. ISBN 80-247-0929-5

Odborný časopis:

NOVOTNÁ, V. Co je hostitelská péče a kde je upravena? *In Právo a rodina 3/2010*. Linde: Praha, 12.ročník, ISSN 1212-866X

Zákony a vyhlášky:

ZÁKON č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, *ve znění pozdějších předpisů*.

ZÁKON č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí, *ve znění pozdějších předpisů*.

ZÁKON č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání

ZÁKON č. 563/2004 o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů

ZÁKON č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů a o změně některých zákonů

Vyhláška č. 438/2006 Sb., kterou se upravují podrobnosti výkonu ústavní výchovy a ochranné výchovy ve školských zařízeních

Vyhláška č. 60/2006 Sb., o psychické způsobilosti pedagogických pracovníků

Vyhláška č. 317/2005 Sb. ve znění vyhlášky č. 412/2006 Sb., o dalším vzdělávání pedagogických pracovníků, akreditační komisi a kariérním systému pedagogických pracovníků

Vyhláška č. 72/2005 Sb. o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních

Sborníky:

KOTEK, M., KOTALOVÁ K. Hostitelská péče - dnes a zítra. *In Aktuální otázky náhradní rodinné péče. Sborník ze VII. Celostátního semináře NRP.* Brno: Triada, 2007.

ROTREKLOVÁ, E. Aktuální otázky náhradní rodinné péče. *In Sborník ze VII. Celostátního semináře NRP.* Brno: Triada, 2007.

Internetové zdroje:

Hostitelská péče. Dostupné na http://www.fod.cz/stranky/adopce/nrp/host_pece.htm [on-line] [cit. 2010-11-27]

Charakteristika demografického vývoje Moravskoslezského kraje za rok 2010. Dostupné na [http://www.ostrava.czso.cz/xt/redakce.nsf/i/charakteristika_demografickeho_vyvoje_moravskoslezskeho_kraje_za_rok_2010/\\$File/demografie2010.pdf](http://www.ostrava.czso.cz/xt/redakce.nsf/i/charakteristika_demografickeho_vyvoje_moravskoslezskeho_kraje_za_rok_2010/$File/demografie2010.pdf) [on-line] [cit. 2011-06-05]

Informace o kraji. Dostupné na http://o-kraji.kr-moravskoslezsky.cz/geograficke_informace.html [on-line] [cit. 2011-06-05]

KLIMEŠ, J. *Koncept instituce hostitelství v NRP.* Dostupné na <http://klimes.mysteria.cz/nrp/hostitelstvi.htm> [on-line] [cit. 2010-11-21]

KŘEPSKÝ, D.: Kde má končit práce s biologickou rodinou? *In Bulletin č. 68 Federace dětských domovů České republiky.* s. 24-25. Dostupné na <http://www.fddcr.cz/node/30> [on-line] [cit. 2011-06-04]

KUČEROVÁ, M. *Individuální plánování v zařízeních pro výkon ústavní výchovy.* Dostupné na <http://www.sos-vesnicky.cz/novinky/mezinarodni-konference-venovana-tematu-nasledne-pece/> [on-line] [cit. 2011-04-03]

Seznam dětských domovů v ČR. Dostupné na <http://www.fddcr.cz/node/120>
[on-line] [cit. 2011-03-26]

Seznam škol a školských zařízení - dětských domovů Moravskoslezského kraje.
Dostupné na http://verejna-sprava.kr-moravskoslezsky.cz/sk_seznam.html [on-line]
[cit. 2011-03-26]

SEZNAM PŘÍLOH

- 1. Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, Část první, Hlava I**
- 2. Dotazník pro sociální pracovníky dětských domovů Moravskoslezského kraje**

Příloha č. 1

Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů:

„ČÁST PRVNÍ

Výkon ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a preventivně výchovná péče ve školských zařízeních

Hlava I

Úvodní ustanovení

§ 1

Účel a působnost školských zařízení pro výkon ústavní výchovy nebo ochranné výchovy a pro preventivně výchovnou péči

(1) Ve školských zařízeních pro výkon ústavní výchovy nebo ochranné výchovy (dále jen "zařízení") a ve školských zařízeních pro preventivně výchovnou péči, kterými jsou střediska výchovné péče (dále jen "středisko"), musí být zajištěno základní právo každého dítěte na výchovu a vzdělávání v návaznosti na ústavní principy a mezinárodní smlouvy o lidských právech a základních svobodách, jimiž je Česká republika vázána, vytvářeny podmínky podporující sebedůvěru dítěte, rozvíjející citovou stránku jeho osobnosti a umožňující aktivní účast dítěte ve společnosti. S dítětem musí být zacházeno v zájmu plného a harmonického rozvoje jeho osobnosti s ohledem na potřeby osoby jeho věku.

(2) Účelem zařízení je zajišťovat nezletilé osobě, a to zpravidla ve věku od 3 do 18 let, případně zletilé osobě do 19 let (dále jen "dítě"), na základě rozhodnutí soudu o ústavní výchově nebo ochranné výchově nebo o předběžném opatření náhradní výchovnou péči v zájmu jeho zdravého vývoje, řádné výchovy a vzdělávání.

§ 2

(1) Zařízeními jsou:

- a) diagnostický ústav,*
- b) dětský domov,*
- c) dětský domov se školou,*
- d) výchovný ústav.*

(2) Zařízení poskytují péči jinak poskytovanou rodiči nebo jinými osobami, kterým bylo dítě svěřeno do výchovy rozhodnutím příslušného orgánu, (dále jen "osoby odpovědné za výchovu") dětem s nařízenou ústavní výchovou nebo uloženou ochrannou výchovou.

(3) Zařízení poskytují péči podle odstavce 2 rovněž dětem, u nichž bylo nařízeno předběžné opatření.

(6) Zařízení může poskytovat plné přímé zaopatření zletilé nezaopatřené osobě po ukončení výkonu ústavní výchovy a ochranné výchovy, připravující se na budoucí povolání, nejdéle však do věku 26 let (dále jen "nezaopatřená osoba") a to za podmínek sjednaných ve smlouvě mezi nezaopatřenou osobou a zařízením.

(7) Dětem uvedeným v odstavcích 2, 3, 4 a nezaopatřeným osobám je poskytováno plné přímé zaopatření, a to

a) stravování, ubytování a ošacení,

b) učební potřeby a pomůcky,

c) úhrada nezbytně nutných nákladů na vzdělávání,

d) úhrada nákladů na zdravotní péči, léčiva a zdravotnické prostředky, které nejsou hrazeny ze zdravotního pojištění, pokud nebyla péče vyžádána zákonnými zástupci dítěte,

e) kapesné, osobní dary a věcná pomoc při odchodu zletilých ze zařízení,

f) úhrada nákladů na dopravu do sídla školy.

(8) V době, kdy je pobyt v zařízení přerušen podle § 23 odst. 1 písm. a) nebo je dítě s uloženou ochrannou výchovou podmíněně umístěno mimo zařízení, poskytují dítěti plné přímé zaopatření osoby, u nichž dítě pobývá.

(9) Dětem uvedeným v odstavcích 2, 3, 4 a nezaopatřeným osobám mohou být dále hrazeny

a) potřeby pro využití volného času a rekreaci,

b) náklady na kulturní, uměleckou, sportovní a oddechovou činnost,

c) náklady na soutěžní akce, rekreace,

d) náklady na dopravu k osobám odpovědným za výchovu.

(10) V rámci péče o děti jsou jim zajišťovány specifické výchovné a vzdělávací potřeby, a to v odstupňovaném rozsahu pro děti

a) samostatné přiměřeně věku,

b) samostatné vyžadující občasnou kontrolu,

- c) vyžadující občasné vedení a stálou kontrolu,
- d) nesamostatné vyžadující stálé vedení i kontrolu,
- e) vyžadující soustavnou intenzivní individuální péči.

(11) Posouzení dítěte podle odstavce 10 se provede v součinnosti s odborným pracovníkem (§ 8 odst. 2) nejméně jedenkrát v kalendářním roce.

(12) Do zařízení jsou umísťovány i děti s mentálním, tělesným, smyslovým postižením, s vadami řeči, popřípadě s více vadami, u nichž byla nařízena ústavní výchova, uložena ochranná výchova nebo nařízeno předběžné opatření, pokud stupeň zdravotního postižení neodpovídá jejich umístění do ústavu sociální péče nebo do specializovaného zdravotnického zařízení. Pro tyto děti zařízení zajistí vhodné podmínky úpravou denního režimu a vybavenosti zařízení, jejichž přiměřenost posoudí příslušný praktický lékař pro děti a dorost, s nímž zařízení uzavřelo smlouvu o poskytování zdravotní péče, (dále jen "registrující lékař"). Dále zajistí odpovídající vzdělávací, terapeutický a sociálně rehabilitační program nebo zabezpečí jejich týdenní pobyt v internátu školy podle typu jejich postižení a prostřednictvím příslušného zdravotnického zařízení i specializovanou zdravotní péči.

(14) Podrobnosti o organizaci výchovně vzdělávací činnosti a péče v zařízeních a středisku a o způsobech uplatňování práv a povinností vymezených tímto zákonem dětem nebo osobám odpovědným za výchovu, zařízením a středisku stanoví vnitřní řád.

§ 4

(1) Základní organizační jednotkou pro práci s dětmi v zařízení je výchovná skupina nebo rodinná skupina.

(4) Rodinná skupina je základní organizační jednotkou v dětském domově a v dětském domově se školou. Tvoří ji

a) v dětském domově nejméně 6 a nejvíce 8 dětí,

b) v dětském domově se školou nejméně 5 a nejvíce 8 dětí,

zpravidla různého věku a pohlaví. Sourozenci se zařazují do jedné rodinné skupiny; výjimečně je možné zařadit je do různých rodinných skupin, zejména z výchovných, vzdělávacích nebo zdravotních důvodů.

(5) V dětském domově lze v jedné budově či ve více budovách v jednom areálu zřídit nejméně 2 a nejvíce 6 rodinných skupin. V dětském domově se školou lze v jedné budově či ve více budovách v jednom areálu zřídit nejméně 2 a nejvíce 6 rodinných

skupin. Děti se do rodinných skupin zařazují se zřetelem na jejich výchovné, vzdělávací a zdravotní potřeby.

§ 12

Dětský domov

(1) Dětský domov pečuje o děti podle jejich individuálních potřeb. Ve vztahu k dětem plní zejména úkoly výchovné, vzdělávací a sociální.

(2) Účelem dětského domova je zajišťovat péči o děti s nařízenou ústavní výchovou, které nemají závažné poruchy chování. Tyto děti se vzdělávají ve školách, které nejsou součástí dětského domova.

*(3) Do dětského domova mohou být umísťovány děti ve věku zpravidla od 3 do nejvýše 18 let. Do dětského domova se rovněž umísťují nezletilé matky spolu s jejich dětmi.*⁸⁵

⁸⁵ ZÁKON č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů

Příloha č. 2

DOTAZNÍKOVÉ ŠETŘENÍ

HOSTITELSKÁ PÉČE V DĚTSKÝCH DOMOVECH MORAVSKOSLEZSKÉHO KRAJE

Dobrý den,

jmenuji se Magdalena Šuhajová a studuji na Univerzitě Palackého v Olomouci, pedagogické fakultě, obor Pedagogika-Sociální práce. Ve své diplomové práci se zabývám významem hostitelské péče v životě dítěte v dětském domově.

Prosím Vás o pravdivé vyplnění a vrácení tohoto dotazníku, který bude podkladem pro praktickou část mé diplomové práce. Velice děkuji za Vaši ochotu a čas věnovaný vyplňování.

Magdalena Šuhajová

Pokyny k vyplňování:

Prosím vyberte a označte vždy jen jednu variantu z nabízených odpovědí, u otázek č. 6, 7, 8 můžete vybrat i více odpovědí, případně napište vlastní odpověď do kolonky jiná možnost.

1. **Jste:**
 - a) muž
 - b) žena
2. **Jaké je Vaše nejvyšší dosažené vzdělání?**
 - a) středoškolské
 - b) vyšší odborné
 - c) vysokoškolské
3. **Kolik let pracujete jako sociální pracovníce/pracovník v dětském domově?**
 - a) méně než 1 rok
 - b) 1 – 2 roky
 - c) 2 - 5 let
 - d) 5 – 8 let
 - e) více než 8 let
4. **Jaká je kapacita Vašeho zařízení?**
 - a) do 16 svěřenců
 - b) do 24 svěřenců
 - c) do 32 svěřenců
 - d) do 40 svěřenců
 - e) do 48 svěřenců
 - f) nad 48 svěřenců
5. **Považujete hostitelskou péči u dětí z dětských domovů za významnou formu náhradní rodinné péče?**
 - a) rozhodně ano
 - b) ano, ale s přihlédnutím ke konkrétnímu svěřenci
 - c) spíše ne
 - d) rozhodně ne
 - e) nevím
6. **Hostitelská péče by měla být poskytována především dětem: (můžete vybrat i více odpovědí)**
 - a) dlouhodobě umístěným v dětském domově, které nejsou v kontaktu s původní rodinou
 - b) dlouhodobě umístěným v dětském domově, které jsou v kontaktu s původní rodinou

- c) ohroženým psychickou deprivací
 - d) bez předpokladu umístění do jiné formy náhradní rodinné péče
 - e) které nejsou právně volné
 - f) handicapovaným a zdravotně znevýhodněným
 - g) školního věku
 - h) staršího věku (nad 15 let)
7. **Co považujete za výhodu hostitelské péče? (můžete vybrat i více odpovědí)**
- a) zmírnění citové deprivace, vytvoření pozitivní citové vazby na hostitele
 - b) možnost poznání života v běžné rodině a vzor funkční rodiny, trénink na budoucí skutečný život
 - c) šance budoucího rodinného zázemí pro děti, o které nikdo nejeví zájem
 - d) personál dětského domova se může více věnovat ostatním svěřencům
 - e) možný předstupeň k pěstounské péči
 - f) možnost pro hostitele zažít proměnu dítěte k lepšímu, pocit uspokojení pro hostitele
 - g) dítě má motivaci chovat se slušně a ukázat své pozitivní stránky osobnosti
 - h) jiná možnost:
8. **Co považujete za nevýhodu hostitelské péče? (můžete vybrat i více odpovědí)**
- a) dítě je po návratu z pobytu smutné, nechce se od hostitele odloučit, příliš se citově upne na hostitele
 - b) dítě je po návratu rozjívěné, neposlouchá, nechce dodržovat režim
 - c) ostatním dětem je líto, že také nechodí do rodiny, závidí dítěti
 - d) hostitel uplatňuje výchovné postupy odlišné od poslání dětského domova
 - e) finanční a časová náročnost pro hostitele
 - f) aktuální průběh hostitelské péče nelze vždy prověřit
 - g) nelze zajistit stejnou intenzitu zájmu hostitelů, hrozí zklamání dítěte
 - h) náročnost na komunikaci, energii, trpělivost a výchovné přístupy hostitelů
 - ch) jiná možnost:
9. **Jaká frekvence návštěv v hostitelské rodině je pro dítě přínosná a optimální:**
- a) každý den
 - b) každý víkend

- c) co 14 dní
 - d) jednou měsíčně
 - e) na frekvenci návštěv nezáleží
 - f) jiná možnost.....
10. **Využívá Vaše zařízení hostitelské péče?**
- a) ano
 - b) ano, ale hostiteli jsou jen zaměstnanci zařízení
 - c) nyní ne, ale v minulosti ano
 - d) ne, ale budeme využívat
 - e) ne, ale rádi bychom využívali
 - f) ne, ani dosud nevyužilo
11. **Pokud Vaše zařízení dosud nevyužilo hostitelské péče, z jakého důvodu?**
- a) hostitelská péče nemá smysl a může více ublížit než pomoci
 - b) je to další starost navíc a není čas to řešit
 - c) nemáme zájemce o hostitelství
 - d) zatím jsme o možnosti hostitelství neuvažovali nebo neslyšeli
 - e) nevím
 - f) jiná možnost:
12. **Pokud děti z Vašeho zařízení využívají hostitelskou péči, doplňte prosím počet dětí dle věkového rozpětí:**
- 3 – 6 let:
 - 7 – 10 let:
 - 11 – 15 let:
 - 15 let a více:
13. **Vyskytla se ve Vašem zařízení neúspěšná hostitelská péče?**
- a) ano, po první návštěvě hostitelé ztratili zájem o další kontakt s dítětem
 - b) ano, po první návštěvě dítě odmítlo další kontakt s hostitelem
 - c) ano, návštěvy byly ukončeny na podnět odd. sociálně právní ochrany dětí
 - d) ano, návštěvy byly ukončeny ředitelem dětského domova
 - e) ne, vždy se hostitelská péče úspěšně podařila
 - f) jiná možnost.....

DĚKUJI ZA VSTRÍCNOST A PŘEJI MNOHO ÚSPĚCHŮ V PRÁCI!

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Magdalena Šuhajová
Katedra:	Ústav pedagogiky a sociálních studií
Vedoucí práce:	Mgr. Dagmar Pitnerová, Ph.D.
Rok obhajoby:	2011

Název práce:	Hostitelská péče v dětských domovech Moravskoslezského kraje
Název v angličtině:	Host care in children's homes in the Moravian-Silesian Region
Anotace práce:	Diplomová práce se zabývá hostitelskou péčí, poskytovanou dětem v dětských domovech Moravskoslezského kraje. Je zaměřena na svěření dětských domovů od období předškolního věku do adolescence. Cílem práce je poukázat na význam hostitelské péče v životě dítěte z dětského domova.
Klíčová slova:	dětský domov, speciálně pedagogická činnost, individuální plánování, fyzický, psychický, sociální vývoj dítěte, náhradní rodinná péče, hostitelská péče, spolupráce s hostitelskou rodinou
Anotace v angličtině:	The thesis deals with host care provided to children in the Moravian-Silesian Region. It focuses on children's wards of homes from the preschool age to adolescence. The aim is to highlight the importance of the host care in the life of the child care children's home.
Klíčová slova v angličtině:	children's homes, special educational activities, individual planning, physical, mental and social development of children, foster care, hosting services (host care), cooperation with the host family
Přílohy vázané v práci:	2
Rozsah práce:	80 stran
Jazyk práce:	český